

Monitorovací zpráva občanské společnosti o implementaci národní strategie romské integrace v České republice

Se zaměřením na strukturální a horizontální
podmínky úspěšné implementace strategie

Připravili:
*IQ Roma Servis
Liga lidských práv
Otevřená společnost
Romea
Slovo 21
únor 2018*

EVROPSKÁ KOMISE

Generální ředitelství pro spravedlnost a spotřebitele
Ředitelství D — Rovnost a občanství Unie
Oddělení D1 Antidiskriminace and koordinace romských záležitostí

*Evropská komise
B-1049 Brusel*

**Monitorovací zpráva
občanské společnosti o implementaci
národní strategie romské integrace
v České republice**

Se zaměřením na strukturální a horizontální podmínky
úspěšné implementace strategie

***EUROPE DIRECT is a service to help you find answers
to your questions about the European Union***

Freephone number (*):
00 800 6 7 8 9 10 11

(*) The information given is free, as are most calls (though some operators, phone boxes or hotels may charge you)

LEGAL NOTICE

"The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein."

More information on the European Union is available on the Internet (<http://www.europa.eu>).

Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018

Print	ISBN 978-92-79-91795-0	doi:10.2838/03912	Catalogue number DS-04-18-397-CS-C
PDF	ISBN 978-92-79-91794-3	doi:10.2838/241901	Catalogue number DS-04-18-397-CS-N

© European Union, 2018

Reproduction is authorised provided the source is acknowledged.

Předložená zpráva byla připravena koalicí českých nevládních organizací:

- IQ Roma servis (Případová studie Brno),
- Liga lidských práv (kapitola Rovné zacházení),
- Otevřená společnost (Vláda a celkový politický kontext),
- Romea (kapitola Anticiganismus),
- Romodrom (Případová studie Bohumín),
- Slovo 21 (koordinace a kapitola Dopady hlavního proudu vzdělání na Romy).

Většina výše uvedených organizací je sdružena pod zastřešující organizací RomanoNet, která byla ustavena k monitoringu a podpoře naplňování těch právních závazků a strategií, jež mají dopad na Romy na úrovni celostátní, krajské nebo obecní.

Zpráva byla připravena jako součást pilotního projektu Romského občanského monitoringu, „Budování kapacit romské občanské společnosti a posilování její účasti na monitorování národních romských integračních strategií“. Pilotní projekt je realizován pro Evropskou komisi, Generální ředitelství pro spravedlnost a spotřebitele, koordinován Centrem politických studií Středoevropské univerzity (CEU CPS) v partnerství s ERGO Network (Evropská síť lokálních romských organizací), s Evropským centrem pro práva Romů (ERRC), s Fundación Secretariado Gitano (FSG) a nadací Romský vzdělávací fond (REF), je implementován přibližně 90 nevládními organizacemi a experty ze 27 členských zemí.

Přestože je pilotní projekt Romského občanského monitoru, v jehož rámci byla tato zpráva připravena, koordinován Středoevropskou univerzitou (CEU), zpráva samotná představuje zjištění autorů a nemusí odpovídat názorům CEU. CEU nenese žádnou odpovědnost za informace obsažené ve zprávě.

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK	6
SHRNUTÍ	7
ÚVOD	9
VLÁDNUTÍ A RÁMEC VEŘEJNÝCH POLITIK INTEGRACE ROMŮ	10
Reprezentace zájmů Romů v Parlamentu ČR	10
Inkluze Romů na úrovni ministerstev a celostátních institucí.....	12
Inkluze Romů na místní úrovni	16
Podpora zmocňování a participace Romů	17
Efektivnost programů s nejvyšším rozpočtem	19
Financování aktivit občanské společnosti v oblasti inkluze Romů	20
Dostupnost spolehlivých dat o situaci Romů	21
Opatření zaměřená na speciální potřeby romských žen, dětí a mládeže.....	22
ROVNÉ ZACHÁZENÍ	24
Implementace směrnice o rovném zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ	24
Segregace ve vzdělání a bydlení	28
Nucené vystěhování	30
Diskriminační chování policie a pochybení žalobců či soudů	31
Přístup k čisté vodě a kanalizaci.....	31
Právo na volný pohyb.....	32
ANTICIGANISMUS	33
Institucionální nastavení boje proti diskriminaci a řešení anticiganismu	33
Potírání zločinů z nenávisti a protiromských projevů nenávisti, protiromská rétorika politiků, veřejně činných osob a médií	36
Analýza a utváření narativu o Romech a postoju k Romům.....	43
DOPADY HLAVNÍHO PROUDU VZDĚLÁNÍ NA ROMY	45
Přístup ke kvalitnímu včasnému vzdělání a péči, zejména mateřským školám	45
Podpora integrovaného vzdělání	47
Prevence předčasného určování vzdělávacích dráh dětí (<i>early tracking</i>)	49
Redukce opakování ročníku	50
Zacílení na znevýhodněné školy	51
LOKÁLNÍ PŘÍPADOVÉ STUDIE – BRNO A BOHUMÍN	52
DOPORUČENÍ	64
ZDROJE	67

SEZNAM ZKRATEK

ASZ	Agentura pro sociální začleňování
CVVM	Centrum pro výzkum veřejného mínění
ČŠI	Česká školní inspekce
ESF	Evropský sociální fond
ESIF	Evropské strukturální a investiční fondy
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
FRA	Agentura Evropské unie pro základní práva
IROP	Integrovaný regionální dotační program
KPSVL	Koordinovaný přístup k sociálně vyloučeným lokalitám
MMR	Ministerstvo pro místní rozvoj
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
NNO	Nevládní nezisková organizace
OP LZZ	Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost
OP VVV	Operační program Výzkum, věda a vzdělání
OPZ	Operační program Zaměstnanost
RED	Směrnice o rovném zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ
ROP	Regionální operační program
RRTV	Rada pro rozhlasové a televizní vysílání
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
RVP ZV LMP	Příloha rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením
SGEI	Služby obecného hospodářského zájmu
SVL	Sociálně vyloučená lokalita
UNDP	Rozvojový program OSN
VOP	Veřejný ochránce práv
VPORH	Výbor pro odškodnění romského holocaustu

SHRNUTÍ

Navzdory trvalému zájmu Evropské komise o rozvoj romských integračních strategií ve členských státech a navzdory jejich podpoře, předložená zpráva ukazuje, že v klíčových sledovaných oblastech jsou opatření přijatá českou vládou i nadále nedostatečná. Neúčinnost přijatých opatření je pak zvláště zjevná na úrovni samospráv, které vykazují tendenci podporovat vlastní zájmy v oblastech, na něž se vládní opatření zaměřují.

Přes obecně kritické vyznění této zprávy je však možné uznat také určitý pokrok; ocenit lze například reformu školství zacílenou na jeho větší inkluzi, rozvoj nevládních organizací, místní iniciativy v oblasti sociálního bydlení, realizované některými samosprávami, a také snahu bojovat s diskriminací v oblastech vzdělání, bydlení a zaměstnávání.

Vládnutí a rámec veřejných politik integrace Romů

Výsledky posledních voleb ukázaly, že volební účast Romů je nižší než u majoritní populace a účast Romů na vládě a v politice je ve srovnání s podílem Romů v populaci minimální.

Zpráva vyjevuje slabou pozici Národního kontaktního místa Romů, stejně jako trvající rozpornost dvou přístupů: sociální inkluze bez zohlednění etnicity na straně jedné, a důrazu na zrovnoprávnění Romů a participaci na straně druhé. Zmíněné dva přístupy jsou zastoupeny různými složkami vlády (Agentura pro sociální začleňování představuje první přístup, Národní kontaktní místo Romů spolu s Radou vlády pro záležitosti romské menšiny pak druhý – oba tábory jsou přitom v dlouhodobém, více či méně otevřeném sporu) a jsou spíše nahodile uplatňovány na nižší úrovni ústředních orgánů státní správy.

Převaha neetnického přístupu je v oblasti sociálního začleňování spjata s nedostatkem ochoty (nebo spíše odmítáním) ke sběru etnických dat (s několika výjimkami, viz iniciativa České školní inspekce). Nelze proto vyvodit, nakolik jsou programy zaměřené na začlenění Romů efektivní. Na základě žádosti Evropské komise o sledování pokroku při začleňování Romů přijala česká vláda „Metodiku pro monitoring a hodnocení naplňování Strategie romské integrace do roku 2020“, zodpovědné orgány však nevyvinuly mechanismy sběru dat, jež daná metodika předpokládala.

Rovné zacházení

Tato kapitola probírá naplňování Směrnice Rady (2000/43/ES), kterou se zavedla zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ a ukazuje, že navzdory přijetí antidiskriminačního zákona jsou i nadále vážné výhrady k prosazování normy, a diskriminace Romů v České republice zůstává všudypřítomná. Scházejí také nástroje, které by mohly pomoci účinnému potírání diskriminace, jako je zajištění bezplatné právní pomoci nebo možnost veřejného ochránce práv podávat ve věcech diskriminace veřejné žaloby.

Závažným problémem je nadále segregace v bydlení a školství. Novela školského zákona z roku 2016 představila několik inkluzivních úprav, přesto však 10 let po rozsudku Evropského soudu pro lidská práva v kauze *D. H. a ostatní proti České republice* zůstává počet romských dětí vzdělávaných podle redukovaného vzdělávacího programu neúměrně vysoký a každé čtvrté romské dítě je nadto vzděláváno v segregovaném prostředí. Zákon o sociálním bydlení nebyl dosud přijat a rezidenční segregace Romů není řešena.

Anticiganismus

Ačkoliv se termín „anticiganismus“ objevuje ve vládních dokumentech přibližně od roku 2009, negativní postoje majoritní české společnosti k Romům a protiromské projevy se zdají být na vzestupu. Některé aktivity české vlády přesto zasluhují uznání, například rozsáhlá *HateFree kampaň*, realizovaná od roku 2014, anebo rozhodnutí vlády vykoupit prasečí farmu stojící na místě bývalého koncentračního tábora pro Romy z doby 2. světové války, aby místo mohlo být proměněno v památník.

Kapitola dále pojednává vládní programy zacílené na zvýšení bezpečí v sociálně vyloučených lokalitách, v nichž žije mnoho Romů, a také problémy se zajištěním kompenzace pro romské oběti zločinů z nenávisti; a to přes snahu orgánů veřejné moci i nevládních organizací tyto jevy systematicky sledovat.

Dopady hlavního proudu vzdělání na Romy

Kapitola popisuje současný vzdělávací systém v České republice a zkoumá dopad inkluzivní vzdělávací reformy na romskou komunitu. Zápisy romských dětí do mateřských škol jsou dosud ve srovnání s jejich neromskými vrstevníky výrazně méně časté. Od školního roku 2017/2018 byl zaveden povinný rok bezplatné předškolní docházky, jenž by mohl přinést pozitivní výsledky a zvýšit šance romských dětí na školní úspěch.

Kapitola také zkoumá novelizaci školského zákona, která posílila inkluzivní prvky školského systému, jakým je upuštění od třídění dětí, žáků a studentů podle typu postižení, nebo nově zavedené revizní pracoviště, Národní ústav pro vzdělávání. Přes zmíněná opatření nemůže kapitola pominout fakt, že z hlediska desegregace romských dětí nebyl doposud viditelný žádný významnější dopad; přičemž podle ministerstva školství inkluzivní proces právě začíná. Zvláště znepokojivá jsou proto nedávná vyjádření politiků, že financování inkluzivního vzdělání by mělo být opět revidováno.

Případové studie

První případová studie o městě Brně popisuje praktickou zkušenost z implementace ESIF prostřednictvím speciálního koordinovaného územního přístupu zaměřeného na sociálně vyloučené lokality. Případová studie ilustruje pozitivní stránky takového přístupu, ale i jeho slabiny. Druhá případová studie zachycuje místní strategie a praxi ve městě Bohumín, které místo aby nástroje dostupné k podpoře sociální inkluze využilo, tyto nástroje zneužívá k posilování marginalizovaného postavení a segregaci zranitelných občanů, zejména pak romských obyvatel. Případová studie dokládá skutečnost, že navzdory národním politikám a strategiím závisí reálný pokrok na jejich přijetí a uplatnění na úrovni místních orgánů.

ÚVOD

Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2016 uvádí, že v České republice žije odhadem 245 800 Romů, což činí asi 2,3 procenta populace. Analýza sociálně vyloučených lokalit z roku 2015 pak ukazuje, že počet sociálně vyloučených lokalit se od roku 2006 zdvojnásobil. Zatímco v roce 2006 bylo identifikováno 310 sociálně vyloučených oblastí, v roce 2014 bylo zaznamenáno 606 sociálně vyloučených lokalit ve 297 samosprávných celcích. Analýza dále uvádí, že „přibližně polovina Romů v České republice je integrována do společnosti, druhá polovina Romů je sociálně vyloučena nebo sociálním vyloučením ohrožena“. Analýza tak současně dokládá, že v politickém diskurzu České republiky, včetně politik zacílených na integraci Romů, dominuje koncept sociální exkluze/inkluze a územní přístup zaměřený na sociálně vyloučené lokality. Nelze přitom opomenout, že romská občanská společnost, některé segmenty neromské občanské společnosti i významná část romské populace převahu etnicitu nezohledňujícího přístupu trvale kritizují a dlouhodobě zdůrazňují, že integrační politika Romů má brát v potaz také zvláštní postavení Romů jako národnostní skupiny čelící přímé i nepřímé diskriminaci a nedostatečné participaci. Důsledkem přístupu nezohledňujícího etnicitu je potom nejasnost romsky zaměřených strategií a právních předpisů, stejně jako chybějící monitoring dopadů a účinnosti podpory Romů, neboli pokroku ve sféře jejich integrace.

Ačkoliv Evropská komise prostřednictvím „Rámce EU pro vnitrostátní Strategie integrace Romů do roku 2020“ posílila vlastní monitoring toho, nakolik členské státy realizují strategie zacílené na romskou integraci a boj s diskriminací, ze zjištění této zprávy je jasné, že v romských integračních politikách a opatřeních na národní i lokální úrovni jsou doposud závažné slabiny a nástrahy.

Metodologicky tato zpráva čerpá ze široké škály zdrojů a nástrojů. Analyzuje data už existující, ale prezentuje také data a informace vlastní nevládním organizacím a expertům, kteří se na zpracování zprávy podíleli. Čerpá dále z relevantních výzkumů a studií, z rozhovorů s významnými aktéry, využívá i bohaté zkušenosti z praxe, zahrnující práci s romskými klienty a Romy jako takovými. Představuje rovněž případové studie, které ilustrují faktické naplňování politik a strategií, jež ovlivňují postavení Romů v České republice.

VLÁDNUTÍ A RÁMEC VEŘEJNÝCH POLITIK INTEGRACE ROMŮ

Reprezentace zájmů Romů v Parlamentu ČR

V posledních letech nebyl do Poslanecké sněmovny ČR ani do Senátu ČR zvolen žádný romský kandidát či kandidátka. Poslední romskou osobností zvolenou do zákonodárského sboru tak zatím zůstává Monika Horáková (Mihaličková) z Unie svobody, která uspěla v roce 1998.

Nedávné volby do PS ČR, konané na podzim roku 2017, stejně jako krajské a senátní volby na podzim 2016, potvrdily dlouhodobý trend; Romové volí méně než příslušníci majority. V rámci podzimních voleb roku 2017 byla průměrná celorepubliková volební účast 60,84 procenta¹, ale například v Chánově, což je převážně romská sociálně vyloučená lokalita, byla volební účast 4,41 procenta oprávněných voličů. V jiné romské lokalitě, Ostrava – Přívoz, byla volební účast okolo 17 procent a v sociálně vyloučených oblastech Brna, obývaných převážně Romy, se volební účast pohybovala mezi 20 a 27 procenty². Podobně neúměrně nízké je ve srovnání s počtem Romů v ČR zastoupení romských kandidátů; romští kandidáti nejsou ve volbách úspěšní.³ Lidé, které lze identifikovat jako Romy, obvykle nekandidují, anebo není romská národnost kandidátů otevřeně vyjádřena. Podle mediálních odhadů bylo od roku 1990 (kdy se konaly první volby po Sametové revoluci) nejvíce romských kandidátů v roce 2013; tehdy kandidovalo asi 20 romských osobností. Většina z nich však nebyla na volitelných místech stranických kandidátek. Nejvýše umístěným kandidátem mainstreamové politické strany během voleb do PS ČR byl David Tišer, který byl na třetím místě kandidátky Strany zelených;⁴ ta se ale do sněmovny nedostala.

Během říjnových voleb roku 2017 bylo jen sedm otevřeně romských kandidátů:

	Jméno	Strana (výsledek voleb)	Kraj	Místo na kandidátce	Počet preferenčních hlasů	Podíl preferenčních hlasů
1.	Beňák, David	ČSSD (7.27%)	Praha	14	348	1.02%
2.	Tišer, David	Strana zelených (1.46%)	Praha	13	253	1.72%
3.	Karika, Karel	Strana zelených (1.46%)	Ústecký	26	73	1.45%
4.	Chválová, Anna	Strana zelených (1.46%)	Praha	32	68	0.46%
5.	Bajger, Martin	Strana zelených (1.46%)	Ústecký	25	62	1.23%
6.	Kelt, Vojtěch	Řád národa (0.17%)	Středočeský	9	13	0.96%
7.	Gožo, Vasil	SPR-RSČ (0.19%)	Středočeský	12	6	0.49%

¹ Blíže: <https://volby.cz/pls/ps2017nss/ps2?xjazyk=CZ>. Cit. 21. listopadu 2017.

² Blíže: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/v-socialne-vyloucenych-lokalitach-byla-volebni-ucast-nizka-uspeli-kandidati-ano-spd-a-kscm>. Cit. 21. listopadu 2017.

³ Blíže: <http://www.romea.cz/en/news/czech/commentary-czech-regional-and-senate-elections-roma-didn-t-vote-romani-candidates-didn-t-win-2>. Cit. 25. září 2017.

⁴ Území ČR se dělí na 14 krajů a v každém strany sestavují samostatnou kandidátku.

Dostupné na: <http://www.romea.cz/en/news/czech/six-romani-men-one-romani-woman-running-for-the-czech-lower-house>, cit. 21. listopadu 2017.

Například David Beňák, který se profesionálně věnuje sociálnímu začleňování, byl na čtrnáctém místě kandidátky (tehdy vládnoucí) ČSSD, což mu však nestačilo, aby získal křeslo ve sněmovně. Několik romských osobností kandidovalo za Stranu zelených (ve sněmovně tehdy nezastoupenou), která nezískala dost hlasů pro vstup do PS ČR. Zbývající dva kandidáti kandidovali za okrajové konzervativně-národovecké strany (Řád národa a SPR-RSČ). Při posledních volbách žádná z romských stran nenominovala kandidáty do sněmovny; volební preference romských stran se historicky pohybují na úrovni desetin procent získaných hlasů.⁵

Několik romských kandidátů bylo úspěšných během posledních obecních voleb v roce 2014; v současnosti je však v ČR méně než deset členů obecního zastupitelstva, kteří se hlásí k romské národnosti.⁶ Nejvyšší pozici v obecní politice zastává, podle nám dostupných zdrojů, Karel Karika, který je místostarostou městského obvodu v Ústí nad Labem.⁷

Tři organizace systematicky sledovaly kupování hlasů během posledních komunálních voleb (2014).⁸ Případ v Brně vyústil až v soudní příkaz k opakování voleb kvůli důkazu o kupování hlasů v dané městské části.⁹

Parlament se v podstatě inkluzí Romů nezabývá; téma inkluze jako takové je okrajové a kontroverzní. Co se týká v poslední době diskutovaných zákonů relevantních pro inkluzi Romů, jde především o novely školského zákona v letech 2015 a 2016 (detailněji se jimi zabývá kapitola o dopadech inkluzivních vzdělávacích politik na Romy), které lze v tomto smyslu chápat pozitivně, a které zavedly opatření k inkluzivnímu vzdělávání pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami (2015)¹⁰ a povinný poslední rok mateřské školy (2016);¹¹ o novelu zákona o pomoci v hmotné nouzi z roku 2017,¹² která dala obcím možnost lokálně omezit výplatu doplatku na bydlení, jejíž dopad na inkluzi Romů bude negativní; a zákon o sociálním bydlení, který podnítil bouřlivou veřejnou diskusi zahrnující skrytě protiromskou rétoriku (používáním pojmu „nepřízpůsobiví“), a jež sněmovna před podzimními volbami roku 2017 odmítla projednat.

V minulém volebním období v letech 2013–2017 byla v poslanecké sněmovně zastoupena otevřeně rasistická, xenofobní a protiromská strana Úsvit, která měla 14 mandátů

⁵ Blíže: <https://www.volby.cz/pls/kz2016/kz61?xjazyk=CZ&xdatum=20161007>. Cit. 25. září 2017.

⁶ Vládní Zpráva o stavu romské menšiny v ČR za rok 2016 uvádí, že šest Romů bylo během roku 2016 zvoleno nebo jmenováno do politické funkce. Podrobněji k romským členům obecních zastupitelstev zvoleným v roce 2014: https://chomutovsky.denik.cz/zpravy_region/vim-ze-ted-budu-behat-mezí-dvema-svety-20150205.html, <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/komunalni-volby-trmicti-romove-slavi-uspech-druhe-misto-a-3-kresla-v-zastupitelstvu> or <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/komunalni-volby-romske-strany-neuspely-fenomem-trmice-dsss-uspela-v-duchcove>. Cit. 8. prosince 2017.

⁷ Blíže: <http://www.mesto-ul.cz/>. Cit. 8. prosince 2017.

⁸ Blíže: <https://www.oziveni.cz/nase-temata/manipulace-volebnich-vysledku/#Vysledkymonitoringu2014>. Cit. 4. prosince 2017.

⁹ Blíže: <http://domaci.eurozpravy.cz/zivot/106659-volby-v-brne-sever-jsou-neplatne-romove-volili-zajidlo-a-piti-zdarma/>. Cit. 16. října 2017.

¹⁰ Zákon č. 82/2015 Sb., ze dne 19. března 2015, kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

¹¹ Zákon č. 178/2016 Sb. ze dne 20. dubna 2016, kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.

¹² Zákon č. 98/2017 Sb. ze dne 8. března 2017, kterým se mění zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

z celkových 200. Z této strany v průběhu volebního období odešla vůdčí osobnost, Tomio Okamura,¹³ a strana samostatně v posledních volbách nepostavila kandidátku. Tomio Okamura se svou novou stranou Svoboda a přímá demokracie – Tomio Okamura (SPD) získal v posledních volbách 10,64 procenta hlasů, což odpovídá 22 mandátům. Ostatní otevřeně rasistická uskupení jsou, z pohledu potenciálu k získání hlasů voličů, marginální.

Protiromská nebo rasistická vyjádření se však hojně objevují také u standardních stran a politiků středního proudu (kupříkladu pravicová ODS v hejtmanských volbách v roce 2016 využívala videoklip, v kterém nezaměstnaný romský gambler posílá neromské dělníky pracovat, „aby bylo na dávky“).¹⁴ Několik českých politiků z mainstreamových stran se dlouhodobě profiluje na protiromské rétorice – například v roce 2016 se stal hejtmánem Zlínského kraje i senátorem Jiří Čunek ze strany Křesťanská a demokratická unie - Česká strana lidová (KDU-ČSL), který je známý svými protiromskými výroky¹⁵ i opatřeními.¹⁶ Ironicky je v Senátu členem výboru, který má na starosti mimo jiné i lidská práva.

Všeobecně, tedy v rámci vyjádření politických představitelů i široké veřejnosti, se v posledních dvou letech objevilo výrazně více proti-přistěhovaleckých a protimuslimských nálad, které trochu zastínily projevy anticiganismu. Ovšem bez toho, aby tyto projevy vymizely či ztratily na své intenzitě.¹⁷

Inkluze Romů na úrovni ministerstev a celostátních institucí

Přístup veřejných institucí k romské inkluzi charakterizují různá prizmata, jejichž prostřednictvím se pak postavení sociálně vyloučených Romů řeší. První perspektiva je národnostní; ta reflektuje skutečnost, že velká část lidí žijících v sociálním vyloučení je romského původu. Druhý, neetnický přístup staví na konceptu sociální exkluze. Rozpor mezi oběma přístupy není vzácný ani pro veřejné instituce a v podstatě je leitmotivem českého veřejného i odborného diskurzu.

Výše popsaný nesoulad dokládají také rozporné přístupy dvou nejdůležitějších institucí zapojených v romské inkluzi; oddělení kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské menšiny zastává národnostní přístup, zatímco Agentura pro sociální začleňování perspektivu sociální inkluze. Oba útvary jsou přitom součástí Úřadu vlády ČR a spadají pod ministra pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu (z hlediska uspořádání vlády úřadující v listopadu 2017). Jakkoliv jsou tedy Rada vlády a ASZ administrativně spřízněné, ne vždy probíhá jejich spolupráce na všech úrovních romské inkluze hladce.

Kancelář Rady vlády pro záležitosti romské menšiny, která je Národním kontaktním místem implementace národní strategie romské integrace, je zároveň sekretariátem Rady

¹³ Okamura například vyhlásil existenci koncentračního tábora v Letech za mýtus (blíže: http://www.lidovky.cz/okamura-celi-trestnimu-oznameni-kvuli-svym-vyrokum-o-tabore-v-letech-12y-/zpravy-domov.aspx?c=A140806_130901_ln_domov_ele) nebo nerealisticky nadsazeným počtem Romů v ČR strašil jako bezpečnostním rizikem (blíže: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/okamura-opet-vyvolava-nenavist-proti-romum-tentokrat-pouziva-vymyslene-statistiky>) Cit. 25. září 2017.

¹⁴ Blíže: <https://www.seznam.cz/zpravy/clanek/gadzo-makej-at-je-na-davky-ustecka-ods-natocila-sporny-videoklip-rasisticky-pry-neni-2919> Cit. 16. října 2017

¹⁵ Na jaře roku 2017 hlásal „léčení prací“ a systematicky používá označení „cikáni“. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/jiri-cunek-opet-utoci-na-romy-clenka-romske-rady-bude-zadat-okamzite-ukoncenim-spoluprace-agentury-se-vsetinem> Cit. 25. září 2017.

¹⁶ Nejznámější je vystěhování Romů do segregovaných a nevyhovujících podmínek v městě Vsetín, které realizoval J. Čunek z pozice starosty města. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/cunek-oslavoval-desetilete-vyroci-romskeho-ghetta-na-poschle-romove-tam-plati-az-12-tisic-mesicne-do-kontejneru-zateka-a-je> Cit. 25. září 2017.

¹⁷ Yeseter. 2016. *Report 8. Mediální kampaň proti rasizmu a násilí z nenávisti*. Praha: Agentura pro sociální začleňování / Hate free. Dostupné z: https://www.hatefree.cz/images/blog/analiza_romove/Analiza_komunikace_Romove_11_2016.pdf Cit. 25. září 2017.

vlády pro záležitosti romské menšiny a jejím předsedou je tentýž ministr (ministr pro lidská práva). Další členy Rady obsazují relevantní ministerstva, státní organizace (Muzeum Romské kultury, ASZ), Asociace krajů ČR a zástupci občanské společnosti. Rada je poradním orgánem vlády, nejde o instituci zastupující romskou menšinu. Rada vlády má mimo jiné v gesci monitorovací výbor Agentury pro sociální začleňování. V letech 2016-2017 realizovala kancelář Rady projekt (podrobněji k němu níže v kapitole o participaci), v rámci nějž vznikla Národní romská platforma jako fórum aktérů v oblasti romské inkluze.

Oddělení kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské menšiny financuje působení krajských koordinátorů pro romské záležitosti. Kromě toho zaštiťuje dva další dotační programy: „Prevence sociálního vyloučení a komunitní práce“ a „Podpora terénní práce“. Jde o malé oddělení o devíti zaměstnancích, které není příjemcem Evropských strukturálních a investičních fondů (ESIF), ani se na implementaci ESIF výrazněji nepodílí (např. připomínkováním návrhů výzev).

Na rozdíl od oddělení kanceláře Rady vlády, které mělo poměrně slabou, převážně konzultační pozici, se Agentura aktivně podílela na programování ESIF 2014-2020. To může být také jedním z důvodů, proč jsou ESIF 2014-2020 méně explicitně cílené na inkluzi Romů než v předchozím období (2007-2013) a inkluze Romů je zahrnuta pod obecný koncept sociálního začleňování. Zatímco v období 2007-2013 byla integraci Romů věnována samostatná opatření jak v Operačním programu Vzdělávání (OPV, řízeném MŠMT), tak v OP Lidské zdroje (OP LZ, řízeném MPSV) a v Regionálním operačním programu (ROP, řízený MMR), v období 2014-2020 je explicitně cílená investiční priorita (tj. „opatření“ v pojmosloví předchozího období) jedine v OP Výzkum, vývoj a vzdělávání (OP VVV, řízeném MŠMT).

V období 2014-2020 bylo explicitní zacílení na Romy nahrazeno neetnickým přístupem zaměřeným na řešení prostorově koncentrované extrémní chudoby – rozvoj konceptu tzv. sociálně vyloučených lokalit (SVL). Tabulka níže poskytuje přehled počtu SVL napříč Českou republikou.¹⁸

¹⁸ Interaktivní mapa sociálně vyloučených lokalit je dostupná na: https://www.esfcr.cz/mapa-svl-2015/www/index2f08.html?page=iframe_orp (Cit. 22. listopadu 2017). Uvedená data pocházejí z výzkumu provedeného v roce 2014 agenturou GAC (www.gac.cz) v rámci zakázky Ministerstva práce a financovaného z ESF.

Kraj	Počet SVL	Počet obyvatel v SVL	Průměrný počet obyvatel na SVL
Praha	7	5 400-7 400	971
Středočeský	64	4 000-5 500	98
Královohradecký	36	2 500-3 000	75
Karlovarský	61	6 000-8 000	120
Liberecký	48	3 000-4 000	77
Moravskoslezský	72	1 900-2 300	317
Olomoucký	62	3 000-5 000	63
Pardubický	24	1 500-2 000	79
Plzeňský	42	2 000-3 000	60
Jihočeský	38	2 000-2 600	58
Jihomoravský	28	8 000-9 500	61
Ústecký	89	36 000-38 500	471
Vysočina	13	600-1 000	92

I když odhadem polovinu populace SVL tvoří Romové, není diskurz explicitně etnický. Na pomoc SVL je v rámci ESIF vytvořen speciální integrovaný nástroj – Koordinovaný přístup k sociálně vyloučeným lokalitám (KPSVL), který má koordinovat Agentura (pro daný účel má zajištěné financování z ESF) a zapojené jsou do něho kromě OP VVV také OP Zaměstnanost (OPZ, řízený MPSV) a Integrovaný regionální operační program (IROP, řízený MMR). Města, kde se KPSVL realizuje, vybírá Monitorovací výbor Agentury stanovený Radou vlády pro záležitosti romské menšiny; Agentura v těchto městech facilituje vytváření strategických partnerství zapojených aktérů, kteří vytvářejí strategické plány sociální inkluze. Z operačních programů by se pak měly vyčlenit peníze na jejich realizaci.

V praxi však dochází k problémům v koordinaci mezi aktéry, kteří by měli KPSVL podporovat. Agentura usiluje o intenzivnější zapojení aktérů do přípravy výzev na realizaci záměrů naplánovaných v strategických plánech měst, aby zajistila dostatečné financování a hladkou implementaci – několik měst totiž plán podpořilo, ale potřebovalo víc času na předložení relevantních projektů. Řídící orgány musí naopak zabezpečit včasnou absorpci fondů a je pro ně tedy údajně riskantní čekat, než zapojená města připraví strategické plány a následné projektové návrhy. Co se dopadu na inkluzi Romů týká, hrozí, že řídicí orgány mohou ESIF fondy přidělovat nesystémově a neefektivně jen proto, aby zajistily, že budou vyčerpány. V okamžiku, kdy budou města zapojená v lokálních partnerstvích připravena o finance z fondů žádat, nemusí být v ESIF dostatek finančních prostředků.¹⁹ Kromě těchto problémů s koordinací na vládní úrovni se z neziskového sektoru ozývají kritické hlasy, jež tvrdí, že se při tvorbě strategických plánů sociální inkluze v zapojených městech nedostatečně zohledňují potřeby sociálně vyloučených Romů a strategické plánování se neúměrně soustřeďuje na jiné cílové skupiny ohrožené sociálním vyloučením.

Celý spor by se mohl vyřešit, pokud by byla sbírána data o celkovém dopadu strategií a politik na Romy. Zaznívá ostatně také kritika, že jsou z lokálních partnerství a následně z realizace projektů vylučovány místní romské organizace; tím se netvrdí, že by ASZ aktivně romské nevládní organizace vylučovala, ale že proces strategického plánování

¹⁹ Informace získaná od bývalého zaměstnance ASZ v září 2017.

a projektové realizace je administrativně natolik komplikovaný, že na něj menší organizace postrádají kapacity. Malé romské organizace nemají navíc leckdy zájem o strategické plánování v rámci KPSVL proto, že se jim jeví méně důležité než jejich každodenní práce s cílovou skupinou. Pravdou je také to, že Agentura musí v rámci projektů financovaných z ESIF zaručit přijetí strategických plánů 70 městy, v opačném případě by projekt neuspěl a Úřad vlády by musel dotace vrátit. Agentura tak závisí na spolupráci s městy a zaměřuje se více na komunikaci se samosprávami, než na zapojení místních organizací a zajištění jejich zastoupení. Hrozí proto, že se v České republice zopakuje neúspěch tzv. komplexního přístupu k marginalizovaným romským komunitám, který v rámci implementace fondů EU v období 2007-2013 pilotovalo Slovensko.²⁰

Implementace dvou operačních programů (OP VVV a IROP) byla ze strany Evropské komise podmíněna naplněním tzv. tematické předběžné podmínky 9.2 „Politika začleňování Romů“, která předpokládala přijetí specifických opatření, včetně vytvoření systému indikátorů pro měření pokroku v začleňování Romů a zapojování Romů. V rámci naplňování této podmínky se pozice oddělení kanceláře Rady vlády ve vztahu k ministerstvům dočasně relativně posílila: oddělení předkládalo Evropské komisi návrh indikátorů, které se mají ve vztahu k inkluzi Romů v různých oblastech sledovat a v říjnu 2016 byla vládou schválena „Metodika pro sledování a vyhodnocování naplňování Strategie romské integrace do roku 2020“.²¹ Rok 2016 byl pak prvním, kdy bylo naplňování Strategie romské integrace vyhodnocováno na základě přijatých indikátorů²² a kancelář Rady vlády zpracovala jejich plnění. Ministerstva musela přesněji odpovídat na konkrétní otázky, což byl rozdíl oproti evaluaci Strategie 2015, kdy ministerstva měla volnost k vlastním interpretacím naplňování strategie. Jelikož byla ale daná metodika schválena až na konci roku 2016, ministerstva ji jen využila k evaluaci, aniž by měla indikátory na paměti během plánování a realizace konkrétních opatření. Zlepšení tak kancelář Rady vlády očekává při evaluaci roku 2017. Posílení účinnosti evaluačního procesu jako nástroje tlaku na ministerstva bylo podpořeno také vytvořením devíti tematických pracovních skupin, v nichž jsou zástupci občanské společnosti; tito zástupci poskytli kritickou zpětnou vazbu ke zprávám jednotlivých ministerstev a pomáhali rovněž revidovat strategii integrace.

Pro činnost ministerstev relevantních pro inkluzi Romů (především Ministerstvo práce a sociálních věcí a Ministerstvo pro místní rozvoj, do značné míry také Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy) je typický výše zmíněný přístup sociální inkluze/exkluze bez jakéhokoliv zohledňování specifické zkušenosti Romů (podobně se přístup k žákům se speciálními vzdělávacími potřebami odůvodňuje kulturní rozdílností nebo socioekonomickým znevýhodněním, bez zohlednění specifických zkušeností romských žáků).

Ze státních institucí je třeba zmínit Českou školní inspekci, která se aktivně a dlouhodobě zabývá diskriminací romských dětí ve vzdělávání a je tak cenným a autoritativním zdrojem informací. Ve své poslední tematické zprávě ČŠI vyhodnotila stav inkluzivního vzdělání s ohledem na nedávné legislativní změny a uvedla, že počet speciálních škol a tříd se sice snížil, vyvstaly však nové problémy – administrativní zátěž spojená s inkluzí žáků se speciálními potřebami do škol hlavního proudu, neefektivní nákup nových nástrojů nebo podfinancování platů asistentů pedagoga (a jejich často nízká kvalifikace s tímto spojená). Sestavila pak následující doporučení: nutnost vyjasnit a upravit právní rámec inkluze, zintenzivnit metodickou podporu škol, rozšířit a zefektivnit další vzdělání pedagogických

²⁰ Salner, A. et al. (2013) Lessons from Slovakia's Comprehensive Approach: Assessing the feasibility of designing and implementing integrated territorial programs targeting marginalized Roma communities. Bratislava: Slovak Governance Institute.

²¹ Dostupná z: <<https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/metodika-pro-sledovani-a-vyhodnocovani-naplňovani-strategie-romske-integrace-do-roku-2020-151719/>> Cit. 3. října 2017.

²² Informace o naplňování Strategie romské integrace 2020 v roce 2016. Blíže: https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Informace-o-naplňovani-Strategie_1.pdf. Cit. 3. října 2017.

pracovníků a zjednodušit s tím spojenou administrativu.²³ Zároveň je ČŠI inspirativní ve svém postoji při obraně využívání anonymních etnických údajů²⁴. ČŠI ke sledování postavení Romů ve vzdělávání využívala sběr dat prostřednictvím kvalifikovaných odhadů.²⁵ Počínaje školním rokem 2016/2017 byl sběr dat přenesen z ČŠI na ministerstvo školství.²⁶

Důležitou roli při podpoře inkluze Romů, respektive boje proti diskriminaci, hraje úřad Kanceláře veřejného ochránce práv (ombudsman/ka), který je zároveň národním tělesem pro rovné zacházení a ochrany před diskriminací (tzv. *equality body*). Ombudsmanka se v posledních letech systematictěji věnovala například diskriminaci romských žáků²⁷ nebo diskriminaci Romů v přístupu k bydlení.²⁸ Zároveň poskytuje poradenství a podporu osobám při řešení různých případů diskriminace.²⁹ Činnost a výsledky aktivit ombudsmanky v oblasti rovného zacházení rozvádí podrobněji kapitola o rovném zacházení.

Data o počtu Romů a Romek ve státní správě nejsou oficiálně vykazována ani sledována, podle autorů této zprávy jde však o méně než 10 osob. Náměstkem ministra pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu byl v roce 2017 David Beňák, byl tak ve státní správě nejvýše postaveným Romem, který se ke své národnosti hlásí. Jinou viditelnou osobností je Jarmila Balážová, která působila v letech 2014-2015 jako tisková mluvčí ministra pro lidská práva, a v letech 2015-2017 jako tisková mluvčí ministerstva školství. Beňák i Balážová jsou dosazeni politicky, se sestavením nové vlády na konci roku 2017 lze tedy očekávat jejich výměnu. Několik Romů a Romek pracuje na MŠMT, na MPSV a také na Úřadu vlády ČR (jak v oddělení kanceláře Rady pro záležitosti romské menšiny, tak v Agentuře pro sociální začleňování).

Inkluze Romů na místní úrovni

Česká politika se vyznačuje významnou autonomií místních samospráv. Samosprávy například vlastní obecní bytový fond a jeho využití je výhradně jejich rozhodnutím. Nastavují podmínky nájmu a prodeje, které mnohdy vylučují sociálně vyloučené Romy (blíže v případové studii z Bohumína). Novelizace zákona o pomoci v hmotné nouzi³⁰ z roku 2017 nadto zavedla možnost obce či města územně omezit vyplácení doplatku na bydlení na základě vyhlášení oblasti se „zvýšeným výskytem sociálně nežádoucích jevů“.

²³ Blíže: <http://www.csicr.cz/getattachment/7734c437-a133-4411-b8b6-ed11776ad4fe/TZ-Spolecne-vzdelavani-16-10-2017.pdf>. Cit. 8 prosince 2017. V roce 2015 ČŠI také publikovala zprávu Kvalita vzdělání v sociálně vyloučených lokalitách, která je dostupná z: <http://www.csicr.cz/html/TZ2014-15-15/html5/index.html?&locale=CSY&pn=1>. Cit. 3 října 2017.

²⁴ Viz např. <<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/ceska-skolni-inspekce-namitky-proti-scitani-romskych-zaku-jsou-absurdni-a-zastupne>> Cit. 3. října 2017.

²⁵ Viz např. Výroční zprávu s informacemi o romských žácích za školní rok 2015/2016, dostupná z: http://www.csicr.cz/html/Priloha_VZCSI2015_2016/html5/index.html?&locale=CSY&pn=3. Cit. 3. října 2017.

²⁶ Blíže: <http://www.msmt.cz/file/39658/>. Cit. 3. října 2017.

²⁷ V roce 2012 realizovala výzkum o diskriminaci romských žáků, dostupné z: <<https://www.ochrance.cz/aktualne/tiskove-zpravy-2012/vyzkum-potvrdil-nepriinou-diskriminaci-romskych-zaku/>> [cit. 3. října 2017] a této oblasti se věnuje kontinuálně ve své praxi.

²⁸ Např. tisková zpráva k činnosti v této oblasti z 25. 3. 2015, dostupné z: <<https://www.ochrance.cz/aktualne/tiskove-zpravy-2015/chybuje-verejna-ochrankyne-prav-tim-ze-poukazuje-na-nezakonny-postup-reality-nich-kancela/>> Cit. 3. října 2017.

²⁹ Např. případ odmítnutí zdravotní péče z důvodu etnické příslušnosti, dostupné z: <<http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/1472>> Cit. 3. října 2017. nebo diskriminace v zaměstnání, dostupné z: <<http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/4632>> Cit. 3. října 2017.

³⁰ Zákon č. 98/2017 Sb., z 8. března 2017, novelizující zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře ve znění pozdějších předpisů

Využití tohoto opatření, jež nedoprovází jakákoliv jiná podpora možnosti bydlení zasažených občanů, by mohla vést k jejich dalšímu vytěsňování a exkluzi.

Akce zaměřené na vytěsňování nechtěných občanů nejsou v české politice novinkou. Přestože sociální systém je jako takový dosud relativně robustní, samosprávy často sahají po „politice nulové tolerance“,³¹ která cílí na sociálně vyloučené Romy a prohlubuje jejich exkluzi. Jiným příkladem autonomie samospráv a jejího dopadu na romskou inkluzi je to, že obce stanoví spádovou oblast škol a, jak ukazuje případová studie z Bohumína, mohou spádové oblasti využívat k prohloubení segregace. Na druhou stranu jsou samosprávy, které spolupracují s Agenturou a aktivně s problémem sociálního vyloučení zápasí (více o činnosti ASZ níže).

Krajští koordinátoři pro romské záležitosti i romští poradci by měli na úrovni samospráv prosazovat inkluzi Romů a naplňování strategie romské integrace. Pozice krajských koordinátorů byla zavedena v roce 2001 zákonem o krajích³² a zákonem o národnostních menšinách,³³ přičemž v každém kraji je jeden koordinátor, který by měl mimo jiné koordinovat činnost romských poradců na úrovni obcí. Pozice místních romských poradců není zvláště financována a ani přesně definována; zavedena byla v roce 1997 nařízením vlády jako pozice na úrovni okresů, nebyla však náležitě přenesena do struktur obcí s rozšířenou působností, jež v roce 2003 okresy v některých ohledech administrativně nahradily. Pozice krajských koordinátorů je financována³⁴ kanceláří Rady vlády pro záležitosti romské menšiny, která koordinátorům poskytuje také metodické vedení.³⁵ Přesto koordinátoři postrádají systematictější a hlubší zaškolení ve všech sférách své činnosti a ocenili by více romských školitelů, kteří by uměli předat vlastní pohled a zkušenosti. Konkrétní náplň práce jednotlivých koordinátorů závisí primárně na situaci a způsobu komunikace v daném kraji. Koordinátoři si mezi sebou sdílejí poznatky a zkušenosti, obecně by však uvítali více informací o aktuálních studiích, konferencích, setkáních a výcvicích; nejvíce by však uvítali zlepšení součinnosti s dalšími relevantními institucemi.³⁶

Podpora zmocňování a participace Romů

Strategie romské integrace obsahuje zvláštní kapitolu věnovanou podpoře romské participace na věcech veřejných. V současné době se má za to, že podpora spočívá v participaci dvou zástupců romské menšiny na činnosti Rady vlády pro národnostní menšiny, v participaci romských zástupců na činnosti obecních a krajských výborů pro národnostní menšiny a ve fungování Rady vlády pro záležitosti romské menšiny.

Strategie zamýšlí napomoci k zastoupení Romů v parlamentu, ve vládě i státní správě,³⁷ a podpořit romskou občanskou společnost při účasti v dozorčích radách, jež sledují

³¹ Viz například analýzu „nulové tolerance“ spolku SPOT ve dvou lokalitách: <http://centrumspot.cz/vyzkum-politik-nulove-tolerance-v-litvinove-a-duckcove-problemy-se-neresi-ale-vytesnuji/>. Cit. 3. října 2017

³² § 67 zákona č. 129/2000 Sb., o vyšších samosprávných celcích.

³³ § 6 zákona č. 237/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin.

³⁴ Blíže: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dotace/podpora-koordinatoru/vyhlaseni-dotacniho-rizeni-na-rok-2018-v-dotacnim-programu-podpora-koordinatoru-pro-romske-zalezitosti-158783/>. Cit. 8. prosince 2017.

³⁵ Kancelář Rady vlády uvádí, že v roce 2016 bylo metodické vedení zajištěno prostřednictvím dvou metodik, konkrétně metodikou „Doporučená náplň práce romských poradců a její prezentace a šíření na úrovni samospráv“ a „Výkon monitoringu a přenesené působnosti ve vztahu k romským poradcům pracujícím pro samosprávy s rozšířenou působností“. Blíže: Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2016.

³⁶ Informace byla poskytnuta krajskými koordinátory v prosinci 2017.

³⁷ Garant tohoto úkolu, ministr pro lidská práva, téma pojednal jen několika větami ve Zprávě o naplňování Strategie v roce 2016: „Nikdo z Romů nebyl v roce 2016 členem Parlamentu ČR. Nikdo z Romů nebyl v roce 2016 členem Vlády ČR. V Radě vlády pro záležitosti romské menšiny bylo v roce 2016 třináct příslušníků romské menšiny a v Radě vlády pro národnostní menšiny byli dva Romové.“ In *Informace o*

implementaci prostředků ESIF. Od roku 2016-2017 probíhá v rámci kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské menšiny projekt s názvem „Aktivizace a zmocňování romských aktérů prostřednictvím Národní romské platformy“,³⁸ v jehož rámci byla ustavena Národní romská platforma, konaly se semináře a bylo zveřejněno shrnutí jednotlivých doporučení k implementaci strategie romské integrace.³⁹ Představitelé kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské menšiny vyzdvihli jako nejdůležitější výstupy této aktivity mediaci dialogu mezi komunálními aktivisty a samosprávami, stejně jako účast nových romských osobností ochotných s kanceláří Rady spolupracovat na problematice inkluze.

Rada vlády pro záležitosti romské menšiny i Rada vlády pro národnostní menšiny publikují na webových stránkách informace o své činnosti.⁴⁰ Rada vlády pro záležitosti romské menšiny aktivně mapovala oblast vzdělání a dlouhodobě komunikovala problémy, jimž romští žáci čelí, s ministerstvem školství a ČŠI. Nelze však říci, že by publikovaná témata vzbuzovala větší společenský nebo politický zájem, s výjimkou bohatě diskutovaného odkupu prasečí farmy v Letech u Písku, která stála na místě bývalého koncentračního tábora pro Romy. Jinou etablovanou institucí je státem financované Muzeum romské kultury v Brně.⁴¹

Tradičně občanští aktivisté a sdružení pořádají akce na Mezinárodní den Romů, který obvykle bývá v kontextu emancipačního hnutí nejsilnějším okamžikem roku.⁴² Další významnou událostí romské kultury je každoroční mezinárodní festival Khamoro.⁴³ Podpořit ty, jež se podílejí na zlepšování životních podmínek Romů, mělo za cíl ocenění Roma Spirit, které však bylo v ČR v roce 2017 pozastaveno z finančních důvodů i kvůli kritice některých romských aktivistů.⁴⁴

Jako příklad romských iniciativ v kontextu zmocňování a emancipace je třeba zmínit sdružení ARA ART,⁴⁵ které tematizuje zkušenosti romské LGBT+ menšiny a poskytuje této skupině na míru šité služby. ARA ART podnítilo diskusi o sexuálních menšinách romského původu na národní i evropské úrovni. Kromě toho se toto sdružení zabývá obecněji kulturní tvorbou se sociálním přesahem, například též komunitním divadlem a jinými kulturními aktivitami, které poskytují hlas znevýhodněným skupinám.

naplnění Strategie romské integrace do roku 2020 v roce 2016. 2017. Praha: Úřad vlády České republiky, Sekce pro lidská práva, Oddělení kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské menšiny a sekretariátu Rady vlády pro národnostní menšiny.

³⁸ Blíže: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/odbornici-pri-rade-vlady-pro-zalezitosti-romske-mensiny-resili--jak-ukotvit-pojem-antigypsyism-v-ceskem-kontextu-149324/> Cit. 3. října 2017. Projekt byl financován z EU programu práva, rovnost a občanství připraveného k finanční podpoře národních romských platform (JUST/2015/RDIS/AG/NRP2/8808).

³⁹ *Aktivizace a zmocňování romských aktérů prostřednictvím Národní romské platformy. Doporučení Národní romské platformy pro implementaci Strategie romské integrace do roku 2020.* 2017. Praha: Úřad vlády České republiky, Kancelář Rady vlády pro záležitosti romské menšiny.

⁴⁰ Rada vlády pro záležitosti romské menšiny, blíže: <https://www.vlada.cz/scripts/detail.php?pgid=490> a Rada vlády pro národnostní menšiny, dostupné z: <https://www.vlada.cz/scripts/detail.php?pgid=87>. Cit. 3. října 2017.

⁴¹ Viz <http://www.rommuz.cz/> [cit. 3. října 2017]. Muzeum kromě stálé expozice historie Romů připravuje každoročně několik dočasných výstav. Od roku 2005 je muzeum příspěvkovou organizací Ministerstva kultury.

⁴² Přehled akcí tak, jak je zaznamenal server Romea, dostupný z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/mezinarodni-den-romu-2017-prehled-akci> Cit. 3. října 2017.

⁴³ Blíže: www.khamoro.cz Festival pravidelně finančně podporuje Ministerstvo kultury i Magistrát hlavního města Prahy. Cit. 6. října 2017.

⁴⁴ Blíže: <http://michaelkocab.com/roma-spirit/> a <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-republic-will-not-hold-a-roma-spirit-award-ceremony-this-year-due-to-lack-of-financing-and-criticism-by-some-romani>, Cit. 15. října 2017

⁴⁵ Viz www.araart.cz Cit. 3. října 2017.

Emancipačním počinem v oblasti vizuálního umění byla na podzim roku 2016 výstava v galerii Nevan Contempo pod kurátorským vedením Ladislavy Gažiové a Ondřeje Chrobáka.⁴⁶ Expozice byla prodloužena a Moravskou galerií v Brně zpřístupněna až do podzimu roku 2017.⁴⁷ Romští umělci 20. a 21. století zde byli prezentováni jako umělecky i společensky aktuální aktéři.

V oblasti romštiny a literatury romských autorů je významné nakladatelství Kher, které vydává a propaguje literaturu Romů.⁴⁸

Efektivnost programů s nejvyšším rozpočtem

Z pohledu programů zacílených specificky na romskou menšinu jsou z ústředních orgánů relevantní Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo kultury a Úřad vlády, konkrétně kancelář Rady vlády ČR pro záležitosti romské menšiny. Následující tabulka obsahuje přehled finančních prostředků ze státního rozpočtu, jež byly za rok 2016 použity výslovně na podporu romské inkluze.⁴⁹

Kapitoly státního rozpočtu	Rok 2016 (v Kč)
Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy	
1. Podpora integrace romské komunity	12.872.096
2. Podpora sociálně znevýhodněných romských žáků středních škol, konzervatoří a studentů vyšších odborných škol	7.514.800
3. Podpora vzdělávání v jazycích národnostních menšin a multikulturní výchovy	808.700
Ministerstvo kultury	
4. Podpora kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin	1.179.000
5. Podpora integrace příslušníků romské menšiny	1.523.000
6. Podpora rozšiřování a přijímání informací v jazycích národnostních menšin	3.203.000
7. Oblast profesionálního hudebního umění	1.450.000
8. Podpora rozvoje významných kulturních aktivit církví a náboženských společností	50.000
9. Knihovna 21. století	20.000
10. Činnost Muzea romské kultury v Brně	13.115.766
Úřad vlády ČR – Kancelář Rady vlády ČR pro záležitosti romské menšiny	
11. Akce pořádané Kanceláří Rady vlády pro záležitosti romské menšiny	87.052
12. Dotační program Podpora terénní práce	9.196.122
13. Dotační program Prevence sociálního vyloučení a komunitní práce	11.950.420
14. Dotační program Podpora koordinátorů pro romské záležitosti	5.235.520
15. Podpora implementace Evropské charty regionálních či menšinových jazyků	955.000
Celkem	69.160.476

Všechny ostatní státní programy, které jsou významné pro oblast romské inkluze, jsou pojímány v kontextu sociální exkluze/inkluze či prizmatem teritoriálního přístupu k sociálně vyloučeným lokalitám. Další oblastí je boj s diskriminací, kterou se zabývá kapitola o rovném zacházení.

V oblasti sociální inkluze jsou nejvýznamnější aktivity Agentury pro sociální začleňování. Agentura je odborem Sekce pro lidská práva při Úřadu vlády ČR, který svou činností

⁴⁶ Více informací dostupných z: <<http://artalk.cz/2016/11/03/tz-dzas-bare-dromeha-ideme-dlouhou-cestou/>> Cit. 3. října 2017.

⁴⁷ Blíže: <http://www.moravska-galerie.cz/moravska-galerie/vystavy-a-programme/aktualni-vystavy/2017/vesmir-je-cerny.aspx>. Cit. 8. prosince 2017

⁴⁸ Viz <www.kher.cz> Cit. 3. října 2017

⁴⁹ *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2016*. 2017. Praha: Úřad vlády České republiky, Sekce pro lidská práva, Oddělení kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské menšiny a sekretariátu Rady vlády pro národnostní menšiny, str. 7.

podporuje sociální inkluzi na obecní úrovni v celé České republice.⁵⁰ V současné době je fungování Agentury zajištěno dvěma projekty z Evropských strukturálních fondů. Jde o projekt "Systémové zajištění sociálního začleňování", realizovaný od roku 2016 do roku 2020, financovaný z Operačního programu Zaměstnanost částkou 259 998 090 Kč,⁵¹ a projekt "Inkluzivní a kvalitní vzdělávání v územích se SVL" realizovaný od roku 2016 do roku 2022 financovaný z Operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání částkou 228 819 380 Kč.⁵² Mezi lety 2014 a 2017 Agentura realizovala také projekt "Kampaň proti rasismu a násilí z nenávisli", který byl podpořený z Norských fondů a státního rozpočtu.⁵³ Jeho nejviditelnějším výstupem je webová stránka www.hatefree.cz. Činnost Agentury sleduje a ovlivňuje monitorovací výbor, který je zřízen jako výbor Rady vlády ČR pro záležitosti romské menšiny, a který má slovo ve výběru lokalit pro (výše popsany) koordinovaný přístup.

Co se týká dalšího čerpání finančních prostředků z Evropských strukturálních a investičních fondů, jsou pro oblast inkluze Romů relevantní Operační program Zaměstnanost, Výzkum, vývoj a vzdělávání a Integrovaný regionální operační program. Mimo jiného z těchto programů financují obce projekty navržené ve spolupráci s Agenturou pro sociální začleňování v rámci vytvořených lokálních partnerství.

Financování aktivit občanské společnosti v oblasti inkluze Romů

Zvláštním rysem českého neziskového sektoru je jeho jistá stabilita způsobená tím, že sociální služby poskytované na úrovni měst a obcí jsou do značné míry privatizovány a poskytovány také neziskovými organizacemi, které mají tím pádem zajištěno financování. Lokální neziskové organizace poskytují zejména terénní a preventivní služby (například sociální práce, služby pro rodiny s dětmi, volnočasové aktivity pro děti a jiné), na které získávají finance z krajů nebo měst a dokážou díky tomu stabilně existovat a věnovat se také jiným činnostem, jakými jsou komunitní akce nebo zmocňování.

Negativním jevem privatizace sociálních služeb, jež umožňuje stabilnější financování neziskových organizací včetně romských, nicméně je, že se poskytování sociálních služeb stává předmětem konkurenčního boje. Profesionálnější neziskové organizace mají větší šanci získat financování sociálních služeb na úkor menších místních organizací, které mají objektivně nižší kapacity, ale vyloučením z poskytování služeb a financování se omezují možnost jejich profesionálního růstu. Tento konkurenční boj je nezřídka interpretován v pojmech znevýhodňování Romů a jejich organizací. K tomu přispívají také ne zcela transparentní procesy vydávání oprávnění k poskytování sociálních služeb, což může někdy vzbuzovat podezření. Protože jsou sociální služby poskytované jako Služby obecného hospodářského zájmu (SOHZ/SGEI), poskytovatelé musí kromě registrace na základě objektivních právních kritérií a žádostí o granty v rámci transparentních procesů získat také tzv. pověření (entrustment) SOHZ a stát se součástí sítě poskytovatelů. Rozhodnutí o přijetí do sítě poskytovatelů a udělení pověření se přitom někdy zdají arbitrární a pro neziskové organizace nečitelná. Celý proces je zvláště náročný pro organizace, které nemají se sociálními službami předchozí zkušenost. Velké profesionální NNO, které působí ve více krajích, jsou méně zranitelné, přesto však mohou ztratit svou pozici v síti a přijít tak o financování. Mezi velkými organizacemi poskytujícími sociální služby ve více krajích je přitom jediná romská organizace.

⁵⁰ Seznam lokalit viz <http://www.socialni-zaclenovani.cz/index.php?option=com_k2&id=16&view=item&Itemid=2> Cit. 10. října 2017.

⁵¹ Viz <<http://www.socialni-zaclenovani.cz/systemove-zajisti-socialni-zaclenovani>> Cit. 10. října 2017.

⁵² Viz <<http://www.socialni-zaclenovani.cz/inkluzivni-a-kvalitni-vzdelavani-v-uzemich-se-svl>> Cit. 10. října 2017.

⁵³ Viz <<http://www.socialni-zaclenovani.cz/kampan-proti-rasismu-a-nasili-z-nenavisti>> Cit. 10. října 2017.

Většina romských nebo proromských NNO působí jen na místní úrovni. Druhým významným negativním dopadem financování, které zakládá poskytování sociálních služeb na vztahu s veřejnými orgány, je závislost neziskových organizací na veřejné moci. Z obav, že by pověření v budoucnu nezískaly, nemohou organizace podle jejich mínění zaujímat kritický postoj k politikům a zástupcům měst a krajů.

Dostupnost spolehlivých dat o situaci Romů

Vzhledem k výše zmíněnému neetnickému přístupu k sociální inkluzi i s ohledem na chybějící vůli či spíše odmítání sbírat etnická data (s výjimkou školství, jak bylo řečeno), je velmi obtížné odhadovat dopad různých politik a programů na Romy.

Potíže s měřením dopadů na národnostně definovanou cílovou skupinu uznává také vládou schválená Metodika pro sledování a vyhodnocování naplňování Strategie romské integrace do roku 2020.⁵⁴ Je nicméně nutné ocenit úsilí kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské menšiny vypracovat alespoň odhad počtu Romů žijících v ČR a jejich sociálního postavení. Sběr dat byl přitom realizován krajskými koordinátory a romskými poradci.

Definice, kterou k identifikaci příslušníků romské menšiny stanovil Úřad vlády, uvádí:

„za Roma považujeme takového jedince, který se za Roma sám považuje, aniž by se nutně k této příslušnosti za všech okolností (například při sčítání lidu) hlásil, a/nebo je za Roma považován významnou částí svého okolí na základě skutečných či domnělých (antropologických, kulturních nebo sociálních) indikátorů.“⁵⁵

Na základě odhadů romských koordinátorů a poradců Úřad vlády uvádí, že v ČR žije přibližně 245.800 Romů (nebo 2,3 procenta populace), z nichž 50 procent žije v sociálním vyloučení.⁵⁶ Koordinátoři a poradci naznačují, že podíl integrovaných Romů může být dokonce vyšší, neboť ti jsou pro místní orgány nesnadno identifikovatelní. Příčinou je také politický (a společenský) diskurz, který často ztotožňuje sociální vyloučení s osobami romského původu; ti Romové, kteří v sociální exkluzi nežijí, nejsou pak často ostatními jako Romové vnímáni.⁵⁷ Některé neziskové organizace však tyto odhady rozporují a tvrdí, že v sociálním vyloučení žije ještě větší počet Romů.⁵⁸ Přesto jde pouze o hrubý odhad a Úřad vlády doporučuje, aby jeho hodnota spočívala především ve vyvrácení mýtu o rovnítku mezi romským původem a sociálním vyloučením, také však v poznatku o rozdělení Romů do sociálně vyloučených lokalit jednotlivých krajů. Úřad vlády plánuje zmapovat situaci Romů v SVL hlouběji prostřednictvím kvalitativního výzkumu.

Koordinátoři a poradci identifikovali další překážky, na něž naráželi při sběru dat; jednalo se o veřejné instituce (starosty, školy, úřady práce) odmítající poskytnout informaci s odkazem na ochranu osobních údajů, časté stěhování osob v sociálním vyloučení, potíže v přístupu k obyvatelům ubytovan a neochotu ke spolupráci ze strany Služby cizinecké policie, což ztěžovalo možnost odhadu počtu Romů ze Slovenska žijících v ČR. Generální ředitelství Úřadu práce ČR odmítlo koordinátorům data poskytnout s odůvodněním, že je metodika sběru dat nepřiměřená. To by mělo být podle Úřadu vlády v blízké době vyřešeno a pracoviště úřadu práce by měla začít poskytovat celkové odhady o počtu Romů využívajících sociální služby podle vlastní metodiky (bez zprostředkování krajských koordinátorů). Také se děje to, že různé instituce sbírají etnická data bez součinnosti

⁵⁴ Viz: https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Metodika-pro-sledovani-a-vyhodnocovani-naplnovani-Strategie-romske-integrace-do-roku-2020_1.pdf. Cit. 10. října 2017.

⁵⁵ Viz: *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2016. (Report on the State of the Romani Minority for 2016.)* 2017. Praha: Úřad vlády České republiky, Sekce pro lidská práva, Oddělení kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské menšiny a sekretariátu Rady vlády pro národnostní menšiny, s. 4.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Poznatek krajského koordinátora pro romské záležitosti, prosinec 2017.

⁵⁸ Poznatek z neformálních interview, podzim 2017.

s jinými institucemi. A samotní Romové se buď k národnosti nehlásí, nebo se k ní hlásí různě za různých okolností, což sběr dat nijak neulehčuje.

Výše zmíněnou metodu sběru dat nadto kritizoval například starosta Liberce, jenž odmítl při sběru dat pomáhat kvůli pochybnostem ohledně souladu sběru s lidskoprávními principy, přičemž byl podpořen také místní romskou organizací.⁵⁹ Kritici přitom zmiňují zejména problém s identifikací národnosti třetí stranou.⁶⁰ Na druhou stranu celá řada aktivistů a organizací sběr podporuje jako jediný způsob, jak měřit vliv veřejných politik na příslušníky romské menšiny – a to navzdory tomu, že otazníky ohledně vhodné techniky sběru přetrvávají.⁶¹

Diskuse o zohledňování či nezohledňování romské národnosti v kontextu sociálního začleňování, podobně jako debata o sběru etnických dat, probíhá v ČR už řadu let, nepřinesla však zatím žádný obecně přijímaný závěr. Sledování a vyhodnocování programů a projektových opatření zacílených na inkluzi Romů tak bude zjevně závislé na praxi té které instituce.

Opatření zaměřená na speciální potřeby romských žen, dětí a mládeže

Strategie romské integrace se zvláštním postavením romských žen, dětí a mládeže podrobněji nezabývá.⁶² Zvláště však pojednává o vzdělávání dětí, a to především z hlediska segregace romských dětí ve vzdělávání a z hlediska rozdílu v dosaženém vzdělání mezi dětmi romskými a zbytkem populace. Za zásadní opatření z poslední doby lze považovat zavedení povinného posledního ročníku mateřské školy a s tím související zvyšování kapacit mateřských škol, a také soubor pro-inkluzivních opatření souhrnně představovaný Ministerstvem školství jako "společné vzdělávání".⁶³ Na vznik těchto opatření je třeba pohlížet v kontextu rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci *D. H. a ostatní proti České republice*, od kterého v roce 2017 uplynulo deset let. Oblasti vzdělávání se podrobněji věnuje celá kapitola této zprávy.

Cílové skupině romské mládeže se strategie romské integrace věnuje rovněž hlavně v oblasti vzdělávání, a sice podporou účasti romské mládeže na sekundárním a terciárním vzdělávání. Nejrozšířenějším nástrojem je v této oblasti poskytování stipendií studentům a studentkám. Ministerstvo školství realizuje dotační program "Podpora sociálně znevýhodněných romských žáků středních škol, konzervatoří a studentů vyšších odborných škol",⁶⁴ z něž je každý rok podpořeno okolo 700 studentů a studentek. Mimo

⁵⁹ Viz: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-vice-mayor-says-czech-govt-s-method-for-collecting-data-about-romani-people-is-inhumane-2> . Cit. 10. října 2017.

⁶⁰ Z podobných důvodů byl kritizován i sběr dat o romských žácích ze strany ČŠI, od školního roku 2016/2017 provádí sběr MŠMT.

⁶¹ Viz: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/cenek-ruzicka-ke-sberu-etnickych-dat-pokud-ma-romum-spolecnost-pomahat-je-nutne-aby-mela-data>, <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/david-benak-v-ankete-serveru-romea-cz-bez-etnickych-statistik-jsme-de-facto-slepi> nebo <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/patrik-banga-jsem-pro-sber-etnickych-dat-ve-vsech-oblastech-majorita-ale-nemuze-urcovat-kdo-je-rom>, Cit. 8. prosince 2017.

⁶² V několika případech - oblast zaměstnanosti a diskriminace - upozorňuje na problematiku vícenásobné diskriminace.

⁶³ Viz <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/spolecne-vzdelavani-1>> Cit. 10. října 2017.

⁶⁴ Viz <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/roma-ss-a-vos>> Cit. 10. října 2017.

státní sféru udělují romským studentům stipendia z nestátních finančních zdrojů organizace Romea,⁶⁵ Nadace Open Society Fund Praha⁶⁶ a Nadační fond Verda.⁶⁷

Specifickou zkušeností romských žen se strategie romské integrace nezabývá, a tak z ní nevyplývají žádná opatření v dané oblasti. Kancelář rady vlády pro národnostní menšiny, jakožto kontaktní bod implementace strategie, ve Zprávě o stavu romské menšiny za rok 2016 popisuje v části věnované postavení romských žen projekt NNO spolufinancovaný Úřadem vlády; jde o projekt podporující emancipaci romských žen "Jileha", realizovaný organizací Slovo 21.⁶⁸ Projektová koordinátorka zdůraznila aktivizační rozměr projektových aktivit a jeho důsledně zdola nahoru jdoucí fungování; přibližně 120 žen, které se setkávají v deseti skupinách napříč Českou republikou, získalo sebedůvěru a ženy pak začaly aktivně jednat a vystupovat nejen v rámci romské komunity, ale také s přesahem do celých lokalit.

K pokroku nedošlo v posledních letech ani v oblasti odškodnění protiprávně sterilizovaných romských žen.⁶⁹ V roce 2015 sice předložil ministr pro lidská práva návrh zákona o odškodnění obětí nucených sterilizací, ten však vláda neschválila.⁷⁰ V rámci Rady vlády pro záležitosti romské menšiny tak i nadále funguje pracovní skupina k tématu odškodnění nucených sterilizací romských žen.

⁶⁵ Romea spravuje stipendia pro studenty vysokých škol poskytované Romským vzdělávacím fondem a zároveň, především skrze finanční podporu nadace Velux, ale i jednotlivých dárců, poskytuje stipendia pro studenty SŠ a VOŠ. Viz <www.romkastipendia.cz> Cit. 10. října 2017.

⁶⁶ Viz <<http://osf.cz/cs/jak-pomahame/stipendia/>> Cit. 10. října 2017.

⁶⁷ Viz <<http://www.verda.me/>> Cit. 10. října 2017.

⁶⁸ Projekt Jileha viz <<http://www.slovo21.cz/index.php/extensions/jileha-romske-zenske-skupiny>> Cit. 10. října 2017.

⁶⁹ Přestože v minulosti byla jednotlivá soudní rozhodnutí udělující odškodnění některým obětem. Blíže: <http://www.romea.cz/cz/zpravy/soud-priznal-dvema-zenam-stotisticove-odskodne-za-sterilizaci> Cit. 5. prosince 2017.

⁷⁰ Viz <<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/vlada-odmitla-navrh-na-odskodneni-obeti-protipravni-sterilizace>> Cit. 10. října 2017]. ČR také musela reagovat na otázky Výboru OSN v únoru 2016, blíže: <http://www.romea.cz/en/news/world/live-online-czech-government-to-answer-questions-about-illegal-sterilizations-mostly-of-romani-women-from-un-committee> Cit. 5. prosince 2017.

ROVNÉ ZACHÁZENÍ

Implementace směrnice o rovném zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ

Směrnice Rady 2000/43/ES (dále jen jako směrnice o rovném zacházení) byla v České republice implementována zákonem č. 198/2009 Sb. o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (dále jen jako antidiskriminační zákon), který nabyl účinnosti v září 2009. Zákon byl v ČR přijat pod značným časovým tlakem a bez dostatečné odborné a veřejné diskuse, přičemž je dosud často vnímán jako postradatelný diktát ze strany EU. Podle názoru pracovníků Kanceláře veřejného ochránce práv (VOP) je tak stále ještě třeba překonat postoj veřejnosti, že antidiskriminační zákon byl uvalen na Česko zvenku.

To, že směrnice o rovném zacházení byla implementována jako samostatný předpis, představuje podle sdělení pracovníků VOP na jednu stranu výhodu, neboť úprava je přehledná, na druhou stranu se setkávají s tím, že státní orgány (například inspektorát práce) pracují hlavně s oborovými předpisy (pro školy je to například školský zákon) a existenci zastřešujícího antidiskriminačního zákona, jež by bylo také možné aplikovat, opomíjejí.

K systematickému prosazování antidiskriminačního zákona přetrvávají doposud závažné výhrady a diskriminace Romů je v ČR zkrátka všudypřítomná.⁷¹ Podle názoru autorů této zprávy vychází tato skutečnost ze tří klíčových faktorů – z negativních postojů majority k Romům, z nedostatečné vůle veřejných institucí náležitě uplatňovat jsoucí právní úpravu a také z toho, že v českém právním prostředí schází několik právních institutů.

Podle řady realizovaných výzkumů jsou Romové pro českou veřejnost tou nejméně oblíbenou skupinou, nejčastěji asi tři čtvrtiny (75 procent) majority deklaruje neoblíbenost Romů⁷² nebo by nechtělo mít Roma za souseda, což pochopitelně silně ovlivňuje každodenní společenskou praxi, včetně diskriminačních praktik dotýkajících se všech Romů.⁷³ Nadto, jak naznačuje výzkum zaměřený na „Postavení romských žen v České republice“, není nijak výjimečné, že významná část romské populace čelí diskriminaci vícenásobné.⁷⁴

Kromě zmíněných postojů majority a přetrvávajících předsudků k Romům čelí řada romských obětí diskriminace různým překážkám, jež jim brání v přístupu ke spravedlnosti a podírají tak efekt antidiskriminačního zákona. Mezi bariéry, které výrazně komplikují účinnější prosazování práva, patří nedostatek informací (oběti mají nízké právní vědomí a znalost antidiskriminačního zákona), bariéra na úrovni osobního rozhodování (nízké

⁷¹ Podle zjištění FRA se 85 procent Romů cítilo v ČR diskriminovaných kvůli své národnosti, blíže: <http://www.romea.cz/en/news/world/eu-fra-80-of-roma-in-europe-at-risk-of-poverty-85-of-roma-in-the-czech-republic-are-discriminated-against>. Tento jednoznačný závěr nestojí jen na rozhovorech s lokálními romskými organizacemi a jejich klienty, ale například ho zmiňuje i romská sociální pracovnice, blíže: <https://zpravy.aktualne.cz/regiony/jihomoravsky/diskriminace-je-vsudypritomna-romum-ale-chybi-vzory-na-vzdel/r~bb315f9cf44e11e68af8002590604f2e/?redirected=1487595555> Cit. 10. prosince 2017.

⁷² Jedno z nedávných šetření realizovaných CVVM bylo publikováno v březnu 2017 a je dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c6/a4301/f77/ov170425_ENG.pdf

⁷³ Což dokládá například situace, o které zpravil server Romea.cz jeden ze čtenářů a v němž se jednalo o diskriminaci v přístupu ke službám v restauraci „Potrefená husa“ na pražském hlavním nádraží. Romský zákazník sem pozval několik příbuzných na večeři předtím, než měli jet zpět na Slovensko, manažer restaurace je však odmítl obsloužit s odůvodněním, že nejsou vhodně oblečení. Rom následně kontaktoval pivovar Staropramen, jemuž řetězec restaurací patří, a manažer sítě se mu telefonicky omluvil. Blíže: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-republic-Roma-family-allegedly-refused-service-in-restaurant-owned-by-staropramen-brewery> Cit. 10. prosince 2017.

⁷⁴ Výzkum byl publikován organizací Slovo 21 a hlavní zjištění jsou dostupné z: <http://slovo21.cz/images/dokumenty/POSITION%20OF%20ROMA%20WOMEN%20IN%20THE%20CZECH%20REPUBLIC%20-%20RESEARCH%20RESULTS.pdf> Cit. 11. prosince 2017.

sebevědomí a nedostatek hrdosti na vlastní identitu, kdy mnoho Romů považuje diskriminaci za běžnou součást života), bariéra na širší společenské úrovni (obecně jsou lidská práva na okraji zájmu české společnosti) a bariéry samotného antidiskriminačního zákona a na něm založených soudních rozhodnutí (zdlouhavá povaha soudních řízení a proměnlivá interpretace práva, spolu s nízkým počtem tohoto typu případů).⁷⁵

V daném ohledu dotazované romské organizace zdůrazňují také hluboké obavy mnoha Romů z toho, že pokud by diskriminaci řešili, vše by se pro ně mohlo ještě zhoršit. Romové mají skutečně nízkou důvěru v soudní řízení ve věcech diskriminace, neboť soudy mnohdy ukazují nejen nedostatek citlivosti, ale i stejné předsudky, jaké má zbytek majoritní společnosti.⁷⁶

Existují však dokonce další příčiny, proč praktické prosazování antidiskriminační legislativy selhává a rozšířená nedůvěra v ochotu či schopnost veřejných institucí situaci obětí diskriminace řešit je jen jedním z důvodů nízké míry oznamování případů diskriminace. V rozsáhlém výzkumu Kancelář VOP připouští, že antidiskriminační oblast je v českých poměrech stále poměrně nová, a proto je ty, kteří mají právo na rovné zacházení vynucovat a oběti diskriminace chránit, nutné vzdělávat.⁷⁷

Dalším problémem je, že v českém prostředí schází několik právních institutů. V lednu 2017 česká vláda odmítla předložit návrh zákona rozšiřujícího pravomoci VOP se zdůvodněním, že možnost tělesa podávat veřejné žaloby (tzv. *actio popularis*) v případech diskriminace by neměla šanci být schválena sněmovnou.⁷⁸ Jak poznamenala Evropská komise proti rasismu a nesnášenlivosti už v roce 2015, znamená to vlastně, že ombudsman stále nedisponuje pravomocemi potřebnými k účinnému boji proti rasové diskriminaci.

Požadované rozšíření pravomocí českého tělesa pro rovné zacházení (jež by mělo, podle dotazovaných NNO, ideálně zahrnout také možnost zastupovat klienty v právních sporech a/nebo možnost ukládat finanční pokuty) je pro oběti diskriminace spojené i s přístupem k bezplatné právní pomoci. Soudní řízení ve věcech diskriminace jsou zpoplatněna a pokud žalobce při prohráje, musí žalovanému hradit náklady, což může být pro neúspěšné žalobce zničující. Ačkoliv v České republice je několik NNO a právníků poskytujících *pro bono* služby,⁷⁹ systematicky zatím český právní řád poskytování bezplatné právní pomoci nezavedl.

Navzdory uvedeným překážkám je několik antidiskriminačních kauz, jež za zmínku stojí. Problém systematického zapisování romských dětí do zvláštních škol řešil Ústavní soud v roce 2015. Stěžovatel tvrdil, že byl obětí diskriminace, protože byl zapsán do zvláštní školy kvůli romské národnosti. Ústavní soud však v rozhodnutí poměrně překvapivě uvedl, že segregace existuje jen tehdy, pokud podíl romských žáků ve škole přesáhne 50 procent, a stížnost s tímto zamítl.⁸⁰

V dubnu 2017 Okresní soud v Ostravě judikoval, že Základní škola Pěší v Ostravě-Muglinově diskriminovala dva romské předškoláky, když je v roce 2014 odmítla zapsat do první třídy. V tomto přelomovém rozsudku – poprvé v České republice – soud uvedl, že se škola pokoušela neoprávněně omezit počet romských dětí v první třídě, přičemž soud

⁷⁵ Kancelář VOP: Oběť diskriminace a její překážky v přístupu je spravedlnosti, 2015: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ESO/EN_Discrimination_in_CZ_research_01.pdf, Cit. 11. prosince 2017.

⁷⁶ A jak ukazuje případová studie z Bohumína, týká se to také diskriminačních praktik samospráv.

⁷⁷ Kancelář VOP: Oběť diskriminace a její překážky v přístupu je spravedlnosti, 2015.

⁷⁸ Podle bývalého ministra pro lidská práva, Jiřího Dienstbiera, to vlastně znamenalo rezignaci vlády na vlastní programové prohlášení v oblasti lidských práv: http://zpravy.idnes.cz/vlada-vzdava-plan-aby-ombudsman-mohl-dat-antidiskriminacni-zalobu-1f1-/domaci.aspx?c=A170125_110456_domaci_kop Cit. 12. prosince 2017.

⁷⁹ Například Pro bono aliance: <http://www.probonoaliance.cz/en>.

⁸⁰ Tisková zpráva Evropského centra pro práva Romů: <http://www.errc.org/article/disappointing-constitutional-court-judgment-still-opens-opportunities-to-fight-segregation/4416>. Cit. 5. prosince 2017.

dokonce v odůvodnění rozvedl, že diskriminace romských dětí při zápisech vede k vytváření segregovaných škol.⁸¹

Diskriminace romských dětí zůstává v ČR problémem i deset let po rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci *D. H. a ostatní proti České republice*, v roce 2014 tak Evropská komise zahájila proti Česku tzv. *infringement procedure* (č. 2014/2174) – řízení zaměřené na existenci „zvláštních“ škol a tříd, v nichž se dosud vzdělává přibližně 30 procent romských dětí.⁸² Komise uvedla, že uplatňování školského zákona stále vytváří nepřímou diskriminaci, v jejímž důsledku navštěvují romské děti „zvláštní“ školy 15krát častěji než neromské.⁸³ Řízení v současné době probíhá a Komise nespecifikovala, jaké kroky by měla ČR ve vztahu k diskriminaci romských dětí podniknout. Od roku 2014 ale ČR přijala několik opatření, většinou na poli nepřímé diskriminace, které mají postavení romských dětí zlepšit (tato opatření jsou také popsána v kapitole věnující se Dopadům hlavního proudu vzdělání na Romy, jsou totiž relevantní pro obě témata); jedná se o následující:

- Přednost vzdělávání ve školách hlavního vzdělávacího proudu (2016):⁸⁴ Podle vyhlášky č. 27/2016 Sb., musí školská poradenská zařízení zjišťovat, zda je žák schopen studovat na škole hlavního proudu s využitím podpůrných opatření; pokud ano, poradenské zařízení nesmí doporučit zařazení žáka do „zvláštní“ školy nebo třídy.
- Zákaz zařazování žáků se sociálním znevýhodněním do „zvláštních“ škol (2014):⁸⁵ prostřednictvím této novelizace vyhlášky č. 75/2003 Sb., není od roku 2014 možné umisťovat do „zvláštních“ škol děti pro jejich sociální znevýhodnění, a to ani dočasně. „Zvláštní“ třídy mohou být nadále zřizovány pro žáky se zdravotním nebo mentálním znevýhodněním, s těžkými vadami řeči, těžkými vývojovými poruchami učení, se závažnými poruchami chování, s vícenásobným postižením nebo autismem. K zapsání do takové třídy je pak vyžadováno doporučení školského poradenského zařízení a souhlas rodičů (zákonných zástupců) a zařazení musí být v zájmu žáka (podle školského zákona). Striktní vymezení podmínek, za nichž může být žák zapsán do „zvláštní“ školy, je prvním krokem proti nepřímé diskriminaci, ke skutečné změně je však třeba zajistit dodržování těchto podmínek i v praxi.
- Pravidelný přezkum žáků, jimž bylo diagnostikováno lehké mentální postižení (2016):⁸⁶ Vyhláška č. 27/2016 Sb., zavedla úpravu, díky které mají být žáci zapsaní do „zvláštních“ tříd z důvodu lehkého mentálního postižení každoročně znovu testováni. Daný požadavek reflektuje myšlenku, že se intelekt dítěte může rozvíjet a zlepšovat, což je velmi důležitá změna.
- Povinné využití dynamické diagnostiky k testování lehkého mentálního postižení (2016):⁸⁷ Vyhláška č. 27/2016 zavedla, že školská poradenská zařízení musí při rozhodování o prodloužení zařazení žáka s mentálním postižením do „zvláštní“ školy či třídy využít dynamickou diagnostiku. Jde o metodu mapující spíš žákův potenciál než pouze výkon, a proto je vhodná pro žáky se sociálním znevýhodněním.⁸⁸ Kvůli

⁸¹ Blíže: https://ostrava.idnes.cz/ostravska-skola-se-musi-omluvit-za-diskriminaci-romskych-zaku-pri-zapisu-152-/ostrava-zpravy.aspx?c=A170301_152557_ostrava-zpravy_jog. Cit. 6. prosince 2017.

⁸² EduIn 2014: 6.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ *Vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných* č.27/2016 Sb.

⁸⁵ *Vyhláška o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných* č. 73/2005 Sb.

⁸⁶ *Vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných* č.27/2016 Sb.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Blíže: <http://katalogpo.upol.cz/metodika-identifikace-socialniho-znevychodneni/1-dynamicka-diagnostika/> Morávková Krejčová, L. (2017): *Dynamická diagnostika*. Blíže:

jejich sociálnímu znevýhodnění může být jejich výkon nižší, než jaký je jejich potenciál. Přijetí myšlenky, že potenciál žáka je významnější než jen jeho výkon, je velmi významný posun.

- Povinný rok předškolní docházky (2017): od roku 2017 školský zákon zavedl povinný rok předškolní docházky v mateřské škole pro všechny pětileté děti. Záměrem tohoto opatření je pomoci těm, u nichž je nejmenší pravděpodobnost, že by mateřskou školu navštěvovali (jako jsou děti ze sociálně vyloučených lokalit), k lepší adaptaci na vzdělávací proces.
- Výrazný nárůst financování podpůrných opatření pro žáky a studenty se speciálními vzdělávacími potřebami (2016): od roku 2016 mají školy významně více finančních prostředků na podpůrná opatření,⁸⁹ jakým jsou například pedagogičtí asistenti, a žáci se sociálním nebo mentálním znevýhodněním tak snáze dosáhnou na podporu potřebnou ke vzdělání v hlavním proudu. Finanční podpora inkluzivnímu vzdělání je v médiích⁹⁰ kritizována jako plýtvání penězi a hrozí proto, že kvůli populistickým politikům bude financování inkluze zastaveno či omezeno; to ostatně naznačují výroky nedávno jmenovaného ministra školství, Roberta Plagy, který zamýšlí financování inkluze revidovat.⁹¹

Ačkoliv se Komise vyjádřila, že problém s nadměrným zastoupením romských dětí ve „zvláštních“ školách spočívá spíše v uplatňování práva než ve znění zákonů, bez statistických dat není možné vyhodnotit, zda představené novelizace k omezení nepřímé diskriminace postačují.⁹² Výzkumy by v několika příštích letech měly zjistit, zda popsané změny vedly k minimalizaci počtu romských dětí ve „zvláštních“ školách.

Za zneklidňující lze považovat výroky bývalého ministra školství Stanislava Štecha, který na jedné straně tvrdí, že ČR od rozsudku „D. H.“ každoročně přijímá všechna nezbytná opatření k jeho naplnění, na druhé straně však připouští, že „to všechno jsou jen první kroky procesu, který, podle všech odborníků, bude implementován roky, a zvláště pro romské žáky v něm samotná legislativní, organizační a pedagogická opatření úspěšnost nezaručí.“⁹³ Jsme přesvědčeni, že nejen lokální romské organizace by mohly deset let po rozsudku „D. H.“ očekávat hmatatelnější výsledky.

Ačkoliv tedy existuje plán na snížení počtu romských dětí ve „zvláštních“ školách, jsou také školy, kde studují takřka výhradně romské děti. Důvodem jsou vyhlášky, jimiž obce stanoví spádové oblasti škol, což systémově vede k situaci, kdy děti ze sociálně vyloučených lokalit navštěvují stejnou školu. Romské děti pak studují v segregovaných školách, které jsou právně rovnocenné jiným školám hlavního proudu, ale data ohledně jejich skutečné rovnocennosti v kvalitě poskytovaného vzdělání sbírána nejsou.

Přijetí antidiskriminačního zákona poskytlo Romům nástroj k obraně před diskriminací, otázka reálné dostupnosti a využívání tohoto právního institutu by ale měla být předmětem dalšího a podrobnějšího zkoumání. V roce 2016 Kancelář VOP řešila 69

<http://katalogpo.upol.cz/metodika-identifikace-socialniho-znevychodneni/1-dynamicka-diagnostika/>. Cit. 6 prosince 2017.

⁸⁹ ČŠI (2017): *Společné vzdělávání v roce 2016/2017*: <http://www.csicr.cz/getattachment/7734c437-a133-4411-b8b6-ed11776ad4fe/TZ-Spolecne-vzdelavani-16-10-2017.pdf>. Cit. 5. prosince 2017.

⁹⁰ Blesk (2014), *Peníze na inkluzi budou, slibuje Valachová. A neziskovky větrí miliony...*; blíže: <http://www.blesk.cz/clanek/zpravy-politika/384551/penize-na-inkluzi-budou-slibuje-valachova-a-neziskovky-vetri-miliony.html>. Cit. 15. prosince 2017

⁹¹ Robert Plaga se tak vyjádřil krátce po svém jmenování v prosinci 2017. Blíže: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/novy-ministr-skolstvi-plaga-chce-resit-financi-revizi-inkluzivniho-vzdelavani> Cit. 20. prosince 2017

⁹² Některá dostupná data naznačují, spolu s naší zkušeností z krajských sítí naznačují, že právní změny dostatečné nejsou. Blíže v kapitole o vzdělání.

⁹³ Ministr se tak vyjádřil při příležitosti desetiletého výročí rozsudku D. H.: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-admin-necessary-measures-for-educating-all-children-together-not-just-roma-adopted-annually-since-the-d-h-judgment>

stížností na diskriminaci na základě rasy a etnicity, což je nepochybně jen zlomek případů, které se v ČR odehrají. Podle výročních zpráv VOP zaznamenává Kancelář případy vícenásobné diskriminace, typicky v kombinaci diskriminace na základě rasy (etnického) původu a národnosti. Nicméně podle našich rozhovorů s pracovníky Kanceláře VOP je řešení případů vícenásobné diskriminace exponenciálně obtížnější a většinou hledají primární důvod diskriminace, na jehož řešení se zaměří.⁹⁴

Antidiskriminační zákon také založil působnost VOP v oblasti práva na rovné zacházení a ochrany před diskriminací, za tímto účelem vznikl odbor rovného zacházení. VOP v této oblasti informuje formou doporučení a stanovisek o projevech diskriminace ve společnosti, vzdělává laickou i odbornou veřejnost a pomáhá obětem diskriminace. Činností, které VOP vyvíjí specificky v oblasti diskriminace, je tzv. situační testování, kdy Kancelář VOP pomáhá obětem diskriminace prokázat, že jednání vůči nim skutečně má povahu diskriminace. V terénu se pak prostřednictvím najatých figurantů ověřuje, zda se konkrétní člověk chová rozdílně k osobám, jež jsou nositeli některého diskriminačního znaku a k osobám, jež nejsou.⁹⁵ Aktuálně podle rozhovoru s pracovníky kanceláře VOP na odboru rovného zacházení pracuje 12 pracovníků, z nichž někteří pracují na zkrácené pracovní úvazky.

Možnost ombudsmana konat nezávisle a efektivně je důležitá, protože pouze 11 procent obětí diskriminace oznámí svou zkušenost úřadům⁹⁶ a diskriminace na základě rasy nebo etnického původu je v ČR vnímána jako nejčastější typ diskriminace. Téměř dvě třetiny respondentů věří, že je rozšířená a jedna pětina dokonce myslí, že je extrémně rozšířená.⁹⁷

Segregace ve vzdělání a bydlení

Vzdělání a bydlení jsou dvě oblasti, v nichž je boj proti diskriminaci klíčový. V současnosti je však v České republice stále viditelný nedostatek v těchto oblastech a segregace ve vzdělávání a v bydlení stále přetrvávají. Také kvůli nim se pak Česká republika pravidelně dostává do hledáčku mezinárodních organizací, jež především s ohledem na vzdělávání pravidelně českou vládu upozorňují na nedostatky při práci s ohroženými skupinami (včetně Romů); například jde o Doporučení Rady k národnímu programu reformy 2015 a 2016 a doporučení pro Doporučení Rady k národnímu programu reformy na rok 2017, přičemž Doporučení Rady má být ze strany státu reflektováno v následujících strategiích, kdy dochází k jejich postupnému upravování a reflexi zásadních oblastí. Ze strany veřejného ochránce práv zaznělo, že ideální je, pokud se Doporučení Rady přenáší do vlastních strategií institucí, jež potom lze argumentačně využívat k podpoře desegregace a inkluze ve vzdělávání.

Česká republika je v oblasti vzdělávání předmětem tzv. *infringement procedure*, tedy řízení, jež iniciovala Evropská komise. Neziskové organizace řízení vítají, neboť jeho záměrem je upozornit na deficity v oblasti diskriminace romských dětí, která zaostává za ideou směrnice 2000/43/ES.⁹⁸

V roce 2016 vstoupila v účinnost novela školského zákona, který by měl nyní intenzivněji podpořit naplňování inkluzivních ideálů a prosazování desegregace. Data ministerstva školství nicméně ukazují, že k 3. září 2016 bylo z 18 tisíc žáků s diagnózou lehkého mentálního postižení pouze 205 přemístěno z praktických škol do škol hlavního proudu.⁹⁹ V lednu 2017 pak MŠMT publikovalo odhady, které uvádějí, že ve školním roce 2016/2017

⁹⁴ Ochrance.cz (2017): *Diskriminace*. Blíže: <https://www.ochrance.cz/diskriminace/>. Cit. 29. září 2017.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Kancelář VOP: *Oběť diskriminace a její překážky v přístupu je spravedlnosti*, 2015: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ESO/EN_Discrimination_in_CZ_research_01.pdf, Cit. 6. prosince 2017.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ *EduIn* (2014): *Formální upozornění k infringement procedure*. Blíže: <http://www.eduin.cz/wp-content/uploads/2014/11/INFRINGEMENT-PROCEEDINGS-LETTER.pdf> Cit. 15. září 2017

⁹⁹ Blíže: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/zhruba-200-zaku-prejde-z-takzvaných-praktických-do-beznych> Cit. 6. prosince 2017.

tvoří romské děti 3,7 procenta všech žáků základních škol, ale 30,9 procent všech žáků vyučovaných podle vzdělávacího programu pro žáky s lehkým mentálním postižením.¹⁰⁰

Proto se domníváme, že Česká republika stále selhává při řešení segregace romských dětí ve školství. Tento názor byl vlastně potvrzen samotným ministerstvem školství, které poskytlo odhady ukazující, že se zhruba každé čtvrté romské dítě vzdělává v segregovaném prostředí, tj. ve školách, kde je podíl romských dětí 75-100 procent.¹⁰¹

Bohužel se zdá, že dokonce i povinný rok předškolní docházky, který MŠMT nedávno zavedlo, někteří pedagogové vykládají mylně¹⁰² a zamýšlený inkluzivní cíl tohoto opatření by tedy v praxi mohl být relativně omezený. O dopadu opatření na romské děti nejsou zatím žádná data.

Na národní úrovni neexistuje v České republice dosud podle Kanceláře VOP soudní rozhodnutí,¹⁰³ které by vymezilo segregaci jako formu diskriminace; takovou úvahu je pak nutno odvozovat z mezinárodních úmluv.¹⁰⁴ Podle názoru VOP by podobné rozhodnutí mohlo znamenat zásadní posun ve věci, zároveň však vyvstává možnost společenského rozruchu, který by se v souvislosti s případným rozhodnutím mohl vzednout a stát se překážkou jeho naplňování. Smířčí, postupná cesta je v tomto ohledu ombudsmankou vnímána jako běh na dlouhou trať. Současně už ale v rámci desegregace existují dva příklady dobré praxe, konkrétně Krnov a Sokolov (Krnov je v obecných diskuzích zmiňován jako nejúspěšnější příklad).¹⁰⁵

V souvislosti se vzděláváním vyvstává i důležitost bydlení, které je se segregací při vzdělání přímo spojeno. Podle posledního výzkumu z let 2014/2015 dochází k nárůstu počtu sociálně vyloučených lokalit – jejich počet se od roku 2006 zdvojnásobil ze zhruba 300 na asi 600, počet lokalit rostl přitom ve všech krajích napříč Českou republikou.¹⁰⁶ Sociálně vyloučení Romové jsou v přístupu k bydlení často podrobováni obskurním pravidlům a diskriminačním praktikám. Testování provedené VOP v letech 2012 a 2013 potvrdilo diskriminační praxi vůči Romům také na komerčním trhu s nájemním bydlením.¹⁰⁷ Vládní zpráva o bydlení z roku 2013 pak také uvedla, že Romové nemají v důsledku své etnicity a nižšího ekonomického postavení přístup na trh s bydlením.¹⁰⁸

¹⁰⁰ Blíže: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/vysledky-kvalifikovanych-odhadu-poctu-romskych-zaku-v-zs> Cit. 5. prosince 2017.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Školský zákon umožňuje v současnosti individuální vzdělávání. V září 2017 Česká televize odvysílala reportáž o pedagogích vysvětlujících romským rodičům v Chánově (sociálně vyloučená lokalita) možnost individuálního vzdělávání, aby děti nemuseli chodit do mateřské školy. Podle MŠMT a experta COSIV (Česká odborná společnost pro inkluzivní vzdělání) by to odporovalo cíli povinného roku předškolního vzdělání. Blíže: ČT24: *Povinný rok školky je důležitý hlavně pro děti z ghett. Jejich rodičům se dojíždět nechce*: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/2095520-povinny-rok-skolky-je-dulezity-hlavne-pro-deti-z-ghett-jejich-rodicum-se-dojizdet> Cit. 7. prosince 2017.

¹⁰³ Rozhodnutí „D. H.“ uvedlo, že jsou v ČR romské děti neúměrně umísťovány do „zvláštních“ škol na základě údajného postižení. V současné situaci je problém se školami hlavního proudu, kde je 50 a více procent romských dětí; takových škol je v ČR aktuálně kolem osmdesáti. *Zpráva ze zjišťování kvalifikovaných odhadů počtu romských žáků v základních školách ve školním roce 2016/17*. Blíže: <http://www.msmt.cz/file/39658/> Cit. 5. prosince 2017

¹⁰⁴ Zmíněné rozhodnutí Okresního soudu v Ostravě se soustředí na diskriminaci, která může vést k segregaci, nikoliv na segregaci samotnou.

¹⁰⁵ Město Krnov bylo v roce 2014 nominováno na Roma Spirit právě za inkluzivní přístup v oblasti vzdělání a bydlení. Blíže: https://bruntalsky.denik.cz/zpravy_region/v-integraci-romu-je-krnov-prikladem-pro-ostatni-mesta-20141215.html Cit. 4. prosince 2017.

¹⁰⁶ GAC spol. s r.o. (2015) *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. Blíže: http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/Analiza_socialne_vyloucenych_lokalit_GAC.pdf.

¹⁰⁷ Blíže: <https://www.ochrance.cz/aktualne/tiskove-zpravy-2015/chybuje-verejna-ochranky-neprav-tim-ze-poukazuje-na-nezakonny-postup-realitnich-kancela/>

¹⁰⁸ Blíže: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-gov-t-report-finds-roma-cannot-access-ordinary-housing>

Ombudsmanka také zdůraznila, že v oblasti bydlení chybí silný imperativ k akci ve veřejném zájmu, který by byl srovnatelný s povinnou školní docházkou v oblasti vzdělání. V zákoně o obcích je oblast bydlení upravena pouze jedinou větou, která je obvykle interpretována jako deklarativní:

„Obec v samostatné působnosti ve svém územním obvodu dále pečuje v souladu s místními předpoklady a s místními zvyklostmi o vytváření podmínek pro rozvoj sociální péče a pro uspokojování potřeb svých občanů. Jde především o uspokojování potřeby bydlení...“ (§35 zákona o obcích)¹⁰⁹

Romské organizace přivítaly, když vláda v říjnu 2015 přijala Konceptci sociálního bydlení České republiky 2015-2025. Konceptce by se pozitivně dotkla velkého množství sociálně vyloučených romských rodin, přičemž účinná měla být od ledna 2017. Na základě Konceptce byl také v září 2016 představen první návrh zákona o sociálním bydlení, který měl potírat rezidenční segregaci; návrh měl příznivý ohlas u neziskových organizací.¹¹⁰ Pozdější verze návrhu zákona, jak je vláda představila v únoru 2017, byly citelně okleštěné a rezidenční segregaci Romů by nezabránilo.¹¹¹ Předchozí vláda však kvůli politickým neshodám parlament ke schválení zákona nepřesvědčila a ČR tak zákon o sociálním bydlení postrádá.

Současně byla schválena velice diskutabilní novelizace v oblasti doplatků na bydlení: samospráva může vymezit území (budovy nebo ulice), kde potom Úřad práce nebude vyplácet doplatek na bydlení těm, kteří o něj nově požádají. Takovou praxi přitom považujeme za naprosto vadnou a nevedoucí k žádnému zlepšení. Romové v těchto oblastech nenajdou žádné bydlení kvůli diskriminaci na trhu s bydlením a jsme přesvědčeni, že dané opatření může zapříčinit pouze další zbídačení romských rodin. Vlastně rozšíří možnosti „obchodu s chudobou“, který v lokalitách už existuje.¹¹²

Skupina 20 senátorů se v dané věci obrátila na Ústavní soud. Podali soudu návrh na zrušení těch ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi, podle nichž mohou samosprávy na svém území vyhlásit „oblast se zvýšeným výskytem sociálně nežádoucích jevů“. Podle senátora Jiřího Dienstbiera (bývalého ministra pro lidská práva) zamýšlí Kladno jako problematické vyhlásit celé území města. „Kladno pravděpodobně pojalo možnost opatření tou nejabsurdnější formou. Navrhlo vyhlášení celého území města za takové ghetto. Myslím si, že obyvatelé Kladna nemají představu, že žijí v ghettu,“ řekl Dienstbier v prosinci 2017.¹¹³ Omezení nicméně už platí na území 12 obcí a měst, přičemž dalších 30 samospráv je zvažuje¹¹⁴, a proto se několik romských organizací, včetně autorů této zprávy, rozhodlo podniknout proti tomuto opatření právní kroky.

Nucené vystěhování

Problematika nucených vystěhování není v České republice rozšířená, jedná se o jednotlivé specifické případy nastávající zpravidla tehdy, když právnická anebo fyzická osoba skoupí v segregované oblasti už obydlené domy. Mnoho sociálně vyloučených Romů strádá v důsledku podřadných ubytovacích podmínek zoufalou nejistotou. Důležité je přitom zdůraznit, že počet lidí žijících v podřadných ubytovnách výrazně vzrostl, a sice z 11 027

¹⁰⁹ Zákon o obcích. Viz: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-128>. Cit. 29. září 2017.

¹¹⁰ Blíže: http://www.mitsvujdomov.cz/domains/mitsvujdomov.cz/dobry-zakon?field_navrh_zakona_value=zari2016

¹¹¹ Blíže: http://www.mitsvujdomov.cz/domains/mitsvujdomov.cz/dobry-zakon?field_navrh_zakona_value=unor2017

¹¹² Podle nám dostupných informací řada samospráv záměrně stanoví kritéria přístupu k sociálnímu bydlení tak, aby na ně chudí lidé – často Romové – nedosáhli, případně pak nabízejí bydlení jen v segregovaných oblastech, kde nyní může být právě samosprávami čerpání doplatku na bydlení zastaveno.

¹¹³ Blíže: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-senators-want-constitutional-court-to-address-housing-benefit-legislation>, Cit. 4. prosince, 2017.

¹¹⁴ Tamtéž.

v roce 2008 na 27 000 osob v roce 2014.¹¹⁵ Lidé žijící v těchto ubytovnách mají obvykle jen krátkodobé nájmy, které jsou obnovovány měsíčně, jsou proto zcela závislí na ochotě majitele ubytovat je; pokud je tedy majitel vystěhuje, musí rychle odejít.¹¹⁶

Celostátně neblaze proslul případ zmíněný také VOP, kdy mělo dojít k vystěhování nájemníků na brněnském Cejlu poté, co zde několik budov koupil nový majitel.¹¹⁷ Společenství Romů na Moravě uvedlo případ z oblasti Rýmařovska a Olomoucka, kde musely z domu odejít 4 romské rodiny kvůli údajné rekonstrukci, ačkoliv neromská seniorka mohla v domě zůstat a byt dále užívat.

Diskriminační chování policie a pochybení žalobců či soudů

Nedávno provedený průzkum z dubna 2017 ukázal, že 45 procent Romů z vyloučených lokalit nedůvěřuje policii – a pouze 42 procent jí důvěřuje.¹¹⁸ I čeští policejní experti připouštějí, že jejich projekt zaměřený na zvýšení důvěry romských občanů v policii je maratón, nikoliv sprint.¹¹⁹

V České republice se vyskytly také případy, kdy se Policie ČR ve vztahu k Romům dopustila deliktu; například jde o případ Roma Vladimíra Pechy.¹²⁰ Evropský soud pro lidská práva judikoval, že s ohledem na okolnosti jeho smrti, kterou způsobil (řádně nevysvětlený) pád z okna policejní stanice, došlo k porušení jeho právo na život. Soud ale také uvedl, že neexistuje žádný důkaz o tom, že by provinění policie bylo v tomto případě motivováno etnickým původem oběti.

Další oblastí diskriminace příslušníků menšin je možnost Policie ČR požádat člověka o prokázání totožnosti s odkazem na to, že vypadá jako hledaná osoba. Policie tedy může požadovat prokázání totožnosti čistě na základě vzhledu, nikoliv jednání, jak ukázal případ muže, který byl vyzván k prokázání totožnosti kvůli účesu.¹²¹ Podle nedávných celoevropských zjištění FRA údajně policie kontrolovala 14 procent respondentů během 12 měsíců předcházejících výzkumu (včetně kontrol v soukromém dopravním prostředku, na ulici, nebo ve veřejné dopravě). Z respondentů, jež policie vyzvala k prokázání totožnosti, 40 procent věří, že byli kontrolováni kvůli etnickému původu nebo jako imigranti, a to včetně Romů.¹²²

Přístup k čisté vodě a kanalizaci

Na rozdíl v přístupu k pitné vodě a kanalizaci mezi marginalizovanými Romy a majoritní populací lze poukázat prostřednictvím faktu, že na soukromých ubytovnách, kde bydlí vysoké procento Romů, je výrazně horší přístup k čisté vodě a kanalizaci než v průměrných

¹¹⁵ Zpráva GAC:

http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/Analyza_socialne_vyloucenych_lokalit_GAC.pdf Cit. 3. prosince 2017.

¹¹⁶ Agentura pro sociální začleňování (2013). Viz: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/ubytovny-nemohou-dlouhodobě-resit-situaci-socialne-slabych-uvadi-vyzkum>. Cit 6. prosince 2017.

¹¹⁷ Blíže: https://brno.idnes.cz/ukonceni-najmu-romum-z-domu-kolem-cejlu-v-brne-fo8-/brno-zpravy.aspx?c=A161102_2283352_brno-zpravy_krut, cit. 5. 2017, a zde: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-republic-protest-march-planned-in-brno-over-eviction-of-100-mostly-romani-families> Cit. 5. prosince, 2017.

¹¹⁸ Blíže: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-survey-finds-45-of-Roma-ghetto-residents-don-t-trust-police-42-do>

¹¹⁹ Blíže: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-police-expert-project-to-improve-Roma-citizens-faith-in-the-police-is-a-marathon-not-a-sprint>

¹²⁰ Rozhodnutí ESLP ve věci Eremiášová Pechová je ze dne 16. února 2012, č. 23944/2014. Blíže: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109139>

¹²¹ Lidovky.cz (2017): *Dredatého šéfa Pirátů lustrovala policie. Bylo to kvůli vzhledu, stěžuje si*. Blíže: https://www.lidovky.cz/bartose-lustrovala-policie-dfs-zpravy-domov.aspx?c=A170724_165908_ln_domov_jho. Cit. 29. září 2017.

¹²² Available at: <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/eumidis-ii-main-results>

bytových podmínkách (Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2013). V ubytovnách¹²³ jsou například koupelny a záchody obvykle společné pro celé patro, zatímco nájemné za pokoj odpovídá nájmu za průměrný byt ve stejné oblasti (iDNES.cz 2011).¹²⁴

Horší přístup k pitné vodě a kanalizaci ve srovnání s ostatními představuje sekundární dopad diskriminace Romů na trhu s nájmem bydlením. Zvláště očividné je to díky Zprávě o romském zdraví, kde lze zjistit, že 70 procent Romů, ve srovnání s 21 procenty příslušníky majority, žije v domácnostech se závažným materiálním nedostatkem a 15 procent Romů, ve srovnání se 3 procenty majority, žije v domácnostech bez aspoň jednoho základního vybavení (kuchyně, toaleta, sprcha, koupelna nebo elektřina).¹²⁵

Zpráva FRA z roku 2016 nadto uvádí, že 42 procent do průzkumu zahrnutých Romů strádá kontaminovanou či znečištěnou vodou, kouřem nebo prašným prostředím. Další rozsáhlá zpráva zmiňuje, že z důvodu často nedostatečných životních podmínek na ubytovnách romské rodiny s dětmi trpí žloutenkou typu A, bacilární úplavicí, štěnicemi nebo svrabem.¹²⁶

Právo na volný pohyb

Toto téma není v České republice obecněji uplatnitelné. Zmíněno ale může být výše uvedené opatření, jímž samosprávy na základě novelizace zákona o pomoci v hmotné nouzi vyhláší „oblasti se zvýšeným výskytem sociálně nežádoucích jevů“, a také vyhlášky, které na velmi diskutabilní bázi omezují obyvatele ve volném pohybu na veřejných prostranstvích. Tyto vyhlášky omezily sezení venku, zejména v určitých oblastech, které jsou často zároveň v romských čtvrtích. Proti vyhláškám se vyjádřila VOP, která je považovala za nesmyslné, protože sezení jinde než na lavičce není samo o sobě škodlivé a opatření bylo tudíž nepřiměřené.¹²⁷

Vyhlášky, ať už platily kdekoliv, byly Ústavním soudem na základě návrhu ombudsmanky zrušeny; Ústavní soud ve svém nálezu č. Pl. ÚS 34/15 ze 14. června 2017 uvedl, že město Varnsdorf vydáním vyhlášky překročilo svou působnost.

Dalším příkladem omezení svobody pohybu Romů ve veřejném prostoru byla situace v brněnské kavárně, kde obsluha na všechny stolky umístila rezervaci a uvolňovala je jen osobám z majority. Obsluha kavárny tímto přístupem dělala maximum pro to, aby zabránila ve využití služeb těm, na něž se odvolávala jako na „nepřízpůsobivé zákazníky“.¹²⁸

¹²³ Romové žijící na ubytovnách jsou ohroženi přerušáním dodávky vody i tehdy, když vodné platí. Pokud majitelé neplatí dodavatelům několik měsíců, romské rodiny jsou na několik měsíců od vody odříznuty. Romské rodiny se tak stávají rukojmím těchto predátorských praxí, neboť kvůli diskriminaci na komerčním trhu s byty jsou ubytovny často jejich posledním útočištěm. Tyto situace jsou zaznamenány i v médiích: Romea.cz (2017), Vzájemné soužití (2013), Šebelka (2010), Fialová (2009).

¹²⁴ iDnes (2011): *Pardubické ubytovny s kasárenským režimem na neplatiče zabírají, je klid*. Blíže: http://zpravy.idnes.cz/pardubicke-ubytovny-s-kasarenskym-rezimem-na-neplatice-zabiraji-je-klid-10a-domaci.aspx?c=A110920_1654660_pardubice-zpravy_meb. Cit. 29. září 2017

¹²⁵ EU (2014): Roma Health Report. Blíže: https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/social_determinants/docs/2014_roma_health_report_en.pdf Cit. 9. prosince 2017

¹²⁶ Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR. Blíže: https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/social_determinants/docs/2014_roma_health_report_en.pdf Cit. 9. prosince 2017

¹²⁷ Vokurka (2017): *Zákaz sezení venku má už pár tisíc porušení*: <http://www.denik.cz/regiony/zakaz-sezeni-venku-ma-uz-par-tisic-poruseni-20170525.html>. Cit. 29. září 2017

¹²⁸ Romea (2015): <http://www.romea.cz/en/news/czech-republic-cafe-says-it-will-only-serve-adaptable-customers> Cit. 29. října 2017.

ANTICIGANISMUS

Institucionální nastavení boje proti diskriminaci a řešení anticiganismu

Romové jsou v České republice oficiálně uznanou národnostní menšinou.¹²⁹ Pojem anticiganismus se jako specifická forma rasismu orientovaná proti Romům objevuje ve vládních dokumentech přibližně od roku 2009. Tehdy byl tento pojem použit například v Koncepci romské integrace na období 2010-2013.¹³⁰ V tehdejší vládním dokumentu se ovšem objevil pouze jednou a v podstatě jen ve vztahu k aktivitám neonacistů.¹³¹ V Programovém prohlášení vlády České republiky na volební období 2013-2017¹³² je pak pojem anticiganismus užíván už bez omezení na pravicové extremisty.¹³³

Přítomnost pojmu anticiganismus ve vládních dokumentech, zvláště v národní strategii romské integrace, lze chápat jako projev uznání existence tohoto fenoménu. Nutno ale podotknout, že anticiganismus je v kontextu vládních dokumentů považován jen za jeden z mnoha faktorů a není většinou pojímán jako příčina toho, že Romové žijí ve srovnání s majoritou v horších podmínkách. Spíše je vnímán jako vyhrocená negativní reakce na problematiku soužití Romů a ostatní společnosti. Ani vládní Koncepce boje proti extremismu, ani výroční zprávy o extremismu anticiganismus nezmiňují.

Zvláštními vládními dokumenty zaměřenými na prevenci a boj s anticiganismem coby formou diskriminace a sociální exkluze jsou národní Strategie romské integrace (vypracovaná oddělením kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské menšiny Úřadu vlády ČR) a Strategie boje proti sociálnímu vyloučení (připravená Agenturou pro sociální začleňování jako odborem Úřadu vlády ČR). Druhý z dokumentů anticiganismus nezmiňuje výslovně, hovoří o boji proti sociálnímu vylučování Romů jako jednom z faktorů ovlivňujícím anticiganismus.

Agentura realizuje od roku 2014 s podporou Norských/EEA fondů široce zaměřenou kampaň „HateFree Culture“. Kampaň původně vznikla jako reakce na četné protiromské demonstrace, jež se odehrávaly v různých městech napříč Českou republikou v roce 2013. Kampaň si klade za cíl působit hlavně na uživatele sociálních sítí a vést je ke kritické reflexi mediálních obsahů, vyvracet takzvané hoaxy a odbourávat stereotypy a strach z jinakosti. ROMEA v rámci dlouhodobého monitoringu témat kampaně zjistila, že některá z nejpalčivějších témat – trvalé protiromské nálady ve společnosti, rostoucí počet sociálně vyloučených lokalit apod. – tímto způsobem zapadla mezi ostatními tématy.

Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu Jan Chvojka (ve funkci v roce 2016 a 2017) danou agendu nepodporoval. Například v září 2017 uvedl, že samotné ministerstvo považuje v nynější podobě za zbytečné a stačilo by mít jen institut specializovaný na lidská

¹²⁹ Podrobně viz Čl. 3 Statutu Rady vlády pro národnostní menšiny, schválený usnesením vlády ze dne 10. října 2001 č. 1034, ve znění pozdějších usnesení. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/141120_iii_statut_rada_nm_zmena_listopad.pdf

¹³⁰ Úřad vlády České republiky. 2010. *Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013*. Praha: Úřad vlády České republiky

¹³¹ „Zvláštním a víceméně typickým tématem českých pravicových extremistů je anticiganismus jako specifická forma rasismu zaměřená proti romské menšině.“ Viz: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/koncepce-romske-integrace-na-obdobi-2010---2013-71187/>. Cit 2. prosince 2017.

¹³² Vláda České republiky. 2014. *Programové prohlášení vlády České republiky*. Praha: Vláda ČR. Viz: https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/programove-prohlaseni_unor_2014.pdf. Cit. 28. září 2017.

¹³³ Vláda bude usilovat o utváření snášlivé společnosti. Bude konzistentně vystupovat proti všem formám násilí a projevům rasové nesnášlivosti, jako jsou anticiganismus a antisemitismus. <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/dulezite-dokumenty/programove-prohlaseni-vlady-cr-115911/>. Cit. 2. prosince 2017.

práva.¹³⁴ Kritice podrobil také zmíněnou vládní kampaň HateFree Culture, kterou označil za nesrozumitelnou a neúčinnou; v únoru 2017 se nechal slyšet, že si není jistý, zda je projekt HateFree správný, neboť jsou dopady kampaně obtížně měřitelné.¹³⁵ Nijak také nekomentoval, když jeho stranický kolega, náměstek ministerstva průmyslu a obchodu Karel Novotný, umístil na Facebook status, že „cikáni jsou jako medúzy – otravní a k ničemu“.¹³⁶

V České republice běží od roku 2009 Program prevence kriminality a extremismu, který realizuje odbor prevence Ministerstva vnitra. Avizovaným cílem programu je „zvyšování bezpečí v sociálně vyloučených lokalitách a jejich okolí, eliminace sociálně rizikových jevů, prevence útoků páchaných s extremistickým motivem a podpora nerepresivních metod práce Policie ČR i obecní policie“.¹³⁷

Součástí programu je také projekt Asistent prevence kriminality. Zmiňujeme ho na tomto místě proto, že asistent prevence kriminality působí primárně v sociálně vyloučených lokalitách a jedním z hlavních předpokladů pro výkon této pozice je dobrá znalost poměrů v sociálně vyloučené lokalitě a romské minority na daném místě. Na výběru vhodných kandidátů se ve spolupráci s Policií ČR a městskou policií podílí také romští poradci či sociální odbor města a pracovníci ASZ. Romská národnost není pro kandidáty podmínkou. Podle Zprávy o stavu romské menšiny za rok 2016 pracuje v ČR přibližně 500 asistentů prevence kriminality.

Další projekt, který se snaží pozitivně ovlivnit situaci především v sociálně vyloučených lokalitách, je preventivní projekt „Domovník – preventista“. Projekt běží od roku 2013. Pozice domovníka – preventisty má za úkol podílet se na řešení situace v oblasti správy bytového fondu obce, primárně v sociálně vyloučených lokalitách. Díky pravidelnému kontaktu s mentorem a pověřenou osobou bytového fondu města má pracovník působit preventivně v případech sousedských sporů, porušování domovního řádu a pravidel občanského soužití. Současně má napomáhat ke zvýšení bezpečnosti a dodržování veřejného pořádku ve všech domech v rámci dané lokality, které jsou „spravovány samosprávou“. Zároveň projekt pomáhá alespoň částečně řešit zaměstnanost osob dlouhodobě nezaměstnaných. Předpokladem pro výkon této pozice je základní orientace v oblasti sociální práce a situační prevence, práva a veřejného pořádku, komunikační dovednosti, ale také schopnost předcházet a zvládat konflikty aj. Romská národnost není pro uchazeče ani zde podmínkou.

Činnost asistentů prevence kriminality i domovníků – preventistů je obecně velmi pozitivně přijímána a je řazena mezi příklady dobré praxe.¹³⁸ Projekty mají prokazatelně pozitivní dopad na situaci v rámci i vně sociálně vyloučených lokalit, přičemž pomáhají snižovat počet přestupků i sousedských sporů v dané oblasti.

¹³⁴ „Ministr pro lidská práva Chvojka zaútočil na své vlastní ministerstvo a na kampaň Hate Free Culture. Resort je prý v této podobě zbytečný“. Blíže: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-human-rights-minister-says-he-believes-his-department-and-the-hate-free-culture-campaign-are-unnecessary> Cit. 2. prosince, 2017.

¹³⁵ ČTK, 2017. „Zeman s Chvojkou se shodli v podstatě na všem. Probrali sociální podnikání i bydlení, HateFree se dotkli okrajově“. 18 February 2017. Blíže: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-human-rights-minister-and-czech-president-discuss-changing-the-constitution-and-other-laws> Cit. 2. prosince 2017.

¹³⁶ Lipold, Jan. 2017. „Cikáni jako medúzy“. ČSSD se zmitá mezi Corbynem a Le Penovou, špičky mlčí. Aktuálně.cz: https://nazory.aktualne.cz/komentare/cikani-jako-meduzy-cssd-se-zmita-mezi-corbynem-a-le-penovou/r~8a60f9489c7011e78c78002590604f2e/?_ga=2.112854279.244714049.1505942448-1352085822.1494745424 Cit. 29. září 2017

¹³⁷ Jiránek, Radek, Koníček, Tomáš. 2011. *Informace o projektu Asistent prevence kriminality*. Praha: MV ČR. Blíže: <http://www.mvcr.cz/clanek/informace-o-projektu-asistent-prevence-kriminality.aspx>. Cit 29. září 2017

¹³⁸ Lukešová, Kateřina. 2014. *Manuál dobrých praxí. Koordinace sociálních služeb v obcích se sociálně vyloučenými lokalitami*. Praha: Agentura pro sociální začleňování

Reflexe romského holocaustu

Pokud jde o plnohodnotné oficiální uznání romského holocaustu ze strany českého státu a vyrovnání se s historickou skutečností – a především pak s faktem, že se na realizaci nacistické perzekuce Romů podíleli i tehdejší čeští občané – je klíčový souhlas vlády s odkupem vepřina na místě někdejšího koncentračního tábora v Letech u Písku, k němuž došlo v druhé polovině roku 2017.

O existenci vepřina na místě romského koncentračního tábora z doby druhé světové války probíhá diskuse přes 20 let. Česká republika byla za vepřin na pietním místě kontinuálně kritizována a k odstranění farmy vyzval i Evropský parlament. Převod areálu vepřina v Letech na Písecku na stát schválila na konci července 2017 valná hromada vlastníka velkovýkrmny, společnosti AGPI. Vláda pak o odkupu rozhodla 21. srpna 2017 a kupní smlouva byla podepsána 23. listopadu 2017.¹³⁹ Klíčová bude dále úloha Muzea romské kultury se sídlem v Brně, protože právě to bude pečovat o areál a jeho úkolem bude i dohled nad podobou památníku.

Dalším symbolickým projevem úcty k romským obětem holocaustu bývá vyvěšení romské vlajky na budovách radnic některých měst (tradičně u městských částí Prahy)¹⁴⁰ v Památný den romského holocaustu. Tento den však není Českou republikou oficiálně uznán jako státní svátek ani jako významný den. Senát Parlamentu ČR nepodpořil zařazení tohoto dne do kalendáře významných dnů a státních svátků.

Pro reflexi minulosti je zásadní také odškodnění přeživších obětí holocaustu. O to se vedle Výboru pro odškodnění romského holocaustu (VPORH) snaží i Pracovní skupina pro odškodnění Romů, která byla ustanovena jako poradní orgán při Radě vlády pro záležitosti romské menšiny. Výboru i pracovní skupině předsedá Čeněk Růžička, příbuzný obětí z Letů. Finanční odškodnění pro oběti holocaustu z řad Romů bylo v ČR v posledních letech poskytováno díky VPORH ve spolupráci s německým ministerstvem financí a českým ministerstvem zahraničí.

V současné době stále chybí ucelené údaje o romských obětech holocaustu a informace o nich a další historické souvislosti jsou předmětem badatelské činnosti (např. Institut Tereziánské iniciativy). Neexistuje zatím evidence odškodněných romských obětí. Podle informací předsedy Čenka Růžičky evidoval VPORH k 19. září 2017 celkem 32 odškodněných Romů, jimž k odškodnění už napomohl, přičemž další tři lidé na rozhodnutí o odškodnění ještě čekají.

Česká veřejnost tuto část české historie nezná. Procesy odškodnění navíc trvají neúměrně dlouho a mnoho romských obětí nacistické perzekuce se už kompenzace nedočkal. Ke spravedlivému vyrovnání s minulostí nepřispívá ani fakt, že romským obětem není přiznána stejná finanční satisfakce, jaká je oprávněně poskytována obětem židovským. „Romové jsou v této oblasti stále druhořadými, ne-li třetířadými občany,“ shrnuje situaci Čeněk Růžička. Snaha vlády o zvýšení povědomí o tomto tématu k zajištění trvalé a důstojné vzpomínky na oběti romského holocaustu se proto jeví jako nedostatečná.

Paradoxní je, že česká vláda zároveň finančně podporuje subjekty, které podněcují protiromské nálady. Příkladem takového subjektu šířícího negativní stereotypy o Romech je Stavební bytové družstvo Krušnohor (dále jen SBD Krušnohor). Jeho předseda František Ryba patří mezi nejvlivnější osoby v Mostě a Litvínově. Ryba spravuje či vlastní většinu bytů v Mostě a svými soustavně předpojatými výroky¹⁴¹ o Romech a protiromskou kampaní

¹³⁹ Blíže: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/bleskova-zprava-smlouva-o-odkupu-veprina-v-letech-u-pisku-byla-podepsana>

¹⁴⁰ Gálová Adéla 2017. „ZÁZNAM: Vyvěšování vlajek u příležitosti připomínky Dne romského holocaustu“. Romea 2 August 2017. Blíže: <http://www.romea.cz/kalendar-akci/primy-prenos-vyvesovani-vlajek-u-prilezitosti-pripominky-dne-romskeho-holocaustu>

¹⁴¹ Například zde: <http://www.romea.cz/cz/zpravy/predseda-uskupeni-severocesni-cz-zachovejme-ghetta-integrace-romu-je-nesmysl> Cit. 1. prosince 2017.

je spoluodpovědný za interetnickou úroveň mezilidských vztahů v daném regionu.¹⁴² František Ryba také inicioval petici samozvaných „slušných lidí“, která mluví o „cikánech“ rabujících sídliště, zapalujících byty atd. Tištěný oběžník SDB Krušnohor, který Ryba vydává, brojí proti romským obyvatelům, a to nejen ze sídliště Janov. Zároveň Rybova společnost získala finanční podporu ze zdrojů EU, zaměřených na integraci marginalizovaných lokalit (z Integrovaného Operačního Programu 2007 – 2013 v rámci intervenční oblasti 5.2 „Zlepšení prostředí v problémových sídlištích“). SDB Krušnohor tak získal dotace ve výši desítek milionů korun – přibližně ve výši 1.9 milionů EUR.¹⁴³

Dotace z ESIF ve výši zhruba 140 milionů korun získala na různé projekty také obec Obrnice na Mostecku.¹⁴⁴ Spolu s Děčínem, Jirkovem a Mostem jsou přitom Obrnice další obcí v Ústeckém kraji, která se rozhodla využít novely zákona o pomoci v hmotné nouzi¹⁴⁵ a zastavit výplatu dávek na bydlení v tzv. oblastech se zvýšeným výskytem sociálně negativních jevů. Zastupitelé obce v čele se starostkou Obrnic Drahomírou Miklošovou (ODS) zároveň nechalo v létě roku 2017 odstranit z veřejných prostranství lavičky se zdůvodněním, že tímto krokem chtějí vyřešit problém s „nevhodným chováním a hlukem, které způsobují skupinky mladých Romů“.¹⁴⁶

Potírání zločinů z nenávisti a protiromských projevů nenávisti, protiromská rétorika politiků, veřejně činných osob a médií

Podstatnou překážkou přístupu ke spravedlnosti je v České republice na obecné úrovni skutečnost, že spáchané zločiny z nenávisti nejsou jako takové policií, státními zástupci a soudy dostatečně rozeznávány. Pro Romy v ČR je zkušenost se zločiny s nenávisti poměrně běžná,¹⁴⁷ ale často je policii neoznamují, nejsou-li fyzicky napadeni nebo se útoky neopakují. Oběti zločinů z nenávisti je policii a soudům neoznamují např. proto, že se obávají pomsty ze strany pachatelů, nebo že nemají dostatečnou důvěru v systém trestního soudnictví. Vyskytují se také případy, kdy policie odmítá případy napadení motivovaných předsudkem vůbec řešit. V roce 2016 se nezisková organizace In IUSTITIA zabývala případem útoku na letní tábor s pěveckým sborem romských dětí. Útočník nejdříve vyhrožoval organizátorům tábora verbálně, a následně začal v blízkosti kempu střílet ze zbraně.¹⁴⁸ Policie přitom nereagovala na opakovanou telefonickou žádost o zásah. Později byl pachatel odsouzen za spáchání rasově motivovaného zločinu, přičemž policie se za svou nečinnost obětem nikdy dostatečně neomluvila.

Z výzkumu „Lifecycle of a Hate Crime“, jež realizovala In IUSTITIA a jehož výstupy budou zveřejněny do konce roku 2017, vyplynulo, že z hlediska postihování trestných činů z nenávisti, včetně těch protiromských, tvoří státní zástupci a soudci rozdílné skupiny. Činnost státních zástupců je upravena Pokynem obecné povahy nejvyšší státní zástupkyně

¹⁴² Šimáček, Martin. 2016. „Martin Šimáček: Donášejte na Cikány“. Blíže: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/martin-simacek-donasejte-na-cikany> Cit. 1. prosinec 2017.

¹⁴³ Seznam aktivit financovaných z EU a z českého státního rozpočtu je dostupný online: <http://www.sbdkrusnohor.cz/dotace/>. Cit. 2. prosince 2017.

¹⁴⁴ ČTK, 2017. „Obrnice odstraní lavičky na sídlišti. Schází se na nich mladí Romové a obyvatelé si stěžují“. Romea.cz 7 July 2017. Blíže: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-village-that-won-council-of-europe-s-roma-integration-award-removing-benches-used-by-romani-youth> Cit. 2. září 2017.

¹⁴⁵ Novelizace je dostupná z: <https://www.podnikatel.cz/zakony/zakon-o-pomoci-v-hmotne-nouzi/uplne/> Cit. 4. prosince 2017.

¹⁴⁶ ČTK, 2017. „Obrnice odstraní lavičky na sídlišti. Schází se na nich mladí Romové a obyvatelé si stěžují“. Romea.cz 7 July 2017. Blíže: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-village-that-won-council-of-europe-s-roma-integration-award-removing-benches-used-by-romani-youth> Cit. 2. září 2017.

¹⁴⁷ Podle výzkumu FRA z roku 2009 byl v posledních 12 měsících každý pátý Rom alespoň jednou obětí rasově motivovaného zločinu, včetně napadení, vyhrožování nebo obtěžování. Blíže: <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/european-union-minorities-and-discrimination-survey-main-results-report>

¹⁴⁸ Trachtová, Zdeňka. 2016. *Muž střelbou vyhrožoval dětem na romském táboře. Policie nepřijela.* iDNES.cz 27. srpna 2016. Blíže: http://zpravy.idnes.cz/muz-vyhrozoval-romskym-detem-a-strlel-do-vzduchu-fws-/domaci.aspx?c=A160827_131050_domaci_zt Cit. 5. prosince, 2017.

ze dne 27. července 2009 č. 4/2009 – Vzorový organizační řád. Ten pověřuje vedoucí státní zástupce na okresní a krajské úrovni mimo jiné zřízením trestní specializace v oblasti trestných činů spáchaných z rasové, národnostní nebo jiné nenávistné pohnutky. Kromě toho existuje podle státních zástupců dotazovaných In IUSTITIA v případě trestných činů z nenávisti ohlašovací povinnost. Státní zástupci dozorující vyšetřování těchto případů vždy informují nadřízené státní zástupce, přičemž někteří nadřízení státní zástupci jejich roli přejímají.

Činnost soudců žádným podobným dokumentem upravena není. Přesto existuje, přinejmenším u některých soudů, trestní specializace na tyto případy. Ve srovnání se státními zástupci však soudci mají poměrně omezenou příležitost profesně se s trestnými činy z nenávisti setkat. Mezi informanty In IUSTITIA byli i tací, kteří za posledních pět let soudili jediný takový trestný čin. To pochopitelně ovlivňuje jejich povědomí a znalost právní úpravy trestných činů z nenávisti, neboť ty pak nepředstavují téma, jímž by se soudci zvlášť zabývali.

V České republice funguje pouze jediná poradna pro oběti trestné činnosti z nenávisti, včetně obětí anticiganismu. Organizace In IUSTITIA poskytuje poškozeným poradenství a zastoupení právníky a advokáty po celou dobu trestního řízení. Služby jsou lidem poskytovány zdarma na celém území České republiky. Řízení často trvají velmi dlouho, mnohdy i několik let. Organizace zároveň zločiny z nenávisti systematicky monitoruje.

Výsledky monitoringu byly představeny ve „Zprávě o násilí z nenávisti v České republice za rok 2014“ a budou prezentovány v dalších zprávách. Monitoring se nezaměřuje výhradně na trestné činy, nýbrž na všechny případy násilí z nenávisti.

„Násilí z nenávisti je útok vyvolaný předsudky a stereotypy vůči určité skupině.“¹⁴⁹ Do této kategorie tak spadají různé typy případů, které jsou potom také různým způsobem vyhodnocovány orgány činnými v trestním řízení. In IUSTITIA dále monitoruje i ty incidenty, které oběti nenahlásily policii, nebo u nichž nepodaly žalobu. Organizace sbírá i data o pachatelích, ať už jde o pachatele nestátní nebo představitele státu.

Ze státních institucí se monitoringu věnuje Ministerstvo vnitra ČR, které každoročně vydává Zprávu o extremismu na území České republiky, v jejímž rámci jsou prezentovány policejní statistiky trestných činů motivovaných nenávistí, včetně těch motivovaných nenávistí proti Romům. Při tvorbě této zprávy vycházejí autoři z policejních statistik poskytnutých Policejním prezidiem České republiky, přestupky v této zprávě monitorovány nejsou. V letech 2013, 2014 a 2015 byly informace o těchto trestných činech uvedeny ve speciální podkapitole: „trestná činnost motivovaná nenávistí proti Romům“.¹⁵⁰ V roce 2016 jsou uvedené informace stručnější a jsou zařazeny v podkapitole: „trestná činnost motivovaná nenávistí vůči vybraným skupinám“.

Základní překážkou přístupu ke spravedlnosti je nedostatek uznání zločinů z nenávisti jako zločinů. Rada případů, které naplňují skutkovou podstatu zločinů z nenávisti, nejsou jako takové popsány orgány činnými v trestním řízení výhradně proto, že je policie, státní zástupci a soudci za ně nepovažují.

Přestupky jsou řešeny ve správním řízení u obecních úřadů, soudci se s nimi nesetkávají. V praxi státních zástupců se objevují v rámci dozorování policejního vyšetřování, pokud nejsou dále postoupeny příslušnému orgánu jako přestupky. V zákoně o některých přestupcích č. 251/2016 Sb.,¹⁵¹ spadá anticiganismus pod přestupky proti občanskému soužití.

¹⁴⁹ In IUSTITIA 2015. Zpráva o násilí z nenávisti v ČR 2014-2016. Blíže: <http://en.in-ius.cz/dwn/ec-analysis/20150306-national-analyses-final-cze.pdf>

¹⁵⁰ Ministerstvo vnitra, 2014, 2015, 2016. „Zpráva o extrémismu na území České republiky“. Blíže: <http://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocní-zpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx>

¹⁵¹ Blíže: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-251>

Jako trestné činy mohou být stíhány některé verbální útoky proti Romům. Poškození se také mohou bránit občanskoprávními žalobami. Český trestní zákoník rozeznává tři trestné činy, které mohou být spáchány verbálně. Jsou jimi trestné činy Násilí vůči skupině obyvatelů a proti jednotlivci (§ 352 odst. 2 TZ),¹⁵² Hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob (§ 355 TZ)¹⁵³ a Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod (§ 356 TZ).¹⁵⁴ Platná právní úprava explicitně chrání před napadáním z důvodu rasy, etnicity, národnosti, víry nebo politického přesvědčení. Útoky na Romy lze obecně považovat za útoky na osobu z důvodu její národnosti nebo etnicity.

Oficiálním zdrojem informací o nenávistných útocích proti Romům nebo proti osobám, které jsou za Romy považované, jsou prameny výše uvedené, a to Zprávy o extremismu na území České republiky a Zpráva o násilí z nenávisti v České republice. Základním rozdílem mezi oběma zdroji informací je, že Zpráva o extremismu na území České republiky vychází pouze z policejních statistik, zatímco Zpráva o násilí z nenávisti v České republice využívá i další zdroje dat, viz metodologická sekce této zprávy.¹⁵⁵ Dalším nedostatkem Zpráv o extremismu na území České republiky je, že blíže nepopisují, jak jsou policejními statistiky zpracovávány. Z tohoto důvodu je interpretace těchto dat problematická, stejně jako jejich srovnání s jinými daty.

Celkový počet zaznamenaných nenávistných útoků zaměřených na Romy nebo na osoby za Romy považované uvádí tabulka níže. Tyto útoky tvoří významnou část zaznamenaných trestných činů s extremistickým podtextem i zločinů z nenávisti. Jak plyne ze Zpráv o násilí z nenávisti v České republice v roce 2014 a následující Zpráv o násilí z nenávisti v České republice v roce 2015, Romové tvoří jednu ze skupin nejohroženějších násilím z nenávisti. V roce 2015 patřili mezi tři nejohroženější skupiny Romové (22 procent všech případů), muslimové (19 procent všech případů) a lidé vyjadřující určité politické názory (15 procent všech případů).¹⁵⁶

¹⁵² Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci, § 352: blíže: <http://zakony.kurzy.cz/40-2009-trestni-zakonik/paragraf-352/> Cit. 4. prosince 2017.

¹⁵³ Hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob, § 355: blíže: <http://zakony.kurzy.cz/40-2009-trestni-zakonik/paragraf-355/> Cit. 4. prosince 2017.

¹⁵⁴ Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod, § 356: blíže: <http://zakony.kurzy.cz/40-2009-trestni-zakonik/paragraf-356/> Cit. 4. prosince 2017.

¹⁵⁵ In IUSTITIA 2015. Zpráva o násilí z nenávisti v ČR 2014-2016. Blíže: <http://en.in-ius.cz/dwn/ec-analysis/20150306-national-analyses-final-cze.pdf>

¹⁵⁶ Tamtéž.

Počet zaznamenaných nenávistných útoků zaměřených na Romy nebo na osoby za Romy považované					
		2013	2014	2015	2016
Trestné činy motivované nenávistí proti Romům (Zprávy o extremismu, ministerstvo vnitra)	N	42	53	33	25
	% všech trestných činů s extremistickým podtextem	20%	26%	19%	17%
Nenávistné incidenty s protiromskou motivací (monitoring In IUSTITIA)	N	x	34	34	34*
	% nenávistných incidentů	x	39%	22%	23%*
*Výsledky předběžného zpracování dat.					

Zdroje: Zpráva o extremismu na území České republiky v roce 2016, 2015, 2014, 2013 (Ministerstvo vnitra 2017, 2016, 2015, 2014); Zpráva o násilí z nenávisti v České republice v roce 2014 (In IUSTITIA 2015), Zpráva o násilí z nenávisti v České republice v roce 2015 (přípravovaná), vlastní zpracování dat z roku 2016.

Absolutní i relativní počet zaznamenaných trestných činů motivovaných nenávistí proti Romům se ve zprávách o extremismu na území České republiky poměrně dost mění (viz tabulka výše). Trend je zjevný od roku 2014, kdy dochází k absolutnímu i relativnímu poklesu zaznamenaných trestných činů motivovaných nenávistí proti Romům. Zhodnotit tento trend a to, zda je odrazem reálné situace nebo výsledkem sběru dat, je obtížné především z toho důvodu, že chybí bližší informace o práci s daty. Podle nevládních Zpráv o násilí z nenávisti v České republice se absolutní počet zaznamenaných nenávistných útoků zaměřených na Romy nebo na osoby považované za Romy nezměnil, došlo však k jeho relativnímu poklesu; ten lze vysvětlit nárůstem incidentů zaměřených na jiné skupiny.

Významný rozdíl mezi absolutním počtem trestných činů zaznamenaných v roce 2014 v obou zprávách pravděpodobně pramení z rozdílné metodiky sběru dat. Do Zprávy o násilí z nenávisti v České republice v roce 2014¹⁵⁷ nebyly totiž z policejních statistik zahrnuty trestné činy podle ustanovení § 404 TZ – Projev sympatií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka.

Případy mimořádně závažných porušení lidských práv členů romské menšiny, které by se mohly dostat na úroveň zločinů proti lidskosti, nejsou v současné době v ČR žádná řízení vedena. Nucené sterilizace romských žen jsou řešeny prostřednictvím vyjednávání o odškodnění.¹⁵⁸

Pokud jde o nenávistné projevy v kyberprostoru, české IT společnosti se tématem online nenávisti intenzivněji nezabývají. V českém prostředí jsou ze sociálních sítí nejčastěji využívány sítě Facebook a YouTube. Twitter běžnou populací téměř využíván není, slouží jako komunikační platforma politikům a novinářům. Není jasné, jakým způsobem Facebook

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ ERRC. 2016, „Nucené a kruté: Zpráva Evropského centra pro práva Romů. Sterilizace a její důsledky pro romské ženy v České republice (1966-2016)“. Budapest: ERRC. Coercive and Cruel: A Report by the ERRC: Sterilisation and its Consequences for Romani Women in the Czech Republic (1966-2016). Blíže: <http://www.errc.org/cms/upload/file/coercive-and-cruel-28-november-2016.pdf> Cit. 2. října 2017.

školí své zaměstnance k tomu, aby rozpoznali projevy nenávisti proti Romům, o školeních nejsou žádné bližší informace.

Od května 2017 je In IUSTITIA společností Facebook považována za tzv. trusted flaggera. Stalo se tak v důsledku tlaku Evropské komise, která usiluje o kultivaci online prostředí. V roce 2016 uzavřela Komise se sociálními sítěmi dohodu o potírání nenávistných projevů v kyberprostoru (Code of Conduct on countering illegal online hate speech) a v roce 2017 provedla ve spolupráci s nevládními organizacemi monitoring dodržování této dohody.¹⁵⁹ Mezi tzv. trusted flaggery byla v létě 2017 přizvána i organizace ROMEA.

Základním problémem monitoringu v internetovém prostředí je, že se významná část projevů z nenávisti odehrává právě tady. Z toho pak plyne, že množství zachycených projevů z nenávisti odpovídá spíše možnostem institucí investovat lidské zdroje do jejich vyhledávání.

Ve Výročních zprávách nenajdeme bližší informace o útocích proti Romům v prostředí internetu. Ve Zprávách o extremismu na území České republiky¹⁶⁰ totiž není specifikováno, v jakém prostředí k zaznamenaným trestným činům došlo. Ani Zpráva o násilí z nenávisti v České republice v roce 2014 neupřesňuje prostředí incidentů s ohledem na jednotlivé kategorie nenávistných útoků.

Počet nenávistných incidentů motivovaných romskou národností/etnicitou v internetovém prostředí zaznamenaných monitoringem In IUSTITIA, o.p.s.			
rok	2014	2015	2016
N	11	6	5
% (100% = počet nenávistných incidentů motivovaných romskou národností/etnicitou)	32%	18%	15%

Zdroj: Archiv In IUSTITIA, o.p.s.

Na základě testingu, který organizace In IUSTITIA realizovala v roce 2017 (tj. hlášení nenávistně motivovaných příspěvků na sociálních sítích), bylo zjištěno, že Romové jsou jedním z nejčastějších terčů nenávisti na internetu a že nejvíce nenávistných příspěvků nebylo odstraněno v kategorii romské národnosti/etnicity. Dále bylo zjištěno, že nenávistné projevy šířené prostřednictvím sociálních sítí jsou orgány činnými v trestním řízení obecně podceňovány a že jejich vyhodnocení je v některých případech minimálně sporné.

Důležitou souvislost představuje skutečnost, že v roce 2013 protiromská rétorika a nenávist vrcholila sérií pochodů namířených proti Romům.¹⁶¹ Nyní, když ustupuje hysterie spojená s tzv. imigrační vlnou z roku 2015, pravicově extremistická scéna a populisté obrací svou pozornost k romské menšině s ještě větší intenzitou.

Na utváření zásad státní politiky České republiky ve vztahu k vysílání a koncepci jeho rozvoje se se svými stanovisky a návrhy podílí Rada pro rozhlasové a televizní vysílání (RRTV). Ta je ústředním orgánem státní správy v oblasti rozhlasového a televizního vysílání. Rada provozovatele vysílání upozorní na jakékoliv porušení jejich zákonných povinností a určí jim lhůtu k nápravě. Rada může zakročit jen ve chvíli, kdy provozovatel vysílání porušuje nějakým způsobem zákon, a nikoliv když poruší vlastní vnitřní kodex provozovatele. Tuto pravomoc má ale u veřejnoprávní České televize Rada pro Českou televizi, která je odpovědná Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR.

¹⁵⁹ Blíže: http://ec.europa.eu/newsroom/just/item-detail.cfm?item_id=54300

¹⁶⁰ Ministerstvo vnitra, 2014, 2015, 2016. "Zpráva o extremismu na území České republiky". Blíže: <http://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocní-zpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx>

¹⁶¹ Ministerstvo vnitra, 2014. Zpráva o extremismu na území České republiky 2013. Praha: MV. Blíže: <http://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocní-zpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx>

V oblasti novinářské etiky zastává nejdůležitější postavení nezávislá instituce Komise pro etiku ustavená Syndikátem novinářů. Jejím posláním je sledovat dodržování Ústavy Mezinárodní federace novinářů a závěry deklarací světových kongresů Mezinárodní federace novinářů, jež byly přijaty jako profesní normy žurnalistu. Komise vydává obecná doporučení i konkrétní stanoviska a vyjadřuje se k jednotlivým kauzám, v nichž došlo k porušení novinářské etiky. Tyto kroky však činí jen v případě, že byla někým podána stížnost a bylo vyžádáno stanovisko Syndikátu; z vlastní iniciativy Syndikát případy neprojednává.

Podle zákona č. 231/2001 Sb. (zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů)¹⁶² Rada pro rozhlasové a televizní vysílání neprodlouží platnost licence provozovateli vysílání v případě, že mu byl opakovaně pravomocným rozhodnutím uložen správní trest za závažné porušení následujících povinností: zařadil do vysílání pořady, které podněcovaly k nenávisti z důvodu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.

Dále má provozovatel vysílání podle tohoto zákona povinnost zajistit, aby vysílané pořady nepodněcovaly k nenávisti z důvodu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení. Provozovatel vysílání nesmí ani zařazovat do programů pořady, které mohou utvrzovat stereotypní předsudky týkající se etnických, rasových nebo náboženských menšin.

V mediálních radách, pokud je nám známo, nejsou zastoupeny organizace, jež by se zaměřovaly konkrétně na sledování přítomnosti anticiganistických mediálních obsahů.

Příkladem stížnosti k RRTV může být ta, jíž kvůli vystoupení kapely Ortel v nejprestižnější české pěvecké soutěži Zlatý slavík 2015, kterou vysílala TV Nova, podal poslanec (a pozdější ministr pro lidská práva) Jan Chvojka, tehdy ještě z pozice člena volebního výboru Poslanecké sněmovny ČR:

„Veřejné vystoupení skupiny Ortel, která se hlásí k Rudolfu Hessovi, Adolfu Hitlerovi a dalším zločincům a je v textech svých písní otevřeně antisemitská, antimuslimská a hlásí se jimi i k fašismu a (neo)nacismu, považuji za otřesné a odsouzeníhodné.“

Poté, co podobně odmítavý postoj k výsledkům ankety Český Slavík 2016 vyjádřil Radek Banga, frontman skupiny Gipsy.cz, čelil ze strany fanoušků xenofobní hudební skupiny Ortel, která v soutěži získala druhé místo, výhrůžkám a rasistickým komentářům. Ti stejní fanoušci potom na Facebooku vyhrožovali organizaci ROMEA vypálením kanceláří.¹⁶³

Organizace ROMEA podala v první polovině roku 2017 jedenáct trestních oznámení kvůli rasistickým a výhrůžným příspěvkům na internetu, jimiž někteří diskutéri na sociálních sítích napadali Romy a příslušníky dalších menšin a vyhrožovali jim fyzickou likvidací. Čtyři z oznámení postoupilo Obvodní státní zastupitelství pro Prahu 1 (OSZ) kriminální policii na Obvodním ředitelství policie Prahy 1. Ta dvě z nich stále šetří, zatímco u dvou dalších nezjistila skutečnosti, které by podle ní nasvědčovaly tomu, že došlo ke spáchání trestného činu. Tři trestní oznámení zamítlo rovnou OSZ.

Obvodní státní zastupitelství pak ani po šesti měsících nezaslalo organizaci ROMEA vyrozumění o tom, jaké – či zda vůbec – podniklo kroky ohledně čtyř dalších trestních oznámení, jimiž organizace reagovala na rasistické a výhrůžné komentáře v internetových

¹⁶² Blíže: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-231>

¹⁶³ Votavová, Jitka. 2017. „Vyhrožoval vypálením organizaci ROMEA. Podle policie ani státního zastupitelství nejde o trestný čin“. Romea.cz, 8. června 2017. Blíže: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-prosecutor-agrees-with-police-that-threat-to-burn-down-romea-is-not-a-crime>, Cit. 5. prosince, 2017.

diskuzích. Zákonná lhůta pro vyrozumění oznamovatele o stavu jeho oznámení je přítom jeden měsíc.¹⁶⁴

Protiromská rétorika se opakovaně objevuje napříč politickými stranami, tradiční velká politická uskupení nevyjímaje. Protiromské výroky ovšem stále nejsou zárukou úspěchu ve volbách. Z extremistických či protiromsky zaměřených subjektů ve volbách do krajských zastupitelstev a do třetiny Senátu v roce 2016 nejvíce uspělo Okamurovo uskupení Svoboda a přímá demokracie (SPD). To kandidovalo většinou v koalici s prezidentskou Stranou práv občanů (SPO). Tomio Okamura například v roce 2014 zpochybňoval romský holocaust, když o koncentračním táboře v Letech u Písku hovořil jako o mýtu a lži. V roce 2015 pak na základě smyšlených statistik ve svém videoblogu uvedl, že strmý nárůst romské populace představuje jedno ze dvou největších bezpečnostních rizik v ČR. Smyšlenými a manipulativními výroky vyvolává nenávist proti Romům, přičemž celou menšinu nálepkuje jako tzv. nebezpečné a nepřizpůsobivé.

Protiromskými výroky je známý i vítěz druhého kola senátních voleb (2016) v Ústí nad Labem, Jaroslav Doubrava (Severočeši.cz). Nově zvoleným hejtmanem Zlínského kraje je Jiří Čunek z KDU-ČSL, který neblaze proslul v roce 2006 represivními kroky vůči Romům ve Vsetíně¹⁶⁵ a protiromskými výroky, v nichž Romy popisoval jako práce se štítící, zvyklé krást a dělat ohně na náměstích.¹⁶⁶

Celkovým vítězem voleb v roce 2016 se stalo hnutí ANO pod vedením Andreje Babiše, který před volbami pronesl o fungování tzv. cikánského tábora v Letech u Písku následující: „Byly doby, kdy všichni Romové pracovali. To, co píší v novinách, ti blbečci, že tábor v Letech byl koncentrák, to je lež, byl to pracovní tábor. Kdo nepracoval, šup a byl tam.“¹⁶⁷ Babiš také usiloval o partajní spolupráci s Jiřím Čunkem.

Příklady, kdy došlo k potrestání veřejných činitelů kvůli jejich nenávistným projevům vůči Romům, je velmi málo v poměru k tomu, jak často se takové výroky objevují.

Bývalý poslanec Otto Chaloupka dostal v září 2014 půlroční podmínku za protiromské výroky, které zveřejnil na Facebooku.¹⁶⁸ Podle Obvodního soudu podněcovaly k nenávisti vůči skupině osob, protože ve svém příspěvku obviňoval paušálně všechny Romy z tzv. sociálně patologického jednání (krádeže, agresivity apod.). Nejvyšší soud zamítl Chaloupkovu stížnost, v níž se domáhal vynětí z pravomoci policie a soudů s odvoláním na svou politickou imunitu. Sporné texty na Facebooku ale podle soudu nevznikly v souvislosti s výkonem poslaneckého mandátu a nespádají mezi chráněné projevy v rámci soutěže politických sil.

Aktuálnějším případem, kdy byl politický zástupce sankcionován kvůli protiromským výrokům, je případ náměstka ministra průmyslu a obchodu Karla Novotného, který byl i volebním kandidátem ČSSD v Ústeckém kraji. Ten přirovnal na Facebooku Romy k medúzám, protože jsou podle něj „otravný a k ničemu“. Přejde kvůli tomu o čtvrtletní

¹⁶⁴ Votavová, Jitka. 2017. „Rasistické nadávky, výhrůžky smrti na Facebooku. Státní zastupitelství případy shazuje ze stolu. Nejde o trestné činy“. Romea.cz, 1 August 2017. Blíže: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-prosecutor-says-death-threats-and-racist-abuse-committed-through-facebook-not-necessarily-crimes> Cit. 5. prosince, 2017.

¹⁶⁵ ČTK. 2017. Ústavní soud odmítl stížnost Vsetína v letitém sporu s vystěhovanými Romy. Romea.cz, 1. června 2017. Blíže: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-constitutional-court-rejects-complaint-from-municipality-defending-its-2006-eviction-of-romani-residents> Cit. 5. prosince, 2017.

¹⁶⁶ Leinert, Ondřej. 2016. „Byty pro Romy ve Vsetíně byly akt milosrdenství“. Praha: Mladá fronta DNES. Blíže: <https://www.pressreader.com/czech-republic/dnes-prague-edition/20161021/281706909215256> Cit. 3. prosince 2017.

¹⁶⁷ ČT 24. 2016. Babiš zpochybnil existenci koncentračního tábora v Letech, píše Aktuálně. Blíže: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1894538-babis-zpochybnil-existenci-koncentracniho-tabora-v-letech-pise-aktualne> Cit. 3. prosince 2017.

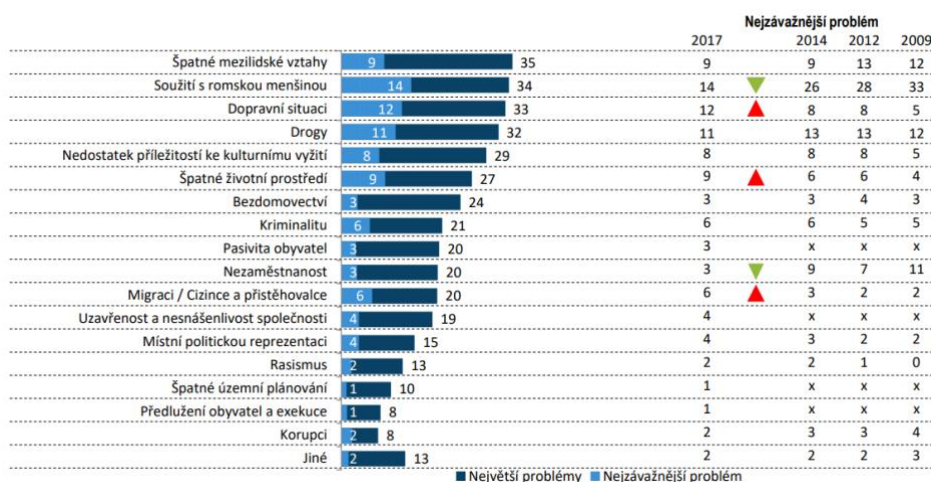
¹⁶⁸ Blíže: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-constitutional-court-says-mp-s-anti-romani-remarks-not-covered-by-immunity> Cit. 3. prosince 2017.

odměnu a ministr průmyslu a obchodu Jiří Havlíček (ČSSD) mu také udělil výtku podle zákoníku práce, jelikož podle ministra porušil Etický kodex zaměstnance ministerstva.¹⁶⁹

Analýza a utváření narativu o Romech a postojů k Romům

Pokud jde o názory veřejnosti na soužití Romů a majority, reprezentativní dotazníkové šetření mezi studenty středních škol neziskové organizace¹⁷⁰ zjišťovalo, jaký mají mladí lidé vztah k menšinám, cizincům a jak vnímají otázku rovných příležitostí ve společnosti. Výsledky výzkumu naznačují, že postoje studentů odpovídají většinovým tendencím ve společnosti. Nejvíce negativní vztah mají mladí lidé k bezdomovcům, vězňům, drogově závislým a Romům.

Největší problémy na obecní úrovni zahrnují špatné mezilidské vztahy a soužití s romskou menšinou. Ve srovnání s lety 2012 a 2014 byl zaznamenán významný pokles v percepci soužití s Romy jako nejzávažnějším problémem (pokles z 26 procent na 14 procent).

Zdroj: Člověk v tísni. 2015. „Rovnost a menšiny očima středoškoláků. Zpráva o dotazníkovém šetření na středních školách z roku 2015 včetně porovnání s rokem 2007“. Praha: MEDIAN s.r.o.

Podobné šetření zveřejnilo v roce 2016 Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu Akademie věd ČR (CVVM). To se zabývalo vzájemným soužitím Romů s ostatními obyvateli ČR, možnostmi, které Romové mají v rámci většinové české společnosti, a postoji veřejnosti k tomu, jak vláda a místní samosprávy řeší problematiku romské menšiny. Podle výsledků šetření CVVM považují soužití Romů a ostatních obyvatel za problematické více než tři čtvrtiny dotázaných. Za „spíše špatné“ je označilo 50 procent dotázaných a dalších 28 procent je vnímá jako „velmi špatné“. Jako dobré hodnotí soužití necelá pětina respondentů (odpověď „spíše dobré“ zvolilo 18 procent). Čtyři procenta dotázaných na otázku odpověděla, že neví.¹⁷¹ Podle CVVM se tak potvrdil trend z minulých dvou let, kdy se po propadu pozitivního vnímání na historické minimum (a maximum negativního vnímání) zjištěného v roce 2013 hodnocení vrací zpět na úroveň, kterou ukazovaly výzkumy v předchozí dekádě.

Organizace Slovo 21 provedla výzkum na téma postavení romských žen v ČR, jež se účastnilo 600 romských žen z 23 českých měst. Výzkum například ukázal, že vzdělání dětí

¹⁶⁹ TK, iDNES.cz. 2017. „Havlíčkův náměstek přirovnal Romy k medúzám, přijde o odměny“. iDNES.cz. Blíže: https://zpravy.idnes.cz/novotny-nametek-facebook-vyrok-romove-odmeny-havlicek-p2z-domaci.aspx?c=A170915_091322_domaci_pmk Cit. 3. prosince 2017.

¹⁷⁰ Člověk v tísni. 2015. „Rovnost a menšiny očima středoškoláků. Zpráva o dotazníkovém šetření na středních školách z roku 2015 včetně porovnání s rokem 2007“. Praha: MEDIAN s.r.o. Blíže: https://www.jsns.cz/data/jsns/pruzkumy_setreni/vyzkum_rovne_prilezitosti_2015.pdf. Cit 2. října 2017.

¹⁷¹ CVVM. 2016. „Romové a soužití s nimi očima české veřejnosti – červen 2016“. Blíže: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/vztahy-a-zivotni-postoje/2069-romove-a-souiti-s-nimi-ocima-ceske-verejnosti-cerven-2016> Cit. 4. prosince, 2017.

považuje většina českých Romek za velmi důležité. Romské ženy obvykle dosáhnou na základní vzdělání (do deváté třídy), nebo získají středoškolské vzdělání bez výučního listu. S diskriminací se setkávají v práci i při hledání bydlení, nejčastěji pak žijí s rodinou v podnájmu. Vdávají se obvykle ve věku 18 až 21 let.¹⁷²

O změnu vnímání Romů jako homogenní skupiny ohrožující sociální stabilitu společnosti a parazitující na sociálním systému, v níž jen výjimečně existují lidé, kteří této charakteristice neodpovídají, se v České republice snaží formou osvěty mnoho neziskových organizací. Pokud jde o státní instituce nebo příspěvkové organizace státu, lze jmenovat například počiny Muzea romské kultury, které se snaží prostřednictvím kulturních akcí, přednášek, výstav, diskuzí pro veřejnost a programů pro školy ukázat bohatství romské kultury a historie a také souvislosti současné situace. Dále můžeme vyzdvihnout akademické aktivity Semináře romistiky Katedry středoevropských studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

V České republice funguje jako nezisková organizace již několik let také nakladatelství KHER. Svou činnost definuje takto: "Nakladatelská činnost sdružení KHER se kromě vydávání knih romských autorů soustředí také na sběr a zpřístupnění orální historie, vydávání děl odborných a popularizačních (věnujících se jak literatuře, tak dalším tématům týkajícím se Romů), literatury překladové a dalších tematicky zaměřených publikací."¹⁷³

¹⁷² SLOVO 21. 2014 „Výzkum o postavení romských žen v České republice“. SLOVO 21, 2014. Blíže: <http://www.slovo21.cz/index.php/aktuality/352-exkluzivni-vyzkum-slova-21-naprosta-vetsina-romek-povazuje-vzdelani-svych-deti-za-velmi-dulezite> Cit. 4. prosince, 2017.

¹⁷³ Blíže: http://www.kher.cz/projekty_duch.html

DOPADY HLAVNÍHO PROUDU VZDĚLÁNÍ NA ROMY

Přístup ke kvalitnímu včasnému vzdělání a péči, zejména mateřským školám

Podíl účasti romských dětí na docházce v mateřských školách se v ČR dlouhodobě nesleduje. Podle zprávy vycházející z Metodiky pro sledování a vyhodnocování Strategie romské integrace do roku 2020, kterou Vláda ČR přijala dne 24. 10. 2016, nebylo dosud provedeno žádné šetření počtu romských dětí vzdělávaných ve školkách, výchozí pozice jejich účasti v předškolním vzdělávání bude tedy stanovena až na základě prvního šetření v této oblasti. To by mělo proběhnout jako součást monitoringu zavedeného povinného posledního předškolního roku vzdělání ve školním roce 2017/2018.¹⁷⁴ Podle námi dotazovaných NNO je ale účast romských dětí v předškolním vzdělání ve srovnání s neromskými vrstevníky výrazně méně častá.

Šetření UNDP z roku 2011, které mapovalo 750 romských a 350 neromských domácností ve stejných sociálně vyloučených lokalitách, ukázalo, že 57 procent romských dětí (ve srovnání s 18 procenty neromských) nikdy mateřskou nenavštěvovalo a vyvodilo také, že předškolní docházka připravuje děti na další vzdělání a zvyšuje šance školního úspěchu.¹⁷⁵

Kvalitativně orientovaná studie¹⁷⁶ zaměřená na analýzu bariér předškolního vzdělávání, jež je jednou z výzkumných oblastí celorepublikového výzkumného projektu „Sociologický monitoring vzdělávacích vstupů a výstupů dětí a žáků, včetně dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v České republice“¹⁷⁷, poukazuje na bariéry vnější i vnitřní. Vnitřní bariéry se týkají rodičů či zákonných zástupců a souvisí s problémem financí, životního stylu, osobních zkušeností, ale i s nízkým povědomím významu tohoto stupně vzdělávání. Vnější bariéry jsou způsobeny samotnými institucemi, postojem pedagogů k romským rodinám, nebo dostupností předškolních zařízení. V daném ohledu studie potvrzuje zjištění předchozích výzkumů, které jako klíčové příčiny nízké předškolní docházky identifikovaly ekonomické podmínky, tj. rozdílné priority rodičů ze sociálně vyloučených lokalit ve srovnání se zámožnějšími skupinami společnosti, a také bariéru přímé a nepřímé diskriminace v předškolních institucích.

Lokální romské organizace opakovaně zdůrazňují, že významný dopad na romské žáky má nedostatek míst v mateřských školách, a to kvůli nízké motivaci mateřských škol přijímat romské žáky. To bylo potvrzeno také v roce 2015 studií problematiky předškolního vzdělání a časně péče o romské děti v České republice: „Začleňování romských dětí předškolního věku v ČR: Zvláštní zpráva o začleňování romských dětí do předškolního vzdělávání a péče“, která varovně upozornila na dramatický nedostatek kapacit ve školkách, odhadovaný na 27 tisíc míst.

Podle klíčových zjištění této studie má nedostatek kapacit mateřských škol zásadní dopad hlavně na mnoho romských rodičů, především pak na ty, kteří žijí v odlehlejších zemědělských oblastech, kde je nabídka školek minimální nebo žádná. Rozdíl se přitom v poslední dekádě nepodařilo snížit a ČR byla za nevytvoření efektivního modelu, který by předškolní vzdělání učinil dostupnějším pro všechny, kritizována.

Proto jsme uvítali povinný rok předškolního vzdělání zavedený ministerstvem školství. Od 1. 9. 2017 se díky novele školského zákona z roku 2016 stal rok předškolního vzdělání

¹⁷⁴ Česká republika. 2016. Metodika pro sledování a vyhodnocování naplňování Strategie romské integrace do roku 2020. Praha: Vláda České republiky.

¹⁷⁵ Blíže: https://issuu.com/undp_in_europe_cis/docs/_roma_at_a_glance_web

¹⁷⁶ Kolaříková, Marta. 2015. Dítě předškolního věku v prostředí sociální exkluze Opava: Slezská univerzita v Opavě.

¹⁷⁷ Kaleja, Martin, Zezulková, Eva. 2015. Sociologická analýza zaměřená na porovnání dosažených výsledků žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v různých typech škol. Závěrečná zpráva klíčové aktivity 1. Opava: Slezská univerzita v Opavě.

před nástupem do základního vzdělání povinným pro všechny děti, které dosáhly pěti let. Podle legislativy to však nezahrnuje jen docházku do mateřských škol, ale také přípravných tříd zřizovaných u základních škol, nebo v přípravném stupni „základních škol speciálních“, nebo individuální vzdělávání doma. Počet hodin strávených dětmi v těchto různých typech zařízení přitom variuje mezi čtyřmi a osmi hodinami denně: přípravné třídy u základních škol nabízejí čtyři hodiny, zatímco mateřské školy nabízejí osm hodin. Dalším rozdílem mezi oběma typy vzdělání je předepsané kurikulum; tyto dva typy vzdělání nejsou proto totožné kvality.

Novelizace školského zákona z roku 2016 zavedla změny v zápisech dětí do přípravných tříd základních škol. Počínaje školním rokem 2017/2018 mohou být děti vzdělávány v přípravných třídách jen s předpokladem, že přípravná třída vyrovná jejich vývoj a současně jim umožní odložit jejich povinnou školní docházku. Děti, jimž nebyl povolen odklad povinné školní docházky, nebude umožněno se do přípravných tříd zapsat. Tato forma předškolního vzdělání by se tak neměla stát náhradou mateřských škol, alespoň z právního hlediska.

Na druhou stranu tvořily romské děti v roce 2014 téměř jednu třetinu všech dětí, které v ČR navštěvovaly přípravnou třídu (více než 4 tisíce z celkem 15 tisíc dětí), přičemž přípravné třídy v některých krajích byly nejen segregované, ale také obecně známé jako „romské třídy“. Také Česká longitudinální studie vzdělání 2014 zjistila, že děti s odkladem¹⁷⁸ pocházejí často z rodin s nižším socioekonomickým postavením, což se týká (nejenom, ale významně) marginalizovaných romských rodin.

Podle Zprávy o stavu romské menšiny za rok 2016 romští rodiče navíc zápisy dětí do přípravných základních škol preferují. Mezi důvody, proč romští rodiče nepošílají děti do běžné mateřské školy, jsou následující: deklarovaná tradice malých dětí vyrůstajících doma s rodinou, nezaměstnanost rodičů,¹⁷⁹ nedocení předškolní přípravy dětí pro jejich budoucí vzdělanostní a profesní dráhu, a náklady spojené se školným, stravným a dopravou.¹⁸⁰ Jak jsme se dozvěděli také z rozhovorů s romskými rodinami, řada romských rodičů se také obává šikany a obtěžování; nemají záruku, že se jejich děti budou cítit bezpečně a přijímány v českých školách. Mezi důvody, proč naopak mateřské školy nepřijímají romské děti, se uvádí: nedostatek volných míst, neochota pracovat s romskými rodiči v místech, kde volná místa jsou, obavy z vyššího počtu romských dětí a následně existence tzv. „romské školky“, a s tím související nepřipravenost pedagogických pracovníků pro práci s Romy.¹⁸¹

Proto se obáváme, že ačkoliv jsou podle znění školského zákona přípravné třídy aktuálně určeny všem dětem, může zachování institutu přípravné třídy v praxi podporovat segregaci, a to zejména v krajích s vyšším podílem členů romské menšiny.¹⁸² To stejné se, bohužel, týká individuálního vzdělání, které není určeno pro marginalizované Romy, podle médií je ale tímto způsobem pedagogickými pracovníky mylně vykládáno; což pak samozřejmě odporuje původnímu záměru společného předškolního vzdělání romských a neromských dětí.¹⁸³

¹⁷⁸ ČR má jeden z největších podílů odkladů v Evropě (15 procent): http://osf.cz/wp-content/uploads/2015/11/RECI_Czech_Republic_report_ENG-online-WEB-11-12-2015.pdf

¹⁷⁹ Rodiče pak nepotřebují, aby děti zůstávaly v mateřských školách 8 hodin a mohou ušetřit za stravné ve školkách.

¹⁸⁰ Romští rodiče nejsou finančně motivováni k tomu, aby jejich děti mateřskou školu navštěvovaly. Fondy EU nebyly zatím na tento problém zaměřeny, což by mělo být změněno zvláště dnes, kdy byl zaveden nejméně jeden rok povinného předškolního vzdělání.

¹⁸¹ Kaleja, Martin. 2015. *(Ne)připravený pedagog a žák z prostředí sociální exkluze*. Opava: Slezská univerzita v Opavě.

¹⁸² Moravskoslezský a Ústecký kraj.

¹⁸³ V září 2017 Česká televize odvysílala reportáž o pedagozích vysvětlujících romským rodičům v Chánově (sociálně vyloučená lokalita) možnost individuálního vzdělávání, aby děti nemuseli chodit do mateřské školy.

Změna v legislativě opravdu vyvolá potřebu řešit kapacitu předškolních zařízení, potřebu sledovat děti, které nejsou zapsány ve školkách a intervenovat v jejich případech, potřebu zlepšit spolupráci s rodiči a vynucovat naplňování jejich rodičovských povinností, a také na úrovni rozpočtu pokrýt potřeby dětí i škol. Kromě toho, podobně jako v případě základního vzdělání, existují spádové oblasti mateřských škol. Spádové oblasti se týkají jen dětí, které mají nárok na přednostní zápis podle školského zákona, tj. nejen těch, pro které je předškolní vzdělávání povinné, ale od září 2017 dětí starších čtyř let, od září 2018 dětí starších tří let a od září 2020 dětí od dvou let věku. Z našeho hlediska není jasné, jak bude řešena trvalá segregace pramenící z právního ukotvení spádové oblasti (a dalších faktorů jako jsou předsudky neromských rodičů, kteří nejsou ochotni zapsat své děti do společných zařízení s dětmi romskými).

Další nejasnou otázkou je nedostatek míst v mateřských školách. V průběhu posledního školního roku 2016/2017 bylo v mateřských školách odmítnuto přes 40 tisíc dětí. Například v Brně bylo 12 tisíc předškoláků a tisíc míst chybělo, jen v Praze pak schází na 7 tisíc míst.¹⁸⁴ Ačkoliv docházka do mateřských škol je bezplatná, náklady spojené se stravou (aktuálně kolem 650 Kč měsíčně) i další související náklady představují pro chudé romské rodiny stále výraznou zátěž.

Přestože věříme, že zavedení povinné předškolní docházky může pozitivní výsledky přinést a šance romských dětí na školní úspěch zvýšit, k zajištění přístupu romských dětí ke kvalitní časné péči a předškolnímu vzdělání je třeba ještě překonat mnoho existujících bariér.

Podpora integrovaného vzdělání

Novela školského zákona posiluje prvky inkluzivního vzdělávání ve školském systému zejména tím, že: Anulovala existenci „základní škol praktických“, v nichž byli vzděláváni žáci s „lehkým mentálním postižením“ a v nichž, jak bylo jednotlivými relevantními aktéry v uplynulých letech sledováno, se vzdělávalo vysoké procento romských žáků. Vzniklo tak pravidlo přednostního vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami formou začlenění v hlavním vzdělávacím proudu.

Novela upustila od kategorizace dětí, žáků a studentů podle typu postižení nebo znevýhodnění, naopak se začal sledovat stupeň podpory, který je vymezen v rozsahu jedna až pět, a zavedla vymezení pojmu „žák se speciálními vzdělávacími potřebami“. Tím se rozumí žák, který k naplnění svých vzdělávacích možností a k realizaci práva na vzdělání na rovnoprávném základě s ostatními potřebuje podpůrná opatření, jež mu mají pomáhat v jeho vzdělávání. Podpůrná opatření se člení do stupňů podle jejich organizační a finanční náročnosti, přičemž v případě potřeby mohou být podpůrná opatření kombinována v různých stupních, aby byl naplněn požadavek kvalitního vzdělávání; stanoví právo žáka se speciálními vzdělávacími potřebami na bezplatné poskytování podpůrných opatření školou. Mají být volena tak, aby odpovídala žákovu zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním podmínkám.

Zavedla institut revizního pracoviště, jímž je Národní ústav pro vzdělávání, který dává žadateli o poradenskou službu, škole a orgánům veřejné moci (zejm. OSPOD) možnost, aby v případě nespokojenosti se službou školského poradenského zařízení požádali o přezkoumání doporučení ke vzdělávání žáka.

Doporučení poradenského zařízení pro žáka se SVP má navrhnout konkrétní podpůrná opatření a úpravy ve vzdělávání žáka. Obdrží je nejen žák či jeho zákonný zástupce, ale i škola, kterou žák navštěvuje, a to na základě souhlasu zákonných zástupců žáka.

Školský zákon nově počítá se systémem kontrolních mechanismů vzdělávání tak, aby žáci nebyli přeřazeni mimo hlavní vzdělávací proud neoprávněně nebo neodůvodněně,

Podle MŠMT a experta ČOSIV (Česká odborná společnost pro inkluzivní vzdělání) by to odporovalo cíli povinného roku předškolního vzdělání. Blíže: ČT24, 2017.

¹⁸⁴ <https://www.ceitec.cz/2-wlb-konference-plskova/f1110>

respektive aby jim nebylo poskytováno neadekvátní vzdělávání podle kurikula s nižším vzdělávacím cílem. Monitoring vykonává Česká školní inspekce a úlohu v ní hrají také školská poradenská zařízení.

Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2016 uvádí, že z údajů MŠMT plyne, že v České republice existuje 83 ZŠ, v nichž je více než polovina žáků romského původu. Na dalších 136 školách je romského původu více než čtvrtina a méně než polovina žáků. Podle těchto odhadů bylo ve školním roce 2016/2017 vzděláváno 24,3 procenta všech romských žáků v základních školách s 50 a více procentním podílem romských žáků.¹⁸⁵ Tento poměr, kdy je každý čtvrtý romský žák vzděláván v segregovaném prostředí, zřetelně ukazuje rozsah segregace v ČR, jak ji zažívají obyčejní Romové a romské neziskové organizace.

Na podzim roku 2016 realizovalo MŠMT šetření,¹⁸⁶ ve kterém se elektronicky dotazovalo ředitelů škol na počet romských žáků vzdělávaných podle rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělání (RVP ZV), rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělání, příloha pro žáky s lehkým mentálním postižením (RVP ZV LMP) a rámcového vzdělávacího programu pro základní školu speciální (RVP ZŠS). Zjišťování ve školním roce 2016/2017 probíhalo, stejně jako ve školním roce 2015/16, na všech základních školách zapsaných v rejstříku škol a školských zařízení. Celkově tak bylo do šetření zapojeno 4 141 zařízení.

Podle kvalifikovaných odhadů šetření navštěvovalo ve školním roce 2016/2017 základní školy 33 858 romských žáků, což tvoří 3,7 procenta z celkového počtu 906 188 žáků. V programech pro žáky s lehkým mentálním postižením (LMP) se ve školním roce 2016/2017 vzdělávalo 4 318 romských žáků, což tvoří 30,9 procenta ze všech 13 983 žáků vzdělávaných podle daného kurikula. Ve školním roce 2015/2016 bylo podle LMP vzděláváno 4 539 romských žáků, což tvořilo 30,6 procenta ze všech 14 810 žáků vzdělávaných dle tohoto kurikula. Meziročně tak došlo ke snížení celkového počtu romských žáků i všech žáků vzdělávaných podle daného kurikula (LMP), na druhou stranu však došlo k mírnému zvýšení poměru romských žáků. Výše uvedené výsledky ukazují, že inkluzivní ideály a související legislativní změny mají jen velmi omezený praktický dopad na rovný přístup ke vzdělání pro romské děti, a to i deset let po rozsudku *D. H. a ostatní proti České republice*.

Ve školním roce 2016/2017 byl počet romských žáků na prvním stupni ZŠ, kteří byli vzděláváni podle Rámcového vzdělávacího programu RVP ZV se sníženými nároky na výstupy ze vzdělávání z důvodu mentálního postižení (RVP UV), 1 683 a počet romských žáků na druhém stupni, kteří pokračovali ve studiu dle dobíhajícího RVP ZV LMP, 2 635. Domníváme se, že je v případě těchto žáků důležité pracovat na informovanosti nejen rodičů, ale i širší veřejnosti, aby vzrostlo povědomí o právech a příležitostech dětí. Podle RVP ZŠS se ve školním roce 2016/2017 vzdělávalo 611 romských žáků, což je 9,4 procenta ze všech 6 534 žáků vzdělávaných dle RVP ZŠS. Dohromady tedy bylo 4 929 romských žáků vzděláváno dle programu s nižší vzdělávací ambicí, což tvoří 14,6 procenta ze všech 33 858 romských žáků základních škol.

Vzdělávání žáků podle školních vzdělávacích programů vytvořených na základě RVP ZV LMP může ještě dobíhat na 2. stupni základních škol v případě žáků diagnostikovaných školským poradenským zařízením před 1. zářím 2016. Ve školním roce 2016/2017 bylo ještě 2 635 romských žáků 2. stupně ZŠ vzděláváno podle RVP ZV LMP. Podíváme-li se kupříkladu na rok 2009, kdy sociologická studie (GAC 2009) uvádí, že jen 30 procent romských chlapců a 50 procent romských dívek zapsaných do běžných základních škol, dokončilo vzdělávání ve stejné třídě, do níž původně nastoupili, můžeme konstatovat, že se nejedná o záležitost krátkého časového horizontu a tento jev přetrvává v českém

¹⁸⁵ Na základě dat ze zpráv o situaci romské menšiny v krajích za rok 2016, nejvíce škol s podílem 30 s více procent romských žáků je v Moravskoslezském a Ústeckém kraji. Celkem 26 z 83 výše zaznamenaných škol se nachází v sociálně vyloučených lokalitách.

¹⁸⁶ Zpráva ze zjišťování kvalifikovaných odhadů počtu romských žáků v základních školách ve školním roce 2016/17. Blíže: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/vysledky-kvalifikovanych-odhadu-poctu-romskych-zaku-v-zs> Cit. 5. prosince 2017.

školství z různých výše zmíněných příčin poměrně dlouhou dobu. Přesto se jednoznačně domníváme, že ministerstvo školství má závazek řešit tuto problematiku mnohem důsledněji a přesvědčivěji.

Jak bylo zmíněno už v předchozí kapitole, považujeme za citelně zneklidňující vyjádření bývalého ministra školství Stanislava Štecha, jenž při shrnutí inkluzivních opatření připustil, že: „to všechno jsou jen první kroky procesu, který, podle všech odborníků, bude implementován roky, a zvláště pro romské žáky v něm samotná legislativní, organizační a pedagogická opatření úspěšnost nezaručí.“¹⁸⁷

Jak se shodly i dotazované romské neziskové organizace, v oblasti desegregace a rovného přístupu ke vzdělání pro romské děti nebyl zatím zřejmý žádný výraznější pokrok. Zvláště alarmující jsou proto nedávné výroky nově jmenovaného ministra školství, Roberta Plagy, o záměru revidovat financování inkluze.¹⁸⁸

Prevence předčasného určování vzdělávacích dráh dětí (*early tracking*)

S ohledem na přestupy žáků do „zvláštních škol“, kurikulum RVP ZV LMP bylo v roce 2016 zrušeno a vzdělávání žáků s tímto typem postižením musí probíhat podle individuálního vzdělávacího plánu¹⁸⁹ na základě doporučení poradenského zařízení. Pokud žák absoluuje základní vzdělávání v základní škole (ISCED 2) speciální pro žáky se středně těžkým a těžkým mentálním postižením, se souběžným postižením více vadami nebo s autismem, zákon počítá s prodlouženou délkou jeho trvání na 10 ročníků. V tom případě se rozlišují dva stupně vzdělání, přičemž první je tvořen 1. - 6. ročníkem, druhý pak 7. - 10. ročníkem. Předchází-li vzdělávání v základní škole speciální i předškolní příprava, realizuje se v délce tří ročníků, a to v přípravném stupni základní školy speciální.

System současného středního školství v ČR umožňuje výběr jednak ve vztahu k nárokům a zaměření koncepce vzdělávání, jednak ve vztahu k jeho výstupům a stupni získaného vzdělání. Střední vzdělávání (ISCED 2) s profesní orientací je realizováno na střední škole, nebo na střední odborné škole. V případě žáků s těžšími a kombinovanými formami zdravotního postižení se uskutečňuje „ve střední škole praktické“, v obou případech s maximální délkou 2 školních let. Střední vzdělávání s výučním listem (ISCED 3) trvá maximálně 3 školní roky na středním odborném učilišti s profesním zaměřením a s diferencovaným obsahem kurikula, které reflektuje možnost dalšího nástavbového studia vedoucího k získání maturity, nebo je bez této možnosti. Střední vzdělávání s maturitní zkouškou (ISCED 3) realizované na střední odborné škole má profesní zaměření, trvá standardně 4 školní roky, váže se na výkon odborné činnosti a jeho úspěšné absolvování zahrnuje kompetenci k nižší řídicí funkci. V závislosti na typu studovaného oboru může být součástí kurikula odborný výcvik. Gymnaziální vzdělávání vedoucí k témuž stupni vzdělání má na rozdíl od předchozích typů středních škol všeobecné a nikoliv profesní zaměření. Úspěšné vykonání maturitní zkoušky je předpokladem ke studiu na vyšších odborných školách, vysokých školách, případně na konzervatořích s příslušným vzdělávacím programem.

Absolvováním konzervatoře rozvíjí žák znalosti, dovednosti a dalších schopnosti, které už získal v základním a v základním uměleckém vzdělávání. Konzervatoř zahrnuje přípravu na výkon náročných uměleckých nebo umělecko-pedagogických činností v oborech hudba, tanec, zpěv a hudebně dramatické umění. V závislosti na délce vzdělávání ukončuje žák studium vykonáním maturitní zkoušky (minimálně 4 školní roky) a získáním středního

¹⁸⁷ Ministr se tak vyjádřil při příležitosti desetiletého výročí rozsudku D. H.: <http://www.romea.cz/en/news/czech/czech-admin-necessary-measures-for-educating-all-children-together-not-just-roma-adopted-annually-since-the-d-h-judgment>

¹⁸⁸ Robert Plaga se tak vyjádřil krátce po svém jmenování v prosinci 2017. Blíže: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/novy-ministr-skolstvi-plaga-chce-resit-financi-revizi-inkluzivniho-vzdelavani> Cit. 20. prosince 2017

¹⁸⁹ Důležité je však zmínit, že tento IVP může být redukován (ve srovnání s kurikulem žáků bez postižení), a pokud je redukován, ovlivní to žákovu vzdělávací dráhu.

všeobecného vzdělání, nebo absolutoriem (minimálně 6 školních let), díky němuž získá vyšší odborné vzdělání (ISCED 6).

Statistická evidence přehledů o reálné účasti, včetně problematiky předčasných odchodů romských žáků a studentů z jednotlivých stupňů vzdělání, případně z jednotlivých typů základních, středních a vysokých škol, konzervatoří či vyšších odborných škol, není v České republice zajištěna. Tato skutečnost pak brání nezbytnému zavedení žádoucích opatření, které by vedly ke garantovanému rovnému a spravedlivému přístupu k vzdělávání. Absence zásadních dat této povahy podporuje nečinnost státu v dané věci a v některých případech dále rozšiřuje škálu dosud neúčinných strategií, koncepcí a postupů, které nejenže udržují nízkou míru vzdělanosti občanů ČR s romskou etnicitou, ale mají také bezprostřední spojitost s problematikou zaměstnavatelnosti či bydlení a váží se tak na další významné otázky sociální integrace/inkluze Romů.

Téměř 39 procent romských dětí ze sociálně vyloučených lokalit ukončí školní docházku před devátým ročníkem (posledním ročníkem základní školy).¹⁹⁰ Předčasné odchody ze studia jsou přitom asi osmkrát častější u romských než neromských dětí. Mezi nejčastější příčiny předčasného ukončení docházky na střední škole patří sociální prostředí (vliv vrstevníků, povinnosti v domácnosti, těhotenství, obtížná adaptace na nové školní prostředí) a ekonomické poměry (potíže s placením studijních nákladů, potřeba finančního zajištění). Studijní výkon přitom není podle středních škol hlavním důvodem, proč romští studenti předčasně končí. Vysoký podíl těchto dětí zůstane následně bez kvalifikace a s nedokončeným vzděláním zřejmě zopakují osud vlastních rodičů.¹⁹¹ Předčasné ukončení docházky postihuje častěji chlapce než dívky a má nadměrné zastoupení u migrantů a jiných znevýhodněných skupin, například Romů.¹⁹² Jednou z cest k úspěšnému dokončení středoškolského vzdělání jsou podle evropských expertů vysoce kvalitní učební obory.

Redukce opakování ročníku

Předčasné odchody z primárního vzdělávání hlavního vzdělávacího proudu jsou u dětí ze sociálně vyloučených lokalit přibližně třináctkrát častější, než je celostátní průměr.¹⁹³ Na problém segregace romských žáků na základních školách upozornila ve výroční zprávě za rok 2016 také veřejná ochránkyně práv. Z její zprávy vyplývá, že romské děti jsou často školským zařízením odmítány neoficiálně, ředitelé a ředitelky nevyhotoví písemné rozhodnutí a pouze sdělí, že přijetí žáka jim neumožňuje naplněná kapacita školy. K takovému odmítání dochází i ve školách mateřských.

MŠMT v roce 2015 vyhlásilo prostřednictvím ESIF výzvu na předkládání projektů k jednomu ze dvou témat: „předškolní vzdělávání“ a/nebo „prevence školní neúspěšnosti“. Záměrem bylo naplnit specifický cíl „Sociální integrace dětí a žáků, včetně začleňování romských žáků do vzdělávání“, v jehož rámci byla zdůrazněna příprava mateřských škol, rodičů i neziskových organizací na legislativní změnu, přinášející od roku 2017 povinné předškolní vzdělávání. Finanční alokace k výzvě byla 700 milionů Kč, přijato bylo 120 žádostí o podporu v celkovém objemu požadovaných finančních prostředků 2 768 607 900 Kč.

¹⁹⁰ Blíže: http://www.nuv.cz/uploads/Predcasne_odchody_12_2013.pdf

¹⁹¹ Gabal et. al. 2009. *Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žákyň a žáků základních škol v okolí vyloučených romských lokalit. Závěrečná zpráva projektu MŠMT ČR Sociologický výzkum zaměřený na analýzu podoby a příčin segregace dětí, žákyň, žáků a mladých lidí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí*, Blíže: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/jake-jsou-vzdelanostni-sance-deti-ze-socialne-znevychodnujiciho> Cit. 5. prosince 2017.

¹⁹² http://www.nuv.cz/uploads/Predcasne_odchody_12_2013.pdf

¹⁹³ Gabal et. al. 2009. *Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žákyň a žáků základních škol v okolí vyloučených romských lokalit. Závěrečná zpráva projektu MŠMT ČR Sociologický výzkum zaměřený na analýzu podoby a příčin segregace dětí, žákyň, žáků a mladých lidí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí*, Blíže: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/jake-jsou-vzdelanostni-sance-deti-ze-socialne-znevychodnujiciho> Cit. 5. prosince 2017.

Zacílení na znevýhodněné školy

V roce 2015 vyhlásilo MŠMT na kalendářní rok 2016 dotační program k podpoře školního stravování žáků základních škol. Účelem dotačního programu je podpořit školní stravování žáků a žákyň základních škol, jejichž rodina se ocitla v dlouhodobě nepříznivé finanční situaci. Žáka lze podpořit z dotačního programu v případě, že s tím vysloví souhlas zákonní zástupci a škola, kterou žák navštěvuje, nebo o podporu požádá nezisková organizace. V roce 2016 byla přidělena podpora v celkové výši téměř 30 mil. Kč.

Stejný dotační program zopakovalo ministerstvo v roce 2016, kdy poskytlo 30 mil. Kč na pokrytí nákladů za obědy pro sociálně znevýhodněné děti.¹⁹⁴ Příjemci dotačního programu pro rok 2017 jsou opět neziskové organizace, které uhradí platby za školní obědy těm dětem základních škol, jejichž rodiče si to nemohou dovolit. Obědy dětem ohroženým chudobou a navštěvujícím mateřské nebo základní školy platí také MPSV z Operačního programu materiální a potravinové pomoci.

Z naší perspektivy je nesporné, že existuje mnoho marginalizovaných romských rodin, které si nemohou dovolit platit za teplé obědy dětí. Vnímáme dotační program jako prospěšný, neboť může přispět ke zvýšení koncentrace dětí a do určité míry k jejich zapojení do školních kolektivů. Na druhou stranu vyvstává otázka udržitelnosti programu a je navíc jasné, že daný dotační program může řešit problém znevýhodněných romských dětí jen velmi částečně.

¹⁹⁴ Blíže: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/ministerstvo-skolstvi-vylenilo-dalsich-30-milionu-na-obedy-zdarma-programme-se-osvedcil>

LOKÁLNÍ PŘÍPADOVÉ STUDIE – BRNO A BOHUMÍN

Brno

Úvod

Tato případová studie představuje perspektivu zainteresované neziskové organizace, která vnímala konkrétní metodický přístup jako příležitost ke koordinaci postupu ve vztahu k mnoha romským rodinám, jejichž potíže pramení ze života v sociálně vyloučené lokalitě. IQ Roma servis je od počátku jedním z partnerů, který otevřeně dojednával spolupráci a podporu pracovních skupin s řadou našich zaměstnanců. Zároveň je IQ Roma servis oficiálním partnerem několika společných projektů s městem Brnem.

Koordinovaný přístup k sociálně vyloučeným lokalitám (KPSVL)¹⁹⁵ je nástrojem Agentury pro sociální začleňování (ASZ),¹⁹⁶ která je řízena Úřadem vlády České republiky. Cílem tohoto nástroje je pomoci městům, která mají na svém území sociálně vyloučené lokality. Ty jsou specifikovány v Analýze sociálně vyloučených lokalit.¹⁹⁷ KPSVL poskytl především zaměstnance ke koordinaci lokálních partnerů a k vytvoření platformy a návrhů místních strategických plánů začleňování. Aby mohl tyto projekty i jiné aktivity realizovat, KPSVL čerpá finanční zdroje z ESIF. Hlavními zdroji pro KPSVL jsou OP Zaměstnanost, OP VVV a IROP.¹⁹⁸

Samosprávy mohou žádat o zapojení do KPSVL. Nejdříve vyplní dotazník, na základě něž projdou prvním hodnocením. Následně prezentují vizi řešení sociálního vyloučení na jejich území. Poté ASZ poskytne zaměstnance ke koordinaci těchto aktivit a k pomoci s vytvořením strategického plánu. ASZ přitom hraje důležitou roli i z hlediska koordinace čerpání peněz. Součástí aktivit ASZ je vyjednávání s ministerstvy o finančních alokacích pro jednotlivá města i formách a podmínkách projektových výzev zaměřených zvláště na města zapojená v KPSVL.

Spolupráce v KPSVL je rozdělená do několika fází: jednání s městem, vytvoření pracovních skupin, vytvoření strategického plánu konkrétních opatření, příprava a podání projektové žádosti, realizace projektů a nakonec jejich vyhodnocení.

KPSVL ve městě Brně

Spolupráce s ASZ začala v Brně na jaře roku 2015. Nejdříve proběhla jednání na politické úrovni, jež vedla k podpisu smlouvy o spolupráci v červnu 2015. Konala se úvodní setkání, na něž byli pozváni potenciální partneři a členové spolupracující platformy. Mezi těmito partnery a členy byly relevantní místní odbory (školství, sociálních služeb atd.), státní příspěvkové organizace, neziskové organizace pracující v sociálně vyloučených lokalitách, Úřad práce a odborníci z oborů vybraných podle důležitosti (bydlení, vzdělání atd.). Bylo založeno šest pracovních skupin se zaměřením na prioritní oblasti – vzdělání, bydlení, zaměstnanost, zdraví a rodina, bezpečnost a prevence sociálních patologií. Později na podzim 2015 byla přidána pracovní skupina pro oblast cizích státních příslušníků a migrantů. Kromě těchto tematických skupin byla založena také pracovní skupina ke koordinaci.

Relevantní partneři (ze samosprávy, místních NNO, odborníci z univerzit i dalších institucí) byli pozváni na setkání pracovních skupin. Hlavním záměrem bylo od počátku shodnout se na základních cílech a vytvořit strategický plán. Plán byl poté schválen radou města a stal

¹⁹⁵ Blíže: www.socialni-zaclenovani.cz

¹⁹⁶ Tamtéž.

¹⁹⁷ Gabal, I. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. Praha: Gabal Analysis & Consulting, 2006.

¹⁹⁸ Blíže o KPSVL v Brně: <https://socialnipece.brno.cz/texty/337/koordinovany-pristup-k-reseni-problematiky-socialne-vyloucenych-lokalit/>

se podkladem pro vytváření projektových návrhů. Účelem plánu bylo přitom integrovat aktivity realizované v sociálně vyloučených lokalitách; účinně zacílit na finanční a lidské zdroje směrem ke společným řešením problémů; vytvořit partnerství mezi městem, neziskovými organizacemi a dalšími institucemi; a také vyhodnocovat realizovaná opatření (se zaměřením na to, jak přispívají integrovaným cílům konkrétních aktivit.)

Původní záměr byl, že strategický plán by měl vzniknout na podzim roku 2015 a začátkem roku 2016 by mohlo být možné podávat projektové žádosti. Vytvoření plánu bylo ale odloženo a byl schválen až na jaře 2016. Období, ve kterém bylo možné podávat žádosti, bylo přeloženo na začátek roku 2017.

Začátek činnosti pracovních skupin a vytvoření strategického plánu

Práce každé pracovní skupiny byla odlišná a měnila se v průběhu času. Důležitým faktorem bylo složení skupin a způsob, jakým byly svolávány a koordinovány. Vyskytly se i rozdíly ve vedení a koordinaci skupin; některé byly vedeny zaměstnanci města (pracovní skupina ke vzdělávání), jiné odborníky (skupina k bydlení) a některé zaměstnanci ASZ (skupina k zaměstnanosti). Aktivity a způsob práce každé ze skupin se také lišily. Nebyly dány jasné, dlouhodobé cíle, což ovlivnilo aktivitu (nebo nečinnost) některých členů.

Strategický plán sociálního začleňování ve městě Brně 2016-2019¹⁹⁹ je klíčovým dokumentem koordinovaného přístupu. Obsahuje analýzu situace v městě Brně a návrhy konkrétních opatření a řešení. Plán je rozdělen, krom obecného úvodu, do kapitol podle pracovních skupin. Po analýze každé z oblastí následuje soubor opatření a priorit, jež mají přispět k řešení definovaných problémů. Obsahuje také očekávané výstupy a partnery, kteří mají navržené priority naplňovat. Existuje i několik příloh – například seznam členů zapojených v lokálním partnerství (který je však značně neúplný) a tabulka indikátorů (jejíž vytvoření ani evaluace nám jako členům není jasná).

Strategický plán měl být vytvořen pracovními skupinami, jeho načasování a vyhotovení bylo ale pro některé členy vágní. Některé jeho části byly vytvořeny v první polovině roku 2015 podle původního plánu dokončení na podzim 2015. Na obranu toho, že do tvorby plánu nebyli zapojeni všichni členové, byl využit argument časové tísně. Například v pracovní skupině vzdělání byl plán vytvořen místním odborem školství a rozeslán zbytku pracovní skupiny ke komentářům s možností přidat návrhy jen ve velmi limitovaném čase. Na druhou stranu byly pak některé části plánu formulovány až v roce 2016. Některé části psali sami zaměstnanci ASZ, s jen zcela minimálním zapojením členů skupin (například kapitola o zdraví a rodině). Původní myšlenka významu práce ve skupinách tak vyprchala a čitelnost celého procesu se snížila. Nastaly také personální změny v ASZ. Vzhledem k posunutí schválení plánu na březen 2016 bylo zpožděno i čerpání zdrojů KPSVL z OP Zaměstnanost a OP VVV. Odklad plánu, údajně způsobený přidáním nové skupiny k oblasti cizích státních příslušníků a migrantů, některými však vnímaný spíše jako důsledek chabé koordinace procesů, přiměl město k podání žádosti o financování bez využití KPSVL (například šlo o projekt předškolního vzdělání z OP VVV a projekt ukončování bezdomovectví rodin z výzvy OP Zaměstnanost pro sociální inovaci).

V půli roku 2016 byly personální kapacity Agentury navýšeny tak, že každá ze skupin měla vlastního vedoucího z ASZ. Ke spolupráci byli přizváni i další odborníci, aby posílili poradní činnost ASZ.

Příprava projektů v KPSVL

Jednou z často zmiňovaných výhod KPSVL měly být vyjednané alokace finančních zdrojů z Operačních programů na jednotlivých ministerstvech (MPSV, MŠMT). Podle ideálního scénáře měli plánovat společně všichni zapojení členové, a následně mělo být žádáno o projekty. To mělo garantovat největší šanci na úspěch projektům, které jsou díky shodě se strategickým plánem a vyjednanými alokacemi těmi, jež byly předloženy v žádostech.

¹⁹⁹ Blíže: https://socialnipece.brno.cz/useruploads/files/kpsvl/spsz_m%C4%9Bsta_brna_2016-2019_final.pdf

To se bohužel nestalo. Navíc nás na začátku spolupráce ASZ mylně informovala, že organizace fungující v KPSVL nebudou způsobilé podávat žádosti do otevřených výzev Operačních programů; to naštěstí nebyla pravda. Tyto rozpory a neschopnost ASZ jasně popsat budoucí procesy podávání žádostí však ztěžovaly jakékoliv strategické plánování aktivit a projektů organizacemi, které spoléhaly zejména na projektové financování.

Projektový plán měl být vytvořen s pomocí tzv. projektových záměrů;²⁰⁰ ASZ na jejich zformulování trvala. Situace byla pak nejhorší pro neaktivnější členy skupin, kteří spolupracovali od začátku. Jako takoví jsme připravili projektový záměr v srpnu 2015, v době, kdy nebyl ještě žádný strategický plán vytvořen či schválen. Důvodem byla potřeba vyjednat alokace (vyhrazené finanční zdroje) s jednotlivými ministerstvy. Bylo také řečeno, že organizace, které nepředloží projektové záměry pro konkrétní témata, nebudou mít příležitost čerpat peníze a realizovat projekty. V plánu bylo každé opatření připsáno k realizátoru dané aktivity.

Protože byl plán vytvořen později, museli jsme projektové záměry formulovat znovu. V srpnu 2016 jsme obdrželi nový formulář a do září jsme museli přepracovat všechny záměry. Požadavek přitom byl, abychom alespoň částečně naplnili původní alokace, protože alokované zdroje byly údajně na ministerstvech vyjednány. Poté jsme se dozvěděli, že dokonce i organizace, které nikdy projektové záměry neprezentovaly, mohou o projekty žádat, což postavilo ty, kteří pomáhali alokačnímu procesu poskytnutím návrhů, do neférové pozice. Nejenomže neplatilo původní tvrzení, že „ti, kteří nepředloží projektové záměry, nebudou moci realizovat projekt,“ ale projektové záměry se staly oporou strategického plánu – a nyní jiní členové, aniž by byli aktivní nebo plány komentovali, mohli také o zdroje soutěžit (a to i ti, kteří dříve oznámili, že nechtějí aktivity realizovat). Dané situaci také významně napomohla oddělená setkání organizovaná některými členy mimo transparentní rámec pracovních skupin.

Naše předchozí práce byla vlastně nedocněna a striktně vzato, byla pro nás kontraproduktivní; popsali jsme totiž naše záměry všem členům od začátku transparentně a vytvořili jsme alokace, které pak byly zpřístupněny jiným členům. ASZ nebyla zároveň schopna podat jasné informace o podobě projektových výzev, což zúžilo manévrovací prostor jednotlivých organizací. Výhodu měli ti partneři a členové, kteří nebyli aktivní od března 2015 a nevytvářeli projektové záměry, alokace a plán, ale kteří si zvlášť vyjednali příležitost zapojit se během druhé poloviny roku 2016, navzdory jejich původnímu nezájmu.

Systemové a společné projekty

Projektový proces nebyl jasný od počátku, ačkoliv právě to měla být výhoda spolupráce prostřednictvím KPSVL. Cílem na začátku bylo, aby projekty města, neziskových organizací a dalších relevantních partnerů byly koordinovány, což se však vždy nedělo. Město plánovalo systémový projekt, do nějž měly organizace doplnit jejich komplementární projekty, nebo v němž měly být partnery. Ne všechny pracovní skupiny tohoto dosáhly.

Jedním z úspěšných projektů, který se zrodil v pracovní skupině, je například projekt „Rapid Re-housing“ – pilotní testování rychlého zabydlení rodin bez dětí, který realizoval brněnský Magistrát spolu s IQ Roma servis a Ostravskou univerzitou jako partnery. Projekt uskutečněný odborníky na bydlení byl hlavním cílem pracovní skupiny k bydlení. Vzhledem ke zpoždění KPSVL byl projekt podán mimo KPSVL a realizován v rámci otevřené výzvy sociální inovace OP Zaměstnanost. Následně byl v pracovní skupině vytvořen další projekt v oblasti bydlení.

Dalším systémový projekt se věnoval oblasti vzdělání. Projekt zaměřený na mateřské a základní školy zamýšlel zapojit všechny mateřské a základní školy ve městě, ale ty ani ony neměly téměř žádný vliv na participaci v projektech. Ani přizvané NNO nemohly ovlivnit způsob, jakým se měly účastnit plánovaných projektových aktivit. Byly tak vytvářeny velké systémové projekty, aniž však vyvolávaly jakýkoliv zřejmý dopad, a nadto

²⁰⁰ Definujících nejdůležitější cíle a výstupy projektu, jeho udržitelnost atd.

stavěly všechny další organizace do znevýhodněné pozice, protože bránily financování jiných projektů se školami v úloze partnerů. Školy nemohly být ve skutečnosti účastny stejné aktivity s více než jedním partnerem, a zároveň neobdržely komplexní podporu, jíž často potřebovaly (kvůli přísně omezeným personálním kapacitám projektu atd.).

Některé pracovní skupiny soustavně měnily plány podle toho, jestli žádaly o systémové projekty, anebo nikoliv. V oblasti zaměstnanosti byl nejdříve vytvořen nejasný plán zahrnující NNO jako partnery, poté se několikrát změnil. Nakonec byl připraven systémový projekt bez neziskových organizací.

V pracovní skupině k oblasti zdraví a rodiny byl vytvořen projekt, aniž bylo přizváno několik členů. Nebylo jasné, zda to bylo učiněno se záměrem eliminovat neziskové organizace, které jsou také městem založeny a financovány, nebo zda se tak dělo na základě jiného či ještě méně čitelného výběru těch, kteří byli ke spolupráci na projektu přizváni.

Současná situace

Od roku 2017 je možné navrhovat projekty ve shodě se strategickým plánem. Projektové návrhy musí být konzultovány a schváleny ASZ, konkrétními městskými odbory, a v některých případech celým Magistrátem. Tento systém byl zaveden mimo platformu pracovních skupin a všechna energie vynaložená do KPSVL se tak, s několika výjimkami, nevyplatila (v podstatě se realizují jen projekty vytvořené v pracovních skupinách, ale v rámci otevřených, nikoliv omezených, výzev).

Pracovní skupiny ve své původní podobě až ani neexistují, a to navzdory námi vyjádřenému zájmu, aby pracovní skupiny fungovaly i nadále ke koordinaci aktivit a evaluaci naplňování plánu. Pokud se relevantní partneři setkávají, je to v rámci skupin zapojených v konkrétních projektech. Jde tak spíše o projektové řízení než o tematické skupiny přesahující horizont projektových aktivit. Není zřejmé, jak a s jakými partnery budou strategický plán a jeho komponenty vyhodnocovány.

Celkové vyhodnocení prozatímního přínosu KPSVL v Brně

Ačkoliv ASZ vnímá dopad KPSVL jako pozitivní a úspěšný, z našeho hlediska to říct nelze. Hlavní cíl spočíval v realizaci projektu a čerpání alokací. To bylo zřejmé hned od počátku, kdy byl strategický plán utvářen na základě projektových návrhů, a nikoliv na základě analýzy potřeb a určených cílů. Nemalé celkové zdržení procesu pak narušilo práci organizací a jejich strategické plánování. V danou chvíli je potom KPSVL pouze nástrojem projektových návrhů a nezahrnuje úsilí reflektovat a vyhodnocovat vlastní dopad v sociálně vyloučených lokalitách. Původní výzva některých členů (zejména NNO) po vyjasnění záměrů (například v pracovní skupině ke vzdělání, co znamená inkluze pro jednotlivé partnery, jaký bude hlavní směr plánu atd.) nebo stanovení cílů a účelů pracovních skupin byla odložena kvůli časové tísní; bez nejmenší snahy se k těmto tématům v diskusi vrátit.

Pracovníci ASZ se snažili jednat se všemi a uzpůsobovali se jejich přáním. Iniciovali oddělená setkání s jednotlivými partnery a zdánlivě souhlasili s názory, které během setkání zaznívaly. To se dělo na úkor transparentnosti, jasnosti a důvěryhodnosti informací prezentovaných všem zapojeným.

Shrnutí a vyhodnocení případové studie

Z našeho hlediska ASZ v naplňování vize o koordinaci a evaluaci dopadů KPSVL na sociálně vyloučené lokality selhala. Ačkoli byly na začátku vytvořeny pracovní skupiny i prostor pro jasnou a jednotnou koordinaci, ASZ tuto roli nezvládla. Díky KPSVL, který měl být otevřen všem relevantním partnerům, měly být odstraněny nejasnosti a netransparentnosti procesu a strategie pro sociálně vyloučené lokality. To se nestalo. ASZ jen zopakovala neduhy všech předchozích místních pracovních skupin a platforem.

Musí být zároveň řečeno, že Brno má politické vedení, které patří z hlediska nastavení smysluplných systémových změn podporujících sociální inkluzi k jednomu z nejotevřenějších v celé zemi. Podobná politická konstelace by se v budoucnu nemusela opakovat, což činí to, že ASZ danou příležitost nevyužila, ještě neuspokojivějším.

Silné stránky

- Úsilí koordinovat aktivity města, neziskových organizací, institucí a odborníků;
- Vytvoření pracovních skupin k prioritním tématům, a tudíž vytvoření prostoru pro debatu;
- Zapojení expertů a širokého spektra partnerů;
- Jednání na politické úrovni a schválení strategického plánu politiky, a tudíž zajištění podpory pro konkrétní opatření;
- Možnost zpřístupnění finančních zdrojů určených pro sociálně vyloučené lokality;
- Vytvoření soudržného plánu zaměřeného na prioritní oblasti podpory lidí žijících v sociálně vyloučených lokalitách, jmenování zapojených partnerů a realizátorů.

Slabiny

- Systém, který nebyl koordinován ani veden profesionálně;
- Nejasné pravomoci ASZ a ostatních členů pracovních skupin, včetně zaměstnanců města;
- Náročnost aktivit, jejichž údajná účelnost byla později rozporována (čímž se činností členů skupin plýtvalo);
- Strategický plán byl redukován na pouhý seznam opatření pro projekty;
- Časový odklad zpozdil projektové návrhy o rok vzhledem k původním plánům, zároveň bylo organizacím mylně bráněno v podávání žádostí do otevřených výzev;
- Smysluplná činnost pracovních skupin nepokračovala tak, jak bylo původně deklarováno, skupiny existují jen k projektovým aktivitám.

Bohumín

Úvod

Město Bohumín bylo pro případovou studii zvoleno proto, že na základě údajů poskytnutých NNO Romodrom a z analýzy politik zde realizovaných lze vyvodit, že město činí rozhodnutí, která lze označit jako diskriminační – a to zejména v oblasti vzdělání a bydlení.

Informační zdroje

S ohledem na rozsah zadání byla do případové studie zahrnuta data z následujících zdrojů: webová stránka města Bohumín, články o vybraných problematických oblastech, vybrané právní normy a zkušenosti a zjištění organizace Romodrom, která poskytuje sociální služby a jiné podpůrné programy osobám, jež jsou ohroženy sociálním vyloučením nebo jsou v nepříznivé životní situaci bez ohledu na jejich národnost či etnicitu. Organizace sídlí v Praze a působí i tam, zejména však působí v osmi krajích ČR. Aktivity organizace zahrnují tři oblasti: programy pro děti a mládež, programy pro obyvatele sociálně vyloučených lokalit a programy pro osoby ve výkonu trestu odnětí svobody.

Popis lokality

Bohumín leží v Ostravské pánvi ve vzdálenosti asi pěti kilometrů od města Ostrava. Podle výsledku posledního Sčítání lidu, domů a bytů provedeného v březnu 2011, žilo v Bohumíně asi 22 tisíc lidí.²⁰¹

Město Bohumín realizovalo v letech 2014-2017 projekty financované z ESIF v těchto oblastech:

Integrovaný regionální operační program, prioritní osa 2 – Zlepšení kvality veřejných služeb a životních podmínek obyvatel kraje, Specifický cíl 2.5 – redukce spotřeby energií v oblasti bydlení.

Operační program životní prostředí, prioritní osa 4 – Péče a ochrana přírody a krajiny, Specifický cíl 4.3 – Posilování prvků přírodní krajiny.

Projekty zaměřené na sociální vyloučení byly městem Bohumín v předchozím programovém období (2007-2013) realizovány poměrně sporadicky. Žádný z uskutečněných projektů se nesoustředil na pomoc či podporu Romům.

Sociální vyloučení

Podle Analýzy sociálně vyloučených lokalit v ČR je v oblasti tzv. obce s rozšířenou působností města Bohumín zaznamenána jedna sociálně vyloučená lokalita s odhadovaným počtem 1000 až 1300 obyvatel.²⁰² Socioekonomická situace rodin sledovaných v rámci celé obce s rozšířenou působností ukázala na vyšší podíl čerpání podpory podle zákona o pomoci v hmotné nouzi a na nejvyšší podíl kriminality mladistvých²⁰³ ve srovnání s jinými sociálně vyloučenými lokalitami.²⁰⁴

Podle pozorování a poznatků Romodromu jsou vztahy mezi majoritou a Romy napjaté, což reflektují i opatření přijatá vedením města. Nedávno zde protiromské nálady citelně vzrostly. Pominuto nemůže být ani to, že v předchozím období zde panovaly snahy o vynucování tzv. nulové tolerance, zaměřené zejména na oblast bydlení a přesídlení

²⁰¹ V r. 2008 to bylo 22 976.

²⁰² *Mapa sociálně vyloučených nebo sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit v ČR:* https://www.esfcr.cz/mapa-svl-2015/www/index2f08.html?page=iframe_orp Cit. 4. prosince 2017

²⁰³ 2007-2013

²⁰⁴ Gabal, I. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti.* Praha: Gabal Analysis & Consulting, 2006.

romských domácností na území jim vymezená. Problematika latentního rasismu, xenofobie a diskriminace je zde stále velmi aktuální.

Zastoupení Romů v orgánech města

V komisích Rady města, v zastupitelstvu města Bohumín ani v sedmnácti poradních orgánech Rady města nemají Romové své zástupce.²⁰⁵

Zákon o obcích nestanovuje povinnost jmenovat do poradních orgánů Rady města pouze politické zástupce. Není ani nijak limitován počet či povaha komisí, normativně je tedy dána široká volnost při obsazování komisí. Mohou v nich být i zástupci menšin žijících v dané obci, zejména v klíčových komisích s rozhodovacím vlivem na územní a hospodářský rozvoj chudých lokalit či na zlepšení sociálního a ekonomického postavení chudých či segregovaných skupin. Romové tak nemají ve vztahu k obci symetrické postavení, z něž by mohli účinněji prosazovat svá práva.

V Bohumíně byla v minulosti (2004) „testována“ pozice romského poradce v lokalitách s vyšším zastoupením romských obyvatel. Novinové zprávy z té doby naznačují, že „testování“ běželo jeden rok s příslibem, že pokud se pozice ukáže účinnou, bude obsazena jako plný úvazek na dobu neurčitou. V současnosti ale podle Romodromu není v Bohumíně pozice romského poradce ustavena a není zřejmé, zda agenda romského poradce byla převedena na jinou pozici zabývající se sociální prevencí. Podle zákona o krajích byla na relevantní krajské úrovni Moravskoslezským krajem zavedena pozice krajského koordinátora pro záležitosti romské menšiny. Kromě Romodromu pracuje s Romy v Bohumíně například ještě Charita Bohumín,²⁰⁶ NNO Bunkr,²⁰⁷ nebo Slezská diakonie.²⁰⁸

V letech 2007 a 2008 nastal v Bohumíně pokles nezaměstnanosti, po kterém následoval, coby důsledek ekonomické krize, strmý růst nezaměstnanosti až do začátku roku 2010. Od té doby nezaměstnanost v celé ČR stagnuje nebo mírně klesá. K 1. březnu 2017 bylo na bohumínském Úřadu práce registrováno 7 procent nezaměstnaných osob. Bohumín ve srovnání se zbytkem země během posledních 10 let zaostal a patří nyní mezi města s nejvyšším procentem nezaměstnanosti přesahujícím udávaný průměr.

Analýza stavu

Ačkoliv data o nezaměstnanosti Romů žijících v posuzované obci nejsou známá,²⁰⁹ lze ze zpráv organizace Romodrom vyvozovat závěr, že s pozitivním vývojem nezaměstnanosti se meziročně zlepšuje i odhadovaná míra nezaměstnanosti Romů. Přes odhadovaný pozitivní trend však nelze dané zlepšení považovat za dostatečné a odpovídající obecné tendenci. Ačkoliv nám nejsou známa žádná oficiální statistická data, jež by sledovala nezaměstnanost Romů, lze předpokládat (vzhledem k nedostatku dat o nezaměstnanosti Romů nebo o Romech vyřazených z evidence uchazečů o zaměstnání), že tento pozitivní trend je v oblasti zaměstnanosti spojený s vyšším počtem pracovních míst nabízených nyní

²⁰⁵ Ustavující zasedání 23 členného zastupitelstva města pro období 2014 - 2018 proběhlo 3. listopadu 2014. Čtrnáct křesel obsadilo ČSSD, čtyři ANO 2011, dvě KSČM, jedno Nezávislí, jedno ODS a jedno koalice KDU-ČSL a TOP 09. Rada města je sedmičlenná a složená ze zástupců ČSSD. Poradním orgánem Rady města byly stanoveny Komise Rady města: 1) kultury, 2) sportu, 3) pro výchovu a vzdělávání, 4) majetková, 5) bytová, životního prostředí, 6) pro územní rozvoj, podnikání a zaměstnanost, 7) sociální, 8) pro občanské záležitosti, 9) pro rozvoj cykloopravy ve městě, 10) pro krizové řízení, 11) bezpečnostní, 12) pro městskou část Starý Bohumín, 13) pro městskou část Skřečůň, 14) pro městskou část Záblatí, 15) pro městskou část Pudlov, 16) pro městskou část Vrbice, 17) pro městskou část Šuných.

²⁰⁶ Denní centrum Charita Bohumín poskytuje pomoc s návratem do běžného života lidem, kteří jsou vzhledem k nepříznivé životní situaci bez domova.

²⁰⁷ Bunkr provozuje pro děti a mladistvé klub, který poskytuje podporu mladým lidem ohroženým sociální exkluzí.

²⁰⁸ Ta zde provozuje dvě školy kombinující vzdělání a výchovu dětí se sociálními službami. Dětem jsou poskytovány komplexní sociální služby společně se vzděláním. Organizace provozuje pro děti a mladistvé i klub, KANAAN Bohumín, a program terénní práce.

²⁰⁹ Vzhledem k absenci legislativního oprávnění evidence uchazečů o zaměstnání podle etnicity.

v rámci programu veřejně prospěšných prací, anebo s krátkodobými, nejdéle ročními zaměstnáními. S ohledem k evidenci a vyřazeným uchazečům musí být řečeno, že od roku 2013 je počet nových indikátorů nezaměstnanosti k „podílu nezaměstnaných osob ve věku 15 až 64 let“ kalkulován na základě počtu žádostí o zaměstnání registrovaných u Úřadu práce ČR. Z toho logicky plyne, že se odmítnutý uchazeč o zaměstnání v kalkulacích už znovu neobjeví, neboť není považován za „registrovaného“. Ze všech těchto důvodů je možné s jistou obezřetností soudit, že nezaměstnanost Romů je stále několikrát vyšší, než jakou uvádějí obecně statistická data.

Vzhledem k chybějícím etnickým statistickým datům nelze jednoznačně přičíst jakýkoliv pozitivní trend v oblasti zaměstnanosti aktivním opatřením politiky zaměstnanosti. Nebylo přesvědčivě ukázáno, do jaké míry tato opatření ovlivnila aktivní účast Romů na standardním pracovním trhu.

Pracovní příležitosti

BM servis, a. s., která je akciovou společností obce Bohumín (100% akcionář), nabízí komplexní služby v oblasti odpadového hospodářství, dopravy, stavební výroby, pneuservisu, a provozuje také sběrné dvory na území města Bohumína. Uvedená společnost je největším zaměstnavatelem osob zaměstnaných v rámci institutu veřejně prospěšných prací, které jsou místně příslušným Úřadem práce ČR nabízeny uchazečům o zaměstnání na dobu nejméně pěti měsíců.²¹⁰ Jedná se zejména o práce nekvalifikované, spočívající v údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací nebo jiných obdobných činnostech ve prospěch obce nebo ve prospěch státních nebo jiných obecně prospěšných institucí.²¹¹ Veřejně prospěšné práce jsou jako pracovní příležitost časově omezené, sjednávané na dobu maximálně 12 měsíců, ve výjimečných případech až na 24 měsíců. V roce 2017 zaměstnávala společnost BM servis 130 osob, v roce 2015 to bylo 230 osob. Podíl Romů zaměstnaných v rámci veřejného programu znám není, neboť společnost a Úřad práce zvláště data o zaměstnaných Romech neevidují.

Společnost BM servis sjednává pracovní smlouvy pouze na půl roku,²¹² a to opakovaně, což samo o sobě vyvolává pro pracovníky řadu problémů:

1. Nárok na podporu v nezaměstnanosti má uchazeč o zaměstnání, který získal v rozhodném období²¹³ zaměstnání nebo jinou výdělečnou činností dobu důchodového pojištění podle zvláštního právního předpisu v délce alespoň 12 měsíců. Potřebnou dobu pojištění je možné získat i prostřednictvím náhradních dob, do kterých je počítána mimo jiné i doba výkonu veřejně prospěšných prací. Z uvedeného vyplývá, že osoba vykonávající VPP po dobu půl roku nesplňuje podmínky pro podporu v nezaměstnanosti (§ 39).
2. Nutno zdůraznit, že příslušný Úřad práce jakákoliv preventivní opatření ve vztahu ke ztrátě zaměstnání vůbec nehodnotí. Předmětem jeho hodnocení je pouze to, zda uchazeč o zaměstnání opakovaně projevuje zájem být zaměstnán, a to i v rámci veřejně prospěšných prací. To odporuje smyslu a účelu prvků aktivní politiky zaměstnanosti. Způsob, jakým jsou zde VPP nabízeny, zvláště pak Romům, systematicky nijak nepřispívá následujícím cílům:
 - Potírání sociálního vyloučení,
 - Získání standartního zaměstnání,

²¹⁰ Úřad práce může stanovit i dobu nižší, tj. evidenci v dále minimálně 3 měsíců.

²¹¹ Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti.

²¹² Bohumín; tiskové zprávy: Bohumín budou od května uklízet přes dvě stovky nezaměstnaných [online]. Dostupné z: <https://www.mesto-bohumin.cz/cz/zpravodajstvi/tiskove-zpravy/17861-bohumin-budou-od-kvetna-uklizet-pres-dve-stovky-nezamestnanych.html> Cit. 4. října 2017

²¹³ Rozhodným obdobím pro posuzování nároku na podporu v nezaměstnanosti jsou poslední dva roky před zařazením do evidence uchazečů o zaměstnání.

- Získání odpovídajícího ohodnocení za provedenou práci (jde spíše o využití pracovní síly²¹⁴),
- Reintegraci nezaměstnaných do běžného pracovního života.

Veřejně prospěšné práce jsou chápány spíš jako prostředek donucení k práci,²¹⁵ a to i u osob, které už prokázaly svou schopnost pracovních návyků.

„Zásady města Bohumín pro sjednávání nájemních smluv na obecní byty“ přitom vyhlašují, že se licitačního řízení mohou zúčastnit jen osoby, které „mají zaměstnání či jsou osobami samostatně výdělečně činnými na území ČR nejméně jeden rok“, přičemž „pro účely posouzení zaměstnání se nezapočítává doba výkonu veřejně prospěšných prací.“²¹⁶

Veřejně prospěšné práce (VPP) splňují znaky závislé práce ve smyslu § 2 zákoníku práce. VPP není za současného stavu v žádném případě možno spojovat se snahou o obnovení pracovních návyků. VPP totiž nejsou opatřením souvisejícím s aktivní tvorbou nových pracovních příležitostí či s aktivizací osob, které se obrátily na stát s žádostí o pomoc při získání nové pracovní příležitosti, neboť VPP nemají ve svém repertoáru nabídku pracovních příležitostí, které by pracovníci mohli vykonávat na plný úvazek. Při pohledu na poptávku pracovního trhu je uplatnitelnost takových uchazečů o práci výrazně limitovaná. Z perspektivy nabídky uvedené domněle jako „proaktivní prvky zaměstnanosti“ není u VPP vyloučen ani jejich diskriminační efekt, což může být například spojeno s převažujícím počtem osob, pro něž jsou často VPP jedinou pracovní příležitostí. Na standardním pracovním trhu nenacházejí tito pracovníci přijetí, a to navzdory své předchozí (dokonce opakované) účasti na VPP. Osoby se záznamem VPP v profesní historii nejsou dostatečně vybaveny schopnostmi a postrádají dovednosti potřebné na běžném trhu práce.

Je důležité si ve spojení s těmito „proaktivními prvky zaměstnanosti“ uvědomit, že jsou určeny pouze na podporu uchazečů hledajících zaměstnání s veřejně prospěšným charakterem, přičemž by měly být určeny také pro osoby (podle zákona o zaměstnanosti), které mají schopnosti a nadání pro zaměstnání v jiných odvětvích práce. Cílem aktivní politiky zaměstnanosti by mělo být vyvažování nabídky a poptávky po pracovní síle na trhu práce, což za uvedeného stavu věcí nelze naplnit. Institut VPP, který nabízí všem uchazečům o práci bez rozdílu „pomoc“ pouze v jediném segmentu pracovních příležitostí, tj. s veřejně prospěšným charakterem, nemůže zkrátka obstát v testu prospěšnosti pro trh práce.

Neméně podstatné riziko sdružené s institutem VPP je spojeno s předpokladem snížení ceny práce, neboť osoba zaměstnaná ve vymezeném segmentu práce není konkurenceschopná na běžném pracovním trhu. Realizace VPP v dané obci je zkrátka prací, která z nezaměstnaného nečiní osobu dlouhodobě zaměstnanou, ale jen opakovaně zaměstnávanou na dočasnou dobu. Nelze nadto přehlédnout dehonestující²¹⁷ a neadekvátní postavení pracovníků VPP při uplatňování práv na přístup k bydlení pro rozpor interních předpisů obce se zákonným výkladem VPP optikou zákona o zaměstnanosti. Rozpor pravidla uvedeného v Zásadách pro sjednávání nájemních smluv na obecní byty je možno spatřovat v možnosti přidělení bytu²¹⁸ „v případě prokázané

²¹⁴ Blíže: <https://www.mesto-bohumin.cz/cz/zpravodajstvi/ptejte-se/20855-na-kvalitu-prace-vpp-muzete-upozornit-jejich-predaky.html> Cit. 4. října 2017

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ Město Bohumín: Zásady města Bohumín pro sjednávání nájemních smluv na obecní byty platné od 28.02.2017 [online]. Město Bohumín. Dostupné z: https://www.mesto-bohumin.cz/data/zasady/odbor_majetkovy/maj_05B-17.pdf Cit. 28. září 2017.

²¹⁷ Ve sledovaných informačních zdrojích byli pracovníci VPP představováni zvláště ve spojení s Romy, což u veřejnosti může značně upevňovat přesvědčení, že osobami bez pracovních návyků, na které je VPP mj. zacíleno, jsou jen či zejména Romové.

²¹⁸ O veřejném zájmu poskytnutí bytu do nájmu rozhoduje Rada města „na návrh majetkového odboru po předchozím doporučení bytové komise“.

prospěšnosti žadatele pro město.²¹⁹ Přestože jsou veřejně prospěšné práce prokazatelně vytvářeny v duchu veřejného zájmu, deklarovaná možnost získání bydlení není v případě VPP pracovníků (tj. Romů), uplatňována.

Bydlení

Některá ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi jsou samosprávami využívána k přijetí „opatření obecné povahy“ vymezujícími na jejich území oblasti se „zvýšeným výskytem sociálně nežádoucích jevů“ (dále „opatření obecné povahy“). Pokud je taková oblast vyhlášena, osoby, které chtějí v takto vymezené lokalitě začít bydlet, nemají už nárok na doplatek na bydlení. Nárok na doplatek na bydlení nevznikne nikomu, kdo uzavře nový smluvní vztah k bytu, v němž nebydlel před vyhlášením opatření obecné povahy na danou lokalitu. Přehled lokalit, kde byla opatření obecné povahy zatím vyhlášena, ukazuje jasně, že jde o lokality obývané převážně Romy.²²⁰

Zčásti lze tento stav přičíst obecnému výkladu znění zákona o pomoci v hmotné nouzi. Daná právní úprava směřuje svým odůvodněním cíleně pouze k sociálně vyloučeným lokalitám, jak byly vymezeny v Analýze sociálního vyloučení. Tato situace není náhodná, neboť opatření obecné povahy se podle zákona orientuje na sociálně vyloučené lokality definované Analýzou sociálně vyloučených lokalit v České republice (2015). Podle novely je nutné v těchto lokalitách sledovat míru nežádoucích jevů ve spolupráci s policií a orgány sociálně právní ochrany dětí. Nadto nelze přehlédnout mlhavá zdůvodnění, využívaná pro obhajobu „opatření obecné povahy“.²²¹ Zejména politici novelizaci brání s ospravedlněním, že opatření je spojeno jen s předcházením cíleného stěhování chudých osob do SVL a s bojem proti těm, kteří bydlení těmto chudým lidem pronajímají (obchodníkům s chudobou). Pokud se však na novelizaci podíváme důkladněji, zjistíme, že možnosti pronajímatelů se spíše rozšířily. Zákon říká, že pokud se například rodina chce přestěhovat do nového domu v oblasti, na níž se vztahuje opatření obecné povahy, nedosáhne na doplatek na bydlení. Jediným způsobem, jak tito nájemníci mohou uniknout z vázanosti a neztratit doplatek na bydlení, je odstěhovat se z oblasti, v níž opatření obecné povahy platí – jenže různé vládní i jiné instituce zabývající se trhem s bydlením prokázaly, že bydlení v nesegregovaných lokalitách je pro většinu Romů nedostupné.

Byla jistá naděje, že by tento stav mohlo změnit přijetí zákona o sociálním bydlení, ten ale zatím schválen nebyl. Nadto nemůže být opomenuto, že zdůvodnění opatření obecné povahy, jak je předkládají politikové, jsou nepřesná. Tato opatření jsou zcela, záměrně a výhradně zaměřena na prevenci stěhování nejchudších osob do SVL a „boj“ s těmi, kteří s chudobou obchodují. Zákon vůbec neřeší, že opatření dopadnou jen na oběti obchodu s chudobou. Jinak řečeno, ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi nutí osoby čerpající doplatek na bydlení zůstat v lokalitě, kde v tu chvíli žijí, nebo se přestěhovat za hranice lokality, na níž opatření dopadá. A pokud vezmeme v potaz, jak reálně funguje běžný trh s bydlením, nelze předpokládat, že Romové žijící v sociálně vyloučené lokalitě při hledání nájemního bydlení mimo tuto lokalitu uspějí.

Město Bohumín poskytuje městské byty podle Zásad pro sjednávání nájemních smluv na obecní byty. Ze znění uvedeného dokumentu vyplývá, že žadatel o byt nesmí mít adresu trvalého pobytu na území ČR shodnou s adresou městského úřadu. Osoby bez domova nebo osoby bez možnosti zapsání trvalého pobytu v jejich bydlišti (z různých důvodů – např. proto, že žijí v nevyhovujících podmínkách, nebo proto, že je majitel odmítl zapsat) přitom mají právo zapsat si trvalý pobyt na místním úřadu. Město Bohumín však takový

²¹⁹ Město Bohumín: Zásady města Bohumín pro sjednávání nájemních smluv na obecní byty platné od 28.02.2017 [online]. Město Bohumín, blíže: https://www.mesto-bohumin.cz/data/zasady/odbor_majetkovy/maj_05B-17.pdf Cit. 28. září 2017

²²⁰ První oblast první je oblast ohraničena ulicemi Čs. Armády, Nádražní a 9. května (domy s č. p. 135, 139, 140, 239, 297, 384, 394, 395, 396, 397, 442, 464, 465, 765, 718), druhou tvoří dům č. p. 267 na ul. 9. května a ulice Jeremenkova a Příční a třetí je oblast ul. Tř. Dr. E. Beneše s přílehlými domy (domy s č. p. 709, 1160, 231, 131, 885, 98, 101, 99, 107, 102, 109, 182, 341).

²²¹ Včetně MPSV ČR

typ trvalého pobytu neuznává a neumožňuje osobám s tímto trvalým pobytem účast v licitačním procesu, v němž by mohly získat kupní nebo nájemní smlouvu k městskému bytu. Licitace se nemohou zúčastnit ani nájemníci z ubytoven, kteří mají s těmi zařízeními ubytovací smlouvu, a ti, kteří se účastní, nesmí pobírat opakující se dávky hmotné nouze (netýká se občanů, kteří pobírají dávky sociální péče na zvláštní pomůcky pro těžce zdravotně postižené či dávky státní sociální podpory vyplácené úřadem práce nebo dávky nemocenského pojištění), a to nepřetržitě po dobu šesti měsíců předcházející datu licitačního řízení.

Vzdělávání

V roce 2015 zastupitelstvo města Bohumín zavedlo školské obvody základních škol ve městě podle jednotlivých městských částí; jsou vymezeny názvy ulic, případně čísla popisnými. Z příslušné vyhlášky jsou z určitých školských obvodů (spádových oblastí) vyjmuty domy s čísly popisnými, jež jsou obydleny převážně Romy. Lze se domnívat, že vyhláška byla přijata účelově tak, aby preventivně zamezila účasti chudých (romských) dětí v běžných školách hlavního proudu a zajistila zápis těchto dětí do škol orientovaných na romskou menšinu.

Shrnutí a vyhodnocení případové studie

Tato studie se zaměřila na podmínky, jež město Bohumín stanovilo pro zpřístupnění obecního bydlení a pro zajištění nesegregovaného vzdělávání. Případová studie jasně ukazuje nepřímo diskriminující účinek přijatých opatření. Jak uvedl ve svých nálezech Ústavní soud, nepřímá diskriminace je přítomná tehdy, pokud „určitá obecná právní úprava, která formálně neobsahuje žádnou zakázanou diskriminační klasifikaci, ve skutečnosti vyvolává diskriminaci při své aplikaci.“²²²

Tato případová studie zřetelně dokládá, že vyhlášky a nařízení města Bohumín, jež jsou na obecné úrovni přijatelné, vytvářejí ve skutečnosti průkazný, cílený a nerovný dopad na osoby, jimiž jsou v daném případě Romové. Začleňování Romů je tak s ohledem na základní lidská práva – v situaci popsané diskriminační praxe města Bohumín – potlačováno, zejména z hlediska práva na rovné zacházení a důstojné vzdělání a bydlení. V případě města Bohumín lze usoudit, že se město dopouští porušování osobnostních práv Romů (občanů Bohumína) tím, že je vystavuje diskriminaci a segregaci na základě jejich romské národnosti, a sice v oblasti bydlení a vzdělání. Zůstává však otázkou pro soudy, zda takové jednání posoudí jako právně nepřípustné.

Silné stránky

- Město Bohumín zaměstnává dlouhodobě nezaměstnané osoby prostřednictvím své společnosti.

Slabiny

- Zástupci politických stran v řídicích orgánech města Bohumín nenaplňují určité veřejné funkce, k jejichž výkonu jsou vázáni zákonem. Zatímco proti Romům soustavně podněcují (jak vyplývá z Cílů rady města 2014 - 2020²²³), neposkytují ani v rámci vlastních orgánů prostor pro participaci Romů v klíčových politických nebo jiných rozhodujících otázkách.
- Město Bohumín nevytváří systematicky podmínky zaměřené na konkurenceschopnost a funkčnost osob zaměstnaných ve veřejně prospěšných pracích na trhu práce.

²²² Blíže: https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/I_US_1891_13_an.pdf Cit. 5. prosince 2017.

²²³ Konkrétní cíle rady města na období 2014-2018, blíže: <https://www.mesto-bohumin.cz/cz/samosprava/zavazky-a-cile/>

- Městské vyhlášky a nařízení v oblasti vzdělání a bydlení mají nepřímo diskriminační dopad.

DOPORUČENÍ

Vládnutí a rámec veřejných politik integrace Romů

- Politické strany by měly formulovat své postoje k řešení oblasti začleňování Romů a poskytnout příležitosti pro zapojení Romů a Romek do stranického života. Pozitivní vize rozvoje, oproti aktuálnímu diskurzu restrikcí, by podpořila voličskou účast Romů a Romek. Především je však nutné, aby politické strany rozšířily své kandidátní listiny o romské politiky a političky, a to na všech úrovních. Jako inspirace pro takové aktivity zmocňování a zapojování Romů do politického dění mohou posloužit evropské aktivity americké neziskové organizace National Democratic Institute for International Affairs.²²⁴
- Státní správa by se měla zaměřit na přijímání stážístů a stážístek z řad romských studentů a studentek. To by nejenom posílilo a zvýšilo participaci Romů na věcech veřejných, ale potenciálně přispělo také k záměru zvýšit počet romských zaměstnanců a zaměstnankyň ve veřejné správě.
- Státní orgány zodpovědné za implementaci Strategie romské integrace do roku 2020 by měly přijmout a používat společnou metodiku sběru etnických dat tak, aby existovaly důvěryhodné informace o počtu Romů v ČR a jejich socioekonomické situaci. Kancelář Rady vlády pro záležitosti romské menšiny, či spíše ministr pro lidská práva (nebo kdokoliv bude Radě v budoucnu předsedat), by měl takový sběr dat prosadit na vládní úrovni, a to i s ohledem na efektivitu pravidelného sledování a vyhodnocování naplňování Strategie podle vládou schválené metodiky. O potřebě sběru etnických dat, jejich využití i rizicích je nutné otevřít širokou diskusi s romskými i proromskými organizacemi, veřejnými institucemi, s médii i politiky, rozptýlit tím obavy ze zneužití údajů a vytvořit konsenzuálně používanou metodiku. Sběr etnických dat by neměl být, v souvislosti s inkluzí Romů, cílený na tvorbu „romských“ opatření, ale sloužit jako zdroj informací o konkrétních dopadech mainstreamových opatření na Romy, respektive sledovat, zda jsou všeobecné politiky stejně efektivní pro Romy jako pro příslušníky majority.
- Monitorovací výbor Agentury pro sociální začleňování by měl iniciovat kritické zhodnocení aktivit ASZ s ohledem na dopad její činnosti specificky na situaci Romů. Zřejmě bude v této souvislosti nutné přehodnotit projekt ASZ financovaný z ESF tak, aby Agentura mohla jednat nezávisle na spolupráci měst, nebo aby města sama musela předkládat strategické plány inkluze Romů jako podmínku čerpání dotací z ESIF.
- Operační programy zapojené do Koordinovaného přístupu k sociálně vyloučeným lokalitám (KPSVL) by měly mít speciální alokaci pro projekty KPSVL; tato alokace by, vzhledem k časové náročnosti plánování v rámci KPSVL, měla být k dispozici průběžně. Existuje totiž riziko, že se dostupné fondy vyčerpají na jiné projekty dříve, než projekty KPSVL budou moci být podány.
- Z ministerských dotačních schémat (ze státního rozpočtu) i z ESIF by měly být rezervované dotace pro malé místní (grassroots) organizace zabývající se komunitními aktivitami tak, aby tyto nemusely soutěžit s profesionálními NNO. Dotační výzvy by měly podporovat partnerské projekty mezi zkušenými NNO a malými místními organizacemi tak, aby si malé a velké organizace nemusely při hledání financování svých činností konkurovat, ale aby měly možnost spolupracovat.

²²⁴ K Regionální romské iniciativě NDI: <https://www.ndi.org/regional-roma-initiative>.

Rovné zacházení

- Oficiálně stanovit, že segregované školy hlavního vzdělávacího proudu jsou formou diskriminace, přičemž samospráva by měly usilovat o desegregaci škol.
- Zajistit praktické naplňování inkluzivních změn ve školském zákoně a empiricky prokázat, že tyto změny dostatečně minimalizovaly podíl romských dětí na „zvláštních“ školách. Zajistit, že financování inkluzivního vzdělání nebude kvůli populistickým politikám zrušeno.
- Schválit efektivní zákon o sociálním bydlení, jenž umožní přístup k důstojnému bydlení lidem, kteří jsou teď odkázáni na život na ubytovnách.
- Posílit postavení veřejného ochránce práv v oblasti diskriminace zmocněním úřadu nezávisle v těchto věcech podávat žaloby ve veřejném zájmu.

Anticiganismus

- Důležitým konkrétním požadavkem je nutnost zlepšit možnosti romských poradců v lokalitách, to znamená zajistit jim navýšení úvazků. Měla by být proto zvážena snaha o novelizaci zákona, která by zajistila, aby obce s rozšířenou působností měly povinnost taková místa zřídit a aby zákon stanovil i jejich minimální úvazek.
- Obecnějším doporučením je pak posílení snah vlády o rozšíření povědomí o romském holocaustu, a také rozšíření povinného učiva na základních školách o témata, jako je romská historie a literatura.
- Nadto se domníváme, že vzhledem k dopadu, jaký mají v současném světě média a sociální sítě na utváření veřejného mínění, je nezbytné, aby v mediálních radách byli zastoupeni Romové a organizace zabývající se monitorováním protiromských stereotypů přítomných v mediálních obsazích. Do mediálních rad je možné navrhnout členy, proto je do budoucna důležité sledovat vyhlášení těchto výzev a využívat případné možnosti.
- Ve stejné souvislosti je zásadní, aby od politické reprezentace zaznívaly zřetelnější odsudky protiromských, xenofobních, rasistických výroků, jichž se dopouští někteří politici či veřejní činitelé.
- Shodujeme se také s ECRI v potřebě posílit pravomoci veřejného ochránce práv tak, jak bylo popsáno výše.
- Vyzýváme dále ke snaze o překonání dlouhodobé rezignace některých státních zastupitelstev na objasňování trestných činů z nenávisti (alarmující je taková rezignace zejména k nenávistným projevům v kyberprostoru). Ve vnímání případů násilí z nenávisti, jak převažuje mezi orgány činnými v trestním řízení, a to především právě státních zastupitelství a různých složek Policie ČR, musí nastat změna. Zdůrazňujeme dále, že by policie měla při zpracování dat o nenásilných činech více využívat zdrojů publikovaných experty z nevládního sektoru.

Dopady hlavního proudu vzdělání na Romy

- Napravit absenci legislativně ukotveného parametru identifikátoru osobní povahy (tj. ukazatelů zahrnujících citlivá data jako etnicita) v systému vzdělávání s cílem garantovat rovné a spravedlivé podmínky všem, a to prostřednictvím monitoringu takových parametrů na objektivním, reliabilním a validním základě.
- Implementovat na úrovni legislativních předpisů ukazatele osobní povahy, včetně těch, které se váží na národnost, etnicitu nebo jinou významnou vlastnost socio-educativních kvalit jednotlivce v systému institucionalizovaného vzdělávání, a to za účelem cíleného monitoringu relevantních dat a následného využití těchto dat v rámci účinných opatření, jež zajistí rovné podmínky, spravedlivý přístup a reálnou podporu sociální inkluze.

- Na úrovni Vlády ČR by hodnoty těchto ukazatelů osobní povahy měly být ve standardizovaném schématu pravidelně monitorovány a kriticky vyhodnocovány; pro jednotlivé rezorty by pak měla být vytvářena závazná doporučení k nastavení žádoucích intervenčních procesů, v jejichž rámci se ve všech oblastech inkluze uplatní účinná opatření a měřitelné výsledky.

ZDROJE

- Čada, K. a kol. 2015. *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. Blíže: <http://www.esfcr.cz/file/9089/>
- Česká republika. 2008. *Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání Základní škola speciální*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
- Česká republika. 2014. *Strategie vzdělávací politiky České republiky do 2020*. Praha: Úřad Vlády ČR
- Česká republika. 2015. *Akční plán inkluzivního vzdělávání na období 2016-2018*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
- Česká republika. 2015. *Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky na období 2015-2020*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
- Česká republika. 2015. *Strategie romské integrace do roku 2020*. Praha: Úřad Vlády ČR
- Česká republika. 2015. *Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2014*. Praha: Úřad Vlády ČR
- Česká republika. 2016. *Metodika pro sledování a vyhodnocování naplňování Strategie romské integrace do roku 2020*. Praha: Úřad Vlády ČR
- Česká republika. 2016. *Metodika pro sledování a vyhodnocování naplňování Strategie romské integrace do roku 2020*. Blíže: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/metodika-pro-sledovani-a-vyhodnocovani-naplnovani-strategie-romske-integrace-do-roku-2020-151719/>
- Česká republika. 2016. *Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2015*. Praha: Úřad Vlády ČR
- Česká republika. 2016. *Zpráva ze zjišťování kvalifikovaných odhadů počtu romských žáků v základních školách v školním roce 2016/17*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Blíže: <http://www.msmt.cz/file/39658/>
- Česká republika. 2017. *Aktivizace a zmocňování romských aktérů prostřednictvím Národní romské platformy. Doporučení Národní romské platformy pro implementaci Strategie romské integrace do roku 2020*. Praha: Úřad vlády České republiky, Kancelář Rady vlády pro záležitosti romské menšiny. Blíže: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/brozura-aktivizace-a-zmocnovani-romskych-akteru-prostrednictvim-narodni-romske-platformy-155827/>
- Česká republika. 2017. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
- Česká republika. 2017. *Rámcový vzdělávací programme pro předškolní vzdělávání (účinný od 1. 2. 2017)*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
- Česká republika. 2017. *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2016*. Praha: Úřad vlády ČR
- Česká republika. 2017. *Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2016*. Praha: Úřad Vlády ČR
- Česká republika. *Informace o naplňování Strategie romské integrace do roku 2020 v roce 2016*. 2017. Praha: Úřad vlády České republiky. Blíže: https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Informace-o-naplnovani-Strategie_1.pdf

Evropská unie. 2014. *Pět klíčových poselství pro inkluzivní vzdělávání. Uvedení teorie do praxe*. Brusel: European Agency for Special Needs and Inclusive Education. Blíže: https://www.european-agency.org/sites/default/files/Five_Key_Messages_for_Inclusive_Education_CS.pdf

Gabal Analysis & Consulting. 2006. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. Blíže: http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf?langSEO=documents&parentSEO=nase_prace_vystupy&midSEO=GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf

Gabal et. al. 2009. *Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žákyň a žáků základních škol v okolí vyloučených romských lokalit. Závěrečná zpráva projektu MŠMT ČR Sociologický výzkum zaměřený na analýzu podoby a příčin segregace dětí, žákyň, žáků a mladých lidí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí*. Blíže: http://www.msmt.cz/file/1627_1_1/

Gabal, I. 2006. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. Praha: Gabal Analysis & Consulting

Gabal, I. 2016. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. Praha: Gabal Analysis & Consulting,

GAC, spol. s r. o. 2009. *Závěrečná zpráva ze sociologického výzkumu zaměřeného na analýzu podoby a příčin segregace dětí, žákyň, žáků a mladých lidí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

GAC, spol. s r. o. 2010. *Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žákyň a žáků základních škol v okolí sociálně vyloučených romských lokalit*. Praha, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

GAC, spol. s r. o. 2015. *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR. [Analysis of socially excluded localities]* Praha. Blíže: https://www.esfcr.cz/mapa-svl-015/www/analiza_socialne_vyloucenych_lokalit_gac.pdf

Ivatts, A., Čada, K., Felcmanová, L., Greger, D., Straková, J. 2015. *Začleňování romských dětí předškolního věku. Zvláštní zpráva o začleňování romských dětí do předškolního vzdělávání a péče. Česká republika*. Praha: Open Society Foundations. Blíže: http://www.osf.cz/wp-content/uploads/2015/11/RECI_Czech_Republic_report_CZ-10-27-2015.pdf

Kaleja, M., Zezulková, E. 2015. *Sociologická analýza zaměřená na porovnání dosažených výsledků žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v různých typech škol. Závěrečná zpráva klíčové aktivity 1*. Opava: Slezská univerzita v Opavě

Kaleja, Martin. 2015. *(Ne)připravený pedagog a žák z prostředí sociální exkluze*. Opava: Slezská univerzita v Opavě

Kolaříková, Marta. 2015. *Dítě předškolního věku v prostředí sociální exkluze*. Opava: Slezská univerzita v Opavě.

Kvalita vzdělávání v sociálně vyloučených lokalitách. 2015. Praha: Česká školní inspekce. Blíže: <http://www.csicr.cz/html/TZ2014-15-15/html5/index.html?&locale=CSY&pn=1>

Pohanková, J., Štátná, V., Roskovec, V., Stalker, M. 2015. *Národní přiřazovací zpráva České republiky. 3. vydání*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků

Tematická zpráva. Žáci vzdělávání v jednotlivých vzdělávacích programech základního vzdělávání. 2016. Praha: Česká školní inspekce. Blíže:

http://www.csicr.cz/html/Priloha_VZCSI2015_2016/html5/index.html?&locale=CSY&pn=3

Tovární a Revoluční ulice nejsou v „bezdávkových“ zónách. 2017. Město Bohumín [online]. Blíže: <https://www.mesto-bohumin.cz/cz/zpravodajstvi/ptejte-se/20937-tovarni-a-revolucni-ulice-nejsou-v-bezdavkovych-zonach.html>

Yeseter. 2016. *Report 8. Mediální kampaň proti rasismu a násilí z nenávisli.* Praha: Agentura pro sociální začleňování / Hate free. Blíže: https://www.hatefree.cz/images/blog/analyza_romove/Analyza_komunikace_Romove_11_2016.pdf

HOW TO OBTAIN EU PUBLICATIONS

Free publications:

- one copy:
via EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>);
- more than one copy or posters/maps:
from the European Union's representations (http://ec.europa.eu/represent_en.htm);
from the delegations in non-EU countries
(http://eeas.europa.eu/delegations/index_en.htm);
by contacting the Europe Direct service (http://europa.eu/europedirect/index_en.htm)
or calling 00 800 6 7 8 9 10 11 (freephone number from anywhere in the EU) (*).

(*) The information given is free, as are most calls (though some operators, phone boxes or hotels may charge you).

Priced publications:

- via EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>).

